

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ERGENLERİN AİLE AİDİYETİ VE EBEVEYN İLİŞKİLERİ İLE
AHLAKİ OLGUNLUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ**

Gizem Güler BAŞAR
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

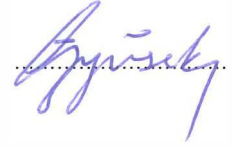
KARABÜK
2019

TEZ ONAYI

Gizem Güler BAŞAR'ın hazırladığı “**Ergenlerin Aile Aidiyeti ve Ebeveyn İlişkileri ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi**” adlı bu çalışma 30/04/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Betül KURNAZ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mine KIR

Üye

Bu tez Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak onaylanmıştır.

Doç. Dr. Kubilay TEKİN
Enstitü Müdürü V.

BEYAN

Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içerisinde yer alan tüm bilgi ve belgeleri akademik kurallara uygun şekilde elde ettiğimi,
- Elde ettiğim tüm bilgi ve sonuçları etik kurallara uygun şekilde sunduğumu,
- Yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun şekilde atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum tüm eserleri kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan bilgi ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya farklı bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Mayıs-2019

Gizem Güler BAŞAR

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleőtirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaőan gerek akademik gerekse manevi anlamda büyük bir sabırla danıőmanlık yapan, kıymetli hocam Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK'e teşekkür ediyorum. Çalışmamda konu, kaynak taraması açısından zamanını ayırıp, yardımcı olan değerli arkadaőım Ferhat NEHİR'e desteğini hiçbir zaman esirgemediği için teşekkür ederim. Beni bugüne kadar sevgi, saygı, azim, başarı ve kararlılık çerçevesinde yetiőtiren ve hayatımın her anında benden desteğini esirgemeyen babam Ali Kemal BAŞAR'a, annem Őermin BAŞAR'a ve canım kardeőim Bilal Onur BAŞAR'a sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum.

Bu tez, Karabük Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Baőkanlıęı tarafından KB-BAP-17-YL-451 numaralı proje ile desteklenmiőtir. Desteklerinden dolayı Karabük Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Baőkanlıęı'na teşekkür ederim.

Gizem Güler BAŞAR
Karabük, Nisan 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI.....	ii
BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar DİZİNİ.....	vii
EKLER DİZİNİ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç ve Kapsam	1
2. GENEL BİLGİLER	5
2.1. Ergenlik	5
2.2. Ergenlikte Bağlanma ve Aidiyet Duygusu	10
2.2.2. Ergenlikte Aile Aidiyeti.....	14
2.2.3. Ergende Akran İlişkileri/Aidiyeti.....	15
2.3. Ergenlik ve Anne-Baba İlişkileri.....	16
2.4. Ahlak ve Ahlaki Olgunluk	21
2.4.5. Lawrence Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı	30
2.3.6. Carol Gilligan'ın Ahlaki Gelişim Kuramı.....	32
2.3.7. John Dewey'in Ahlaki Gelişim Kuramı.....	34
3. GEREÇ ve YÖNTEM.....	36
3.1. Araştırmanın Tipi.....	36
3.2. Araştırmanın Yeri ve Tarihi	36
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	36

3.4. Veri Toplama Araçları.....	38
3.4.1. Kişisel Bilgi Formu	39
3.4.2. Ahlaki Olgunluk Ölçeği.....	39
3.4.3. Aile Aidiyeti Ölçeği.....	39
3.4.4. Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği.....	40
3.5. Verilerin Toplanması	40
3.6. Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler	41
3.7. Araştırmanın Etik Yönü	41
3.8. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	41
4. BULGULAR.....	42
5. TARTIŞMA.....	59
6. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	66
6.1. Sonuçlar.....	66
6.2. Öneriler	68
7. KAYNAKLAR	71
8. EKLER.....	84
9. ÖZGEÇMİŞ	91

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri	7
Tablo 2. Ergenlerin Bazı Kişisel Bilgeleri	37
Tablo 3. Ergenlerin Ailesine Ait Bilgilerin Yüzde ve Frekansları.....	38
Tablo 4. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Cinsiyetine Göre t-Testi Sonuçları.....	42
Tablo 5. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Yaşına Göre ANOVA Sonuçları.....	44
Tablo 6. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları.....	45
Tablo 7. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Okul Başarısına Göre ANOVA Sonuçları ..	47
Tablo 8. Ölçek Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları	49
Tablo 9. Ölçek Puanlarının Baba Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları	50
Tablo 10. Ölçek Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre t-Testi Sonuçları.....	51
Tablo 11. Ölçek Puanlarının Baba Mesleğine Göre ANOVA Sonuçları	52
Tablo 12. Ölçek Puanlarının Anne Tutum Algılarına Göre ANOVA Sonuçları	53
Tablo 13. Ölçek Puanlarının Baba Tutum Algılarına Göre ANOVA Sonuçları.....	55
Tablo 14. Ölçek Puanlarının Aile Gelir Durumuna Göre ANOVA Sonuçları.....	57
Tablo 15. Ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği ve Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği Puanları Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	57
Tablo 16. Ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanları Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	57

EKLER DİZİNİ

Sayfa

EK 1. Kişisel Bilgi Formu (Örnek Maddeler)	84
EK 2. Ahlaki Olgunluk Ölçeği (Örnek Maddeler).....	85
EK 3. Aile Aidiyeti Ölçeği (Örnek Maddeler).....	85
EK 4. Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği (Örnek Maddeler)	86
EK 5. Ahlaki Olgunluk Ölçeği Kullanım İzni	86
EK 6. Aile Aidiyeti Ölçeği Kullanım İzni	87
EK 7. Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği Kullanım İzni	87
EK 8. Etik Kurul İzni	88
EK 9. Araştırma İzni	89

ÖZET

Ergenlerin Aile Aidiyeti ve Ebeveyn İlişkileri ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Bu araştırmada, ergenlerin aile aidiyeti ve ebeveyn ilişkileri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modelinde tasarlanan araştırmanın evrenini ortaöğretim kurumlarına devam eden 15-18 yaş grubu ergenler, örnekleme ise 313'ü kız ve 247'si erkek (n=560) ergen oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında "Aile Aidiyeti Ölçeği", "Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği" ve "Ahlaki Olgunluk Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizi bilgisayar ortamında yapılmış, t-Testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Pearson Korelasyon Katsayısından yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlerin aile aidiyetlerinin, okul başarısını orta ve zayıf olarak algılayan ergenlerin kendilik aidiyetlerinin düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ergenlik dönemindeki kız öğrencilerin, erkek öğrencilere oranla, annelerine yönelik açıklık ve olumsuz ebeveyn ilişkilerinin, erkeklerin ise kız öğrencilere oranla babalarıyla olumlu ebeveyn ilişkilerinin daha fazla olduğu; okul başarısını orta ve zayıf olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki düzeylerinin düşük olduğu; annelerini demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğu; babayla ilgili hem olumlu hem de olumsuz duyguların aile gelir düzeyi algısı yüksek olanlarda daha fazla olduğu belirlenmiştir. Ergenlik dönemindeki kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre, İmam-Hatip ve Fen Lisesi'ne devam eden ergenlerin, Anadolu ve Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlere göre ve anne-babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin, koruyucu ve otoriter olarak algılayan ergenlere göre ahlaki olgunluk düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmada ergenlerin aile aidiyetleriyle ebeveyn-ergen ilişki niteliği ve ahlaki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Aile aidiyeti, ahlaki olgunluk, ebeveyn ilişkileri, ergenlik dönemi.

ABSTRACT

Analysis on Relationship Between Adolescents' Family Belonging and Relations with Their Parents, and the Level of Their Moral Maturity

In this study, it is aimed to analyze the relationship between adolescents' family belonging and relations with their parents, and the level of their moral maturity. The population of the study which was designed in correlational survey model was consist of adolescents at the ages of 15-18 who study at secondary schools; and the sample of the study was composed of 313 female and 247 male (n=560) adolescents. While gathering the data, there were used "Scale of Family Belonging", "Quality of Parent-Adolescent Relationship Scale", and "Scale of Moral Maturity". While the analysis of data, t-Test, one-way analysis of variance (ANOVA) and Pearson Correlation Coefficient were used by using computer. As a result of the study, it has seen that adolescents studying at Vocational High School have low level of family belonging; and the adolescents whose school grades are average or poor have low level of self-belonging. It has been detected that female adolescents have open and negative relationship with their mothers, and male adolescents have positive relationship with their fathers much more; the adolescents whose school grades are average or poor have low level of parent-adolescent relationship; the adolescents who think that their mothers are democratic have higher level of parent-adolescent relationship than those who think their mothers authoritarian and overprotective; the adolescents who have high-income family have both negative and positive relationship with their fathers much more. It has been confirmed that female adolescents, the adolescents studying at Religious Vocational High School and Science High School, and the adolescents who think their parents democratic have higher level of moral maturity. In the study, it is determined that there is a meaningful relationship between adolescents' family belonging and quality of parent-adolescent relationship, and the level of their moral maturity.

Key Words: Family belonging, moral maturity, parent-adolescent relations, puberty.

1. GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın genel amacı ve kapsamına yer verilmiştir.

1.1. Amaç ve Kapsam

Ergenlik, 12-18 yaşlarını kapsayan veya bu yaşların öncesi ve sonrasına geçme olasılığı da bulunan bir geçiş dönemidir (Kocayörük, 2010). Çocuklukla yetişkinlik arasında yer almakta, gelişme, olgunlaşma ve hayata hazırlanma dönemlerini içermektedir. Ergenlikle birlikte başlayan hızlı büyüme, bu dönemin sonunda fiziksel, ruhsal ve cinsel olgunlukla sonuçlanır. Bu dönemde çocuğun ruhsal ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Yörükoğlu, 1994). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre bireylerin en önemli ihtiyaçlarının başında, özellikle ergenlik dönemine geçişle birlikte kimlik, statü, bağlılık, benlik ve aidiyet ihtiyaçları gelmektedir (Kuşat, 2003).

Aidiyet, insan ilişkilerinde anlamayı önceleyen bir kavramdır. Aidiyet "ilişkinlik", "mensubiyet" ve "ait olma hali" şeklinde ele alınmaktadır (Alptekin, 2011). Bir topluluğun aidiyet duygusu, bireyin temel ihtiyaçlarından olup, toplumsal davranışların belirleyicisi durumundadır (Baran ve Yılmaz, 2011). Aitlik, kişisel bir sistemdir ve insanın, kendi içindeki algısıdır (Choenarom vd., 2005).

Bireyin aidiyet yaşantıları, bebeklik döneminden başlayıp çocukluk evresinde birlikte olma güdüsüyle perçinleşmektedir. Ergenlik ve yetişkinlikte, hatta hayatın tüm dönemlerinde sosyal ilişkilerde ait olma gereksiniminin etkileri görülebilmektedir (Alptekin, 2011). Bağlanma kuramında Bowlby, bireyin birine ait olma hissinin olması ve güvende hissetme gereksinimi nedeniyle yakın ilişkiler kurmasını ve derin duygusal bağların olduğunu tanımlamıştır (Bowlby, 2008).

Bebeklik döneminde ebeveynler, çocukluk döneminde özel bir insan, ergenlikte ise akran grupları ve aile önemli aidiyet kaynaklarını oluşturmaktadır (Alptekin, 2011). Aile, bireyin davranışlarının gelişimi ve kişiliğinin oluşumunda sosyal ve

kültürel pek çok boyutuyla katkı sağlayan bir kurumdur. Ergenlikteki gelişim sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanması konusunda ergene önemli bir destek rolü üstlenmektedir. Ailenin çocuk yetiştirmesindeki amaç, sağlıklı kişilik oluşturmaktır. Ergenlik dönemi, çocukluktan farklı olarak fiziksel, zihinsel, sosyal, ahlaki ve duygusal yönden gelişme yaşanan kritik bir süreçtir (Yörükoğlu, 1987; Kocayörük, 2010).

Bireyin toplumdaki her türlü davranışları ve ilişkilerini düzenlemek amacıyla ortaya konan ilke ve kurallar, ahlak olarak ifade edilebilir (Kaya ve Aydın, 2011). Ahlaki olgunluk ise, ahlaki yargı, düşünce, duygu, tutum ve davranışlar yönünden yetkin olmak, ahlak dışılığına karşı tepki göstermek şeklinde kendini gösteren, empati yeteneği gelişmiş iyi bir insan olma olarak tanımlanabilir (Sarıçam vd., 2014). Ahlaki yönden olgun insanlar, kendilerinin ne olduğunun farkında olan insanlardır (Mathieson, 2003).

Bilişsel gelişimin son evresi olan ergenlik döneminde, tüm düşünme süreçleri değişir. Ergen soyut işlemler yapabilme, mantıksal sonuçlar çıkarma, gerçeği değerlendirebilme ve problem çözebilme gibi pek çok bilişsel becerileri kazanmaya başlar. Bilişsel becerilerdeki bu değişimler, ergenin sosyal ve ahlaki yönden gelişimini tamamlamaya yardımcı olmakta ve ahlak gelişimi farklı bir aşamaya ulaşmaktadır (Piaget, 1970). Ahlaki gelişim üzerinde duran Kohlberg'e göre insanlar, ahlak gelişimini sağlamak için farklı aşamalardan geçerler. Bu aşamalar birbirini izleyen bir yapıdadır ve bir üst aşamadakiler bir önceki aşamanın özelliklerini kapsamaktadırlar (Dalkılıç, 2006).

Ergenlerin, ahlaki gelişim sürecinde ilk ve en önemli ahlaki otorite kaynağı aileleridir. Özellikle ilk çocukluk yıllarında, toplumun norm ve ahlaki değerlerinin aktarımında aile model olur ve doğru davranış için motivasyon sağlar (Şengün, 2013). Ergenin gelişiminde ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, ebeveyn davranışlarına göre daha önemli olduğu görülmektedir (Wissink vd., 2006). Bu sebeple, anne-babanın çocukla etkileşimi, çocukların ahlaki olgunlukları ve gelişim düzeyleriyle ilişkilendirilebilir (Walker ve Henig, 1999). Alan yazında anne-baba tutumlarının çocukların ahlaki gelişimlerinde önemli bir rolü olduğuna yönelik kanıtlar vardır. Anne-babaların

etkileşim ve belirli bazı çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuklarıyla ilgilenmelerinin gelişimde önemli bir yeri bulunmaktadır (Cesur ve Özkan Küyel, 2009). Bu bağlamda, ergenin ilk ve en önemli çevresini oluşturan ailesinin, ergenin ahlaki olgunluk düzeyi ile ilişkisi akla gelmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, ergenlerin aile aidiyeti ve ebeveyn ilişkileri ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Alan yazında, ahlaki olgunluk (Şengün ve Kaya, 2007), aile aidiyeti (Mavili vd., 2014) ve ebeveyn-ergen ilişki niteliği (Batıgün ve Say, 2015) ile ilgili ölçek geliştirme çalışmalarının yapıldığı, ölçeklerin geliştirilip uygulandığı görülmüştür. Bunun yanında lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri ve anne-baba tutumları (Şengün, 2013), ahlaki olgunluk gelişimi ile anne-babaya ilişkin değişkenlerin ilişkisi (Şengün, 2015), lise öğrencilerinin öznel iyi oluş ve ahlâkî olgunlukları arasındaki ilişki (Sezgin ve Çelebi, 2015), anne-baba tutumları ve gençlerin ahlaki muhakeme ve ahlaki yönelimleri arasındaki ilişki (Cesur ve Özkan Küyel, 2009) ve lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin bazı kişisel değişkenler açısından incelenmesini içeren (Şengün, 2008) çalışmalar olduğu görülmüştür. Fakat ahlaki olgunluk, aile aidiyeti ve ebeveyn-ergen ilişki niteliğini karşılaştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada, ergenlerin aile aidiyeti ve ebeveyn ilişkileri ile ahlaki olgunluk düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Problem Cümlesi

Ortaöğretime devam eden ergenlik dönemindeki öğrencilerin aile aidiyeti ve ebeveyn ilişkileri ile ahlaki olgunlukları arasında bir ilişki var mıdır?

Alt Problemler

Araştırmanın genel amacına göre alt problemleri aşağıda verilmiştir.

1. Ergenlerin aile aidiyeti ile yaş, cinsiyet, anne-baba tutum algısı ve anne-baba öğrenim durumu değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ergenlerin ebeveynleriyle ilişkileri ve yaş, cinsiyet, anne-baba tutum algısı, anne-baba öğrenim durumu değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3. Ergenlerin ahlaki olgunlukları ile yaş, cinsiyet, anne-baba tutum algısı ve anne-baba öğrenim durumu değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Ergenlerin aile aidiyeti ile ahlaki olgunlukları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Ergenlerin ebeveyn ilişkileri ile ahlaki olgunlukları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
6. Ergenlerin aile aidiyeti ile ebeveyn ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölümde, genel olarak ergenlik, aile aidiyeti, ahlaki olgunluk konuları ele alınmıştır.

2.1. Ergenlik

Birey çocukluğundan yaşlılık dönemine kadar belirli gelişim dönemlerinden geçmektedir ve bu dönemler birbirinden farklı psikolojik ve fizyolojik özellikler gösterir. Bu dönemlerden biri de ergenlik dönemidir (Koç, 2004).

2.1.1. Ergenlik Evreleri

Pawlowski ve Hamilton (2008) ergenlik dönemini erken ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik olmak üzere üç dönemde incelemişlerdir.

Erken ergenlik; 10- 14 yaşlar arasını kapsamaktadır. Bu dönemde ergenin ilgisi daha çok kendi bedenine yönelmiştir. Ergen, vücudunda gerçekleşen fiziksel değişimlere ayak uydurma aşamasındadır (Tekgül vd., 2012). Bu ayak uydurma sürecinde ergende görülen karamsarlık, ergenin ilişkilerindeki değişimden kaynaklanmaktadır. Ergen, ailesinden bağımsız hareket etme isteği içerisindedir. Bağlanma, çocukluk döneminde önemli olduğu kadar, ergenlik döneminde de şekillenmekte ve önemini sürdürmektedir (Keskin ve Çam, 2009). Davranışlarının sıklığı ve derinliği ise, orta çocukluk dönemi ile birlikte bir azalma göstermektedir (Sümer ve Anafarta Şendağ, 2009).

Orta ergenlik; Anne-babanın ergen üzerindeki etkisi giderek azalmaya başlar (Keskin, 2007). Bu dönem kızlarda 13-16, erkeklerde ise 14-17 yaşları arasındadır (Gözcü Yavaş, 2012). Ergen, artık ailesi dışında bağlanabileceği sevgi kaynakları arar. Aynı zamanda ailesinin varlığına ve desteğine duyduğu ihtiyaç, onun yalnız ve güvensiz hissetmesinin önüne geçmekte; onu karamsarlıktan uzak tutmaktadır.

Ergenlik döneminde görülen en ciddi psikiyatrik sorunlarla orta ergenlik döneminde karşılaşıldığı için bu evrede ergenin ailesine karşı duyacağı aitlik hissi çok önemlidir. Aile bu dönemde tutarlı ve güvenli bir destek sağlayabilirse, ergenin karşılaşacağı problemler en aza indirgenebilmektedir (Keskin, 2007).

Geç Ergenlik; UNICEF (2011) tarafından geç ergenlik dönemi 15-19 yaşlar arası olarak ele alınmaktadır (<https://www.unicef.org/sowc2011/>). Bu dönemde ergen, fiziksel gelişimini tamamlamakta, kendi bedeniyle ilgili yaşadığı düşünceli durum azalmakta ve kendini kontrol duygusu artış göstermektedir. Akranlarıyla içerisinde bulunduğu çalkantılı ilişkilerde de azalma gözükmektedir. Ergende akran grubunun önemi azalmaktadır (Gözcü Yavaş, 2012).

Gelişim dönemleri içerisinde hızlı ve çalkantılı bir dönem olan ergenlikte, ergenin duygu ve davranışlarının doğru yorumlanabilmesi için ergenlik dönemi gelişim özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir.

2.1.2. Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri

Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi gibi görülmesine rağmen kendine has gelişimsel özelliklerinin bulunduğu, yaygın olarak kabul gören bir görüştür (Harlak, 2007). Başlangıcı ve bitişi ile ilgili kesin bilgi vermek zordur ve yaş aralıkları ülkeden ülkeye değişim göstermektedir (Bayer, 2008; Kaya, 2017). Bedensel ve duygusal süreçlerin yol açtığı ruhsal ve cinsel olgunlaşmayla başlayan ergenlik döneminde birey, bedensel, toplumsal ve bilişsel açıdan pek çok değişim içindedir (Derman, 2008; Eroğlu Akın, 2011).

Kritik gelişimsel dönem olan ergenlikte fiziksel gelişim oldukça hızlıdır (Dalkılıç, 2006; Kaya, 2017). Ergenliğe genelde erkeklere göre kızlar birkaç yıl önce girerler, büyüme ve cinsel olgunlaşmalarını da birkaç yıl erken tamamlarlar (Yörükoğlu, 1987). Bu dönemde boy ve kilo artışının yanı sıra iç organlar, iskelet yapısı, kas ve yağ dokusu da artmaktadır (Alisinanoğlu, 2002). Çocuk olarak ergenlik dönemine giren bireyin organizmasında gerçekleşen biyolojik ve fizyolojik değişikliklerle, yetişkine dönüştüğü görülür (Bayer, 2008). Bu dönemde kızlarda memeler gelişir, büyüme hızlıdır, pubik kıllanma, kızlarda menarş ve erkeklerde genital organlarda gelişme

görülmektedir (Set vd., 2006). Cinsel uyanışla beraber farklı ruhsal durumlar ve davranışlar da görülmeye başlar. Ergenlik çağındaki gencin duyguları hızlı iniş-çıkışlar yaşar ve genç, neler hissettiğini bazen kendinden bile gizler (Shapiro, 1994; Yörükoğlu, 1994). Ergen sosyal açıdan toplumca kabul gören değer ve amaçlara yönelme baskısı hissederken aynı zamanda fizyolojik değişikliklerle başa çıkma gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Ergenin psikolojik olarak yaşadığı sorunlara okul, aile ve arkadaş çevresinde yaşanan sorunlar da eklenmektedir (Köse, 2013). Özellikle aile ve okul çevresinin ergene hoşgörülü yaklaşımı, bu süreçte onun bireyselleşmesi ve olumlu kimlik gelişimi için önemlidir (Avcı, 2006).

Tablo 1’de ergenlik dönemi gelişim özelliklerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri

Ergenlik Dönemleri			
Gelişim Alanları	Erken Ergenlik Kızlar: 11- 13 yaş Erkekler: 12- 14 yaş	Orta Ergenlik Kızlar: 13- 16 yaş Erkekler: 14-17 yaş	Geç Ergenlik Kızlar: 16- 19 yaş Erkekler: 17-19 yaş
Fiziksel Gelişim	-Fiziksel ve cinsel gelişim görülür. -Ergen, vücudundaki ani bedensel değişimlere ayak durmaya çalışır. -Vücut dengesi kurmada zorluklar yaşanabilir.	-Cinsel duygularda artış görülür. -Bedensel gelişimde belirgin farklılıklar vardır.	-Fiziksel gelişim süreci tamamlanır. -Vücudun dengesi oturmaya başlar.
Bilişsel Gelişim	-Ergen, daha çok anı yaşamaya odaklıdır.	-Soyut düşüncenin yoğun olduğu gözlenir. -Geçmiş ve gelecek arasında bağlantılar kurulmaktadır.	-Yetişkin tipi düşünme başlamıştır. -Geleceğe dair hedeflere odaklanılır.
Sosyal- Duygusal Gelişim	-Aileden çok, çevreye yoğunlaşılır. -Ailenin değer sistemi sorgulanır.	-Ergen benmerkezciliğinin yüksektir. -Arkadaş çevresi önemlidir.	-Bir yetişkinin benliğine ulaşılır. -Akran grubu eskisi kadar önemli değildir.

Zaman içerisinde değişikliğe uğrayan bir olgu olan ergenlik, 12-16 yaşları arasında en yoğun büyüme ve gelişme evresini yaşamasıyla, fiziksel “fırtına ve stres”; sosyal ve duygusal deneyimlemelerin artmasıyla da bilişsel bir yükseliş dönemini ifade eder (Alisinanoğlu, 2002; Koç, 2004; Gözcü Yavaş, 2012; Seymenler ve Siyez, 2016).

İnsan gelişimi bilişsel, cinsel, sosyal ve ahlaki yönlerden gözlemlenerek ele alınmalıdır. İnsan her gelişim döneminde farklı bir büyüme ve gelişme hızı göstermekte; her dönem, birbirinden farklı gelişimsel özellikleri içermektedir. Birbirinden farklı gelişim özelliklerini içeren ergenlik döneminin açıklanabilmesi için kuramsal olarak ele alınması gerekmektedir.

2.1.3. Ergenlik Dönemine Kuramsal Bakış

Bilişsel gelişim kuramına göre ergenlik ele alınırken, bilişsel gelişim alanında Jean Piaget'nin tutarlı ve felsefi temelleri olan kuramı akla gelmektedir (Bacanlı, 2004). Piaget bilişsel gelişim dönemlerini duysal motor dönemi, işlem öncesi dönem, somut işlemler dönemi ve soyut işlemler dönemi olarak dört ana aşamada incelemiştir. Piaget'nin soyut işlemler dönemi esneklik, soyutluk, akıl yürütme, zihinsel olarak hipotez, test etme ve problem çözmeyi içerir. Bilişsel gelişimin bu noktasını Piaget ergenlik olarak tanımlamış ve ergenlerin mantığının, çocukların mantığına göre farklılık gösterdiğini, daha çok yetişkin mantığının özünü oluşturduğunu, karmaşık ama tutarlı bir sistem olduğunu belirtmiştir (Piaget, 1972; Yalçın ve Karakaş, 2008). Ergenlik döneminde görülen özelliklerden biri de birleştirmeci düşünmedir. Bu düşünme şeklinde, bilişsel birkaç faktör birlikte ele alınarak, problemler çözüme kavuşturulur (Bacanlı, 2004).

Ergenlik döneminde bireyler, soyut düşünmenin etkisiyle kendilerine yönelir, kendi düşüncelerini diğerlerinin düşüncelerinden ayırt edemezler. Bu duruma ergen benmerkezciliği denilir. Ergen bu dönemde diğer insanların kendilerine ait fikirleri olduğunun bilincinde olarak iki inanç geliştirir (Lindberg, 2011). Bunlardan biri hayali seyircidir. Hayali seyirci kavramında ergenin yarattığı bir “seyirci” vardır. Ergen sürekli olarak bu seyirci tarafından gözetlendiğini düşünmektedir ve buna uygun

davranışlarda bulunmaktadır (Karaman, 2013). Diğer inanç ise kişisel efsanedir. Kişisel efsane, ergenin duygularının veya diğer özelliklerinin çok özel olduğunu düşünmesi ve ölümsüzlüğüne inanmasıdır. Örneğin, ölüm, her an herkesin başına gelebilir ama ergen, asla kendisinin başına geleceğini düşünmez (Öngen, 1993).

Ergenlikte, özellikle kişilik ve cinsel gelişim konusu incelenirken psikanalitik kuramdan yararlanılabilir. Psikanalitik kuram, 20.yy'ın başlarında genişleme fırsatı bulmuş, Sigmund Freud tarafından ortaya atılmış, cinsel gelişimle ilgili önemli ve en çok üzerinde durulan kişilik kuramı olmuştur (Kürek, 2012; Tuzcuoğlu, 1995). Freud (1989), çocuğun belli basamaklardan geçerek, kişilik sürecini geliştirdiğini ve cinsel gelişimin de bu sürecin temeli olduğunu belirtmiştir (Akt.: Geçtan, 2004).

Freud'un psikanalitik görüşüne göre insanlarda libido adı verilen bir içsel enerji vardır. Bu içsel enerjinin, cinsel bir dürtü olarak vücudun belirli bölgelerinde odaklanması sonucu Freud kuramını oral, anal, fallik, latent ve genital olmak üzere beş döneme ayırmıştır (San Bayhan ve Artan, 2005). Freud (1989), genital evreyi 11-13 yaşlar arasında incelemiştir. Bebeklik ve çocukluk döneminde üreme organının örgütlediği erojen bölgenin cinsel etkinliği ergenlik döneminde normal cinsel yaşamın başlangıcıdır (Akt.: Öneş, 1990). Bireyin cinselliği, üreme amacına yönelik hale gelmiştir (Bacanlı, 2004). Genital dönemin sorunsuz bir biçimde atlatılması, bir önceki dönemlerin sağlıklı geçirilmiş olmasına bağlanmaktadır (Corman, 2000). Psikanalitik kurama göre, geçici rol kararsızlıkları yaşayan ergenler bu dönemde başarılı bir kimlik kazanımı sonunda toplum tarafından kabul edilen, ruh sağlığı yerinde bir yetişkin olurlar (Dolgin, 2014).

Ergenlik konusu, psikososyal gelişim kuramı bakış açısına göre Erikson tarafından incelenmiştir. Erikson tarafından geliştirilen psikososyal gelişim kuramının temeli psikanalitik kuram olmasıyla birlikte iki kuram arasında farklılıklar bulunmaktadır. Erikson, yaşamı sekiz evreye ayırarak incelemiştir ve her evrede insan benliğinin birtakım sorunları çözerek, psikososyal bunalımları atlattığını belirtmiştir. Dönemlerdeki bunalımın her birinin biri olumlu diğeri olumsuz olmak üzere iki çözümü vardır. Evrelerden herhangi birinde karşılaşılan olumsuz bir durum, aksaklık,

daha sonraki evreleri de olumsuz etkilemektedir (Gander ve Gardiner, 2010; Pekşen Süslü, 2002).

Erikson'a göre insan benliğinin öncelikli görevi bir kimlik duygusu oluşturup, onu korumaktır. Bu sebeple Erikson kuramını benlik psikolojisi olarak adlandırmaktadır (Boeree, 1997). Ergenlik döneminde, temel çatışmayı kimlik duygusuna karşı kimlik kargaşası oluşturmaktadır Ergenin görevi "ben kimim?" sorusuna yanıt bularak, kim olduğuna ve toplumdaki konumunun ne olduğuna dair bir kimlik algısı geliştirmektir. Kimlik bunalımını çözenin yolu, ergenin başkalarıyla kurduğu iletişimlerde gizlidir. Ergen, seçenekleri deneyimlerken toplumun engeliyle karşılaşarsa kimlik kargaşası yaşayabilir (Erikson, 1994).

Sosyal öğrenme kuramı öncüsü Bandura'ya göre davranış, başkalarının davranışlarının model alınması yoluyla edinilir. Çevreden alınan olumlu pekiştireçler davranışı güçlendirir, olumsuz tepkiler ise davranışı zayıflatır. Olumlu geri bildirimlerde davranışların tekrar etme olasılığı fazladır, olumsuz geribildirimde bulunan davranışların sürekliliği ve tekrar etme olasılığı az olmaktadır (Bandura, 1965). Model alınan kişiyle gözlemleyen karakteri birbirine ne kadar yakınsa modelleme o derece güçlü olur (Demirbaş ve Yağbasan, 2005). Sosyal öğrenme kuramına göre, ergenlik dönemindeki bireyin öğrenmelerinin çoğu sosyal öğrenmedir, yeni istemli bir öğretim olsun veya olmasın çevreyle ilişki içinde gerçekleşir (Bacanlı, 2004).

Ergenlik döneminde model alınan en yakın çevreyi oluşturan aile, aynı zamanda bireylerin ait olma gereksinimini de karşılayan bir kurumdur. Her birey, yaşamı süresince bir başka bireye bağlanma ve ait olma gereksinimi duyar. Ergenlik döneminde, aidiyet kavramının farklı açılardan ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.

2.2. Ergenlikte Bağlanma ve Aidiyet Duygusu

Bağlanma, genellikle bebeklik döneminde anne-bebek bağlanması olarak ele alınmaktadır. Ergenlik döneminde bebeklik döneminden farklı bir bağlanma ilişkisi söz konusudur.

2.2.1. Bağlanma ve Aidiyet Kavramı

Bağlılık gereksinimi, bir kişiye veya bir topluluğa bağlanma ve kendini bağlandığı topluluğun bir parçası gibi görme gereksinimidir. Bağlılık duygusu, bebeğin açlık hissinin anne tarafından karşılanması ve bebeğin çevreden gelebilecek zararlara karşı korunması sonucunda oluşmaktadır. Bebeklik evresinde başlayan bu ihtiyaç, çocuklukta birlikte olma isteği şeklinde gerçekteşen bir süreçtir. Ergenlik ve yetişkinlik evrelerinde kendini, kişinin sosyal ilişkilerinde göstermektedir (Alptekin, 2011). İnsan dünyaya geldiğinde beraberinde, bedensel ve ruhsal yönden kendine özgü bir mizaç eğilimi getirir ve bu kişiliği nedeniyle, tanıştığı aile ortamına ve ailenin ruhuna uyum sağlar. Oysa ailenin ruhu büyük ölçüde zamanın kendisince biçimlendirilmiştir ve bu durum çoğu zaman bilinmez. Aile ruhuyla bir fikir birliği oluşturabilen birey, kendini bu dünyada güven içinde hisseder (Jung, 2001).

Bağlanma, bireyin yaşamının her alanında önemli bir gücü temsil etmektedir. Bu güç, bireyin gerek sosyal yaşantısında gerekse inanç ve değerler sisteminde rol almaktadır (Terzi, 2008). Bireyin kendisini bir yere ait hissedip bağlanması sonucunda bireyde geleceğe ilgi artmakta, bu bireyler, kültürel gelenek ve görenekleri kabullenmeye daha yatkın olmaktadır. Bu bireylerin bilişsel gelişim alanındaki değişimleriyle birlikte, ahlak gelişimi alanında da gelişme gözlenmektedir (Derman, 2008).

Aidiyet, bireyin kişiler arası ilişkilerinde kabul edildiği ve kendisini güven içerisinde hissettiği bir grupta duygusal bağ kurmasıdır. Duygusal bağ bireyin, ilgi, güven, sevgi, şefkat ve empati gibi gereksinimlerini karşılar (Ardahan, 2006; Güneş, 2017). Sosyal destek olarak da tanımlanan duygusal bağ, bireylerin korunduklarına inandıkları, değer gördükleri sosyal yapıya kendini ait hissetmelerini sağlar (Lepore vd., 1991). Benlikle ilişkili olarak aidiyet, bireyin kendisini, çevrenin önemli ve değerli bir parçası gibi algılamasıdır (Duru, 2015). Aidiyet duygusunun eksikliğinde kişide umutsuzluk artmakta, depresyon, stres ve intihar riski yükselmektedir (Hill, 2006). Bireyin stresli yaşam olayları ile karşılaştığında ait olma gereksiniminin karşılanması, ruh sağlığını doğrudan etkilemektedir (Terzi, 2008).

Aitlik gereksinimi, bireylerin karşılıklı saygıya dayalı oluşturdukları güven temeline dayanmaktadır. Fiziksel ve psikolojik açıdan bireye güven sağlayan çevre, bireylerin birbirleriyle kurmuş oldukları ilişkileri geliştirir, ait olma gereksinimlerini doyurur (Eryılmaz, 2009). Ait olma gereksinimi doymuş bir birey, diğer insanlara özen gösterir (Connell ve Thompson, 1986). İnsanların gereksinimlerini ve bu gereksinimler karşılanmadığında ortaya çıkan sonuçları sistematik bir düzen içerisinde inceleyen bilim insanı Abraham Maslow'dur (Şahin, 2013). İhtiyaçlar piramidinde sosyal ihtiyaçlar kapsamında ait olma kavramı ele alınmaktadır. İnsanın ihtiyaçları hiyerarşik bir düzendedir ve en alttaki ihtiyaçların karşılanması durumunda üstteki ihtiyaç basamağına sağlıklı bir şekilde geçilebilmektedir. Bu ihtiyaçlar; fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sosyal ihtiyaçlar, saygınlık ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı olarak sıralanmaktadır (Maslow, 2013).

- Fizyolojik ihtiyaçlar: İnsanın doğuştan sahip olduğu yeme, içme, uyku, hareket etme gibi temel ihtiyaçlardır.
- Güvenlik ihtiyacı: İnsanın kendini güvende hissettiği, tehlikeden sakınma ve korunma gibi ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaç yaşlılık, işsizlik vb. durumlara karşı insanın kendini güvende hissetme gereksinimini de içerir. Güvenlik gereksinimi giderilmeden bireyin sevgi, aidiyet, kendine saygı gibi sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için girişimde bulunması imkansızdır.
- Sosyal ihtiyaçlar: İnsanın sevme, sevilme, bir gruba ait olma gereksinimleridir.
- Saygınlık ihtiyacı: İnsanın kendine ve başka insanlara karşı duyduğu saygıyı, güveni ve saygı görmeyi içeren bir gereksinimdir.
- Kendini gerçekleştirme ihtiyacı: Maslow'un hiyerarşik yaklaşımının en üst seviyesidir. İnsanın kendinin farkında olup, sahip olduğu potansiyeli en üst seviyeye çıkarmaya çalışması ve öz yeterliliklerini geliştirip, gerçekleştirebilmesini içeren bir gereksinimdir (Cerit, 2009; Kula ve Çakar, 2015).

Maslow'un kuramına göre insan, birbirine bağlı ihtiyaçlardan oluşan ve sosyalleşme içerisinde olan bir varlıktır. İnsanın temel ihtiyaçlarından biri de ait olma ihtiyacıdır ve ait olma ihtiyacı ihtiyaçlar hiyerarşisine göre karşılanması gereken bir

gereksinimdir (Alptekin, 2011; Alpaslan vd., 2018). Sevgi, saygı ve hoşgörölü bir ortamda birey, ait olma duygusunu pekiştirerek bir gruba ait olma gereksinimini karşılar (Yazgan, 2017). Sevgi ve aidiyet gereksinimleri, birbirlerine yakın kavramlardır. Bu ihtiyaçların iyi bir düzeyde olması için, alt basamaktaki temel fizyolojik ihtiyaçların karşılanmış olması gerekmektedir. Sevgi ve aidiyet ihtiyacı, Maslow'un hiyerarşisine göre temel fizyolojik ihtiyaçlar kadar önemlidir. Bu iki ihtiyaç, bireyin motivasyonunun kaynağıdır. Bireyin doğuştan itibaren kendini bir yere, belirli insanlara ve gruplara ait hissetmesi, bireyin varoluşunun tamamlayıcısıdır. Aitlikte en önemli husus, insanın diğer insanlarla kurduğu ilişkinin kalitesidir (Akın vd., 2016). Maslow'un hiyerarşisine göre birey, fizyolojik ve güvenlik gereksinimleri giderildiğinde, diğer insanlarla yakın ilişkiler kurmak ve bir gruba ait olmak istemektedir (Ersanlı ve Koçyiğit, 2013).

Bağlanma ve ait olma, farklı kavramlardır. Bağlanma, çocukla onun ihtiyaçlarını karşılayan birey arasında bir bağ oluşturmasına karşılık, ait olma kişinin kendisini bir topluluğun parçası olarak görüp hissetmesidir. Bu iki temel gereksinim karşılanmadığında, bireyde yalnızlık duygusu ön plana çıkmaktadır (Doğan ve Karkuş, 2016; Seymenler ve Siyez, 2016). Bağlanma kuramı, çocuk ile anne arasındaki bağı ve bu bağı zarar görmesi durumunda çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini içermektedir. Kaygı oluşturabilecek durumlarda, bir figüre duyulan yakınlık ve yakınlığın sürekliliğini kapsar (Arslan ve Teze, 2016). Bu kuram, bireyin diğer insanlarla kurduğu duygusal ilişkileri ve ilişkilerin beklenmedik ayrılık sonuçlarında, bireyin kızgınlık, depresyon gibi durumlarını açıklamaktadır. İngiliz psikanalist John Bowlby tarafından atılan bağlanma kuramı, Melanie Klein, Margaret Mahler, Donald Winnicot ve Heinz Kohut'un görüşlerinden etkilenmiştir (Arslan, 2008). Anne-babasından ayrılan çocukların zorlanması konusunda araştırmalar yaparak kuramını ortaya koyan Bowlby'a göre bağlanma, sadece bebeklikte görülmeyip bağlanmanın sonuçları ömür boyunca sürebilmektedir (Eroğlu Akın, 2011). Bağlanmada olgunlaşma, hazırbulunuşluk ve yaşantılar önemlidir (Erözkan, 2004). Bowlby, bağlanma kuramını oluştururken Konrad Lorenz'in bebek kazlar üzerinde yaptığı çalışmadan da etkilenmiştir. Lorenz kuramında, yumurtadan henüz çıkmış olan kaz yavrularının gördükleri ilk canlıyı takibe almaları üzerine, bu durumun bağlanma ile ilişkili olabileceğini savunmuştur. Yumurtadan yeni çıkan yavrular bu çalışmada,

Lorenz'i takip etmişlerdir. Yavruların Lorenz'i takip etmesi kritik bir süreçtir ve doğumdan kısa bir süre sonra kaybolmaktadır (Sluckin, 1973).

Ergenlik döneminde aidiyet kavramı, aile ve akran aidiyeti şeklinde ele alınarak incelenebilir. Aile aidiyeti, bireyin ailesine hissettiği kendilik aidiyetini ve ailenin bireye hissettirdiği aile aidiyetini içermektedir.

2.2.2. Ergenlikte Aile Aidiyeti

Ait olma, kişinin çevreye kişisel katılım deneyimlerini içeren bir sistemden oluşmaktadır. Bu sistem içerisinde ergen, kendini çevrenin ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve kendilik aidiyetini oluşturmaktadır (Choenarom vd., 2005). İnsanın içinde yaşadığı çevreyi bilmesi, onun kurallarını tanınması, toplumsal ve kamusal alanda etkileşim kurabilmesi için kendilik aidiyetine sahip olması gerekmektedir. Kendini bilmek, özgürleşmenin parçalarından biridir. Hızlı dönüşüme açık ve bireyselleşmenin yoğun olduğu günümüzde aidiyet, aile bütünlüğünü olumlu etkilemektedir. Ergenin bireyselliğinin, bencillığe dönüşmesine engel olan unsur, ahlakilikle çevrelenmiş kendilik algısıdır. Ergenin bu noktada kendilik algısı, ailesine karşı hissettiği duygulardan oluşmaktadır. Aidiyetin yaşandığı bir ailede, kişi kendi isteklerini öteki birey için erteleyebilmektedir. Ailedeki diğer bireylerin ihtiyaç ve isteklerine, kendi isteğiymiş gibi önem vermektedir. Aidiyet bu bağlamda, sosyalleşmeyi de güçlendiren bir olgudur (Mavili vd., 2014).

Bağlanma stilleri, ergenlik döneminde daha çok kişilerarası ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Güvensiz bağlanma yaşayan ergenler, kişilerarası ilişkilerinde sorunlar yaşamakta; güvenli bağlanan ergenler ise sosyal hayatta aktif rol almaktadırlar (Kaya, 2017). Ergenlik dönemi içerisinde bireyin ebeveynleriyle oluşturacağı sağlam bir iletişim ve etkileşim, güvenli bağlanmanın temelidir. Güvenli bağlanma, ait olma ihtiyacını doğurmaktadır. Bu ait olma aşamasında ergen, kendisiyle ve çevresiyle daha barışık ve uyumlu davranırken, bir üst aidiyet aşamasına geçişi de sağlanmaktadır (Güneş, 2017).

Güvensiz bağlanmanın olduğu bir aile ortamında problemlere de rastlanmaktadır. Ergen bu bağlanma stilinde, özgürlüğünün ve bireyselliğinin ailesi tarafından elinden

alındığını düşünmektedir (Keskin ve Çam, 2009). Güvensiz bağlanma geliştiren ergen, ailesi ile sorunlar yaşamaktadır. Güvensiz bağlanma geliştiren ergenlerin anne-babalarında genellikle bireyselliklerinin ergen tarafından ellerinden alındığına ilişkin bir düşünce bulunmaktadır (Keskin, 2007).

Aile ilişkileri kadar ergenin akran ilişkileri de aidiyet ihtiyacını karşılamada etkili bir unsurdur.

2.2.3. Ergende Akran İlişkileri/Aidiyeti

Ergenlik döneminde ergen, ailesine olan bağlılığından sıyrılarak, akranlarıyla güçlü ilişkiler kurmaya başlamaktadır. Kurulan bu yeni ilişkiler, güven duygusunun kaynağını oluşturur. Ergenin anne-babasıyla bağlanma ilişkisi, güvenli ve aynı zamanda tehlikeli olan dünyada, güven içinde yaşayabilmesi ve ilerideki yaşamında eşine ve çocuklarına karşı bağlanabilmesi için gereklidir (Eroğlu Akın, 2011).

Ergen, bağlanma gerçekleştirdiği kişiden koparak akranlarıyla yakınlık kurmak istemektedir. Bu istek, ergenlerin özerklik duygularını yansıtır. Anne-babaya duyulan bağlılık hissi ile akranlara duyulan bağlılık hissi birbirinden bağımsız ve görecelidir. Ergenler stres durumlarında arkadaşlarından sosyal destek almak isterken, aynı zamanda gereksinim duyduklarında anne babalarına da ulaşabileceklerini hissetmek ister. Bu dönemde anne babaya duyulan bağlılıkları az da olsa devam etmektedir (Morsünbül ve Çok, 2011).

Fiziksel, bilişsel ve sosyal-duygusal açıdan gelişme dönemi olan ergenlikte, Havighurst (1943)'a göre ergenin başarması gereken sekiz görev vardır. Bu görevler şu şekilde sıralanabilir:

- Fiziksel özelliklerinin farkında olarak kabullenmek, bedenini en uygun şekilde kullanmak,
- Erkeğe veya dişiye uygun, toplumsal rolünü gerçekleştirmek,
- Kız ve erkek akranlarıyla olumlu ilişkiler kurmak,
- Ebeveynlerinden ve çevresindeki diğer erişkinlerden bağımsız olmak,
- Gelecekteki iş hedefine odaklanmak,
- Aile kurmaya hazır olmak,

- Toplumsal sorumluluk projelerinde yer almak,
- İdeolojik bir yaklaşım oluşturmak ve ahlak sistemini kurmak (Akt.: Gander ve Gardiner, 2010).

Ergenlerden beklenen gelişimsel görevler, fiziksel ve sosyal çevrenin etkisi altındadır. Bu dönemde, ergenlerin en yakın çevresini oluşturan ailesi ve aile üyeleriyle iletişimi önem kazanmaktadır.

2.3. Ergenlik ve Anne-Baba İlişkileri

İnsan, doğumdan itibaren sürekli bir gelişim ve değişimin içindedir. Bu gelişim ve değişim sürecinde, içinde belirli görev ve zorlukları barındıran dönemlerden geçer. Ergenlik dönemi de bu zorlu dönüm ve gelişim noktalarından biridir (Tamar, 2005). Bu dönemde aile ilişkileri yeniden şekillenmektedir.

Üner (1972), ailenin tanımını; “Kan bağılılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan; bireyin cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik gereksinimlerinin karşılandığı, topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel toplumsal birim” şeklinde yapmıştır (Akt.: Ünalın, 1987). Toplumun temeli ve çekirdeği olan ailenin, üyeleri arasında bağılılık kurma, etkili iletişim sağlama ve ortak etkileşim işlevleri bulunmaktadır (Ağdemir, 1991; Olsan, 2000).

Anne-babanın rolü yalnızca çocuklukta değil, ergenlikte de önemini sürdürür. Ergenlik döneminde bireyde sağlıklı cinsel kimlik oluşumu sürecinde aile, bilinçli bir yaklaşım sergileyerek, bireye rol model olmaktadır (Freud, 1989; Kürek, 2012). Ergen, bulunduğu çevrede veya toplumda, kendine özgü amaçları, beklentileri, inançları, tutum ve davranışlarını belirlemeye çalışır (Köknel, 2005). Kendi duygu ve düşüncelerine yönelik farkındalık kazanarak kimlik algısı geliştiren ergen, anne-babasının tutum ve davranışlarını model alarak özdeşim kurar (Yörükoğlu, 1994). Gençler nasıl konuşacakları, ne giyecekleri konularında arkadaş çevresinden etkilenirken bir yandan da anne-babalarının değer sistemlerini rehber olarak görürler

(Özcan Demir vd., 2005). Bu dönemde aile, değer kazanım sürecinde ergen üzerinde etkilidir.

İletişim; birçok kavramı içerisinde barındıran, sosyal yaşamın devam etmesinde gerekliliği olan, doğumdan itibaren insanın tüm hayatı süresince devam eden bir süreçtir. Bu süreç ilk olarak ailede kazanılmakta ve çevrenin desteğiyle devam etmektedir. Aile içindeki olumlu iletişim, çocuğun gelişimini olumlu yönde etkiler (Ömeroğlu ve Arabacı, 2016). İletişimde ebeveynlerin çocuklarına yansıttıkları tutumlardan çok, ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin niteliğine bakmak gerekmektedir. Ebeveyn-ergen ilişki niteliğinde de aynı durum söz konusudur. Ergen, ebeveyniyle olan ilişkilerini, iletişim geçmişine bakarak yorumlamaktadır. Bu konuda ebeveynine açıklığı önemlidir. Olumlu ebeveyn yaklaşımında ergenin hissettiği yalnızlık duygusu azalmakta ve sosyal açıdan sorunlar en az seviyeye inmektedir. Olumsuz ebeveyn yaklaşımları ve anne-baba ile ergen arasındaki ilişkinin kötü olması ise, ergenlerin psikolojilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Olumsuz ebeveyn yaklaşımı, ergende öfkeye sebep olmakta ve yalnızlık duygusu oluşturmaktadır (Durak Batıgün ve Say, 2015).

Her ailenin iletişim yapısı farklıdır. Bu yapıda önemli olan, ilişkilerdeki samimiyet ve açıklıktır. Bireyler kendilerini ne kadar rahat ifade edebiliyorlarsa iletişim bağı o kadar kuvvetlidir. Aile içinde karşılaşılan herhangi bir sorunda, sorunun çözümü için yöntemler aranmalı ve en uygun yöntem uygulanmalıdır. Sağlıklı iletişime sahip olan bir ailenin, iletişim kopukluklarını gidermeye çalışması gerekmektedir. Sağlıklı ve olumlu iletişim için aile bireylerinin uygulaması gereken şartlar vardır;

- Dinleme ve Anlatma: Aile içerisinde iletişimin temelini oluşturan dinleme ve ifade etme aktif bir şekilde kullanılır. Ergenlere fikirleri sorularak, görüşlerinin alınması, kendilerini birey olarak hissetmelerini sağlar.
- Empati Kurma: Aile içerisinde empati kurmak, iletişimde çok önem taşımaktadır. Ergenin duygularını anlamak ve küçümseyici ifadeler kullanmamak, ergen üzerinde olumlu bir etki bırakmaktadır.

- Planlamaya Katkıda Bulunma: Ailedeki bireylerin planlamaya katkıda bulunmaları demokratik bir ortam oluştururken, kendini ifade etmek ergene sosyal-duygusal bir rahatlama sağlamaktadır.
- Ses Tonu: Ses tonunun doğru ayarlanması iletişimde kopukluk yaşanmaması açısından önemlidir. Doğru vurgulanmayan ses tonu, ergende inatlaşmaya sebep olabilmekte ve olumsuz iletişim yaratmaktadır (Kavak, 2007).

Ergenlik döneminde gençlerin, bebeklik döneminden itibaren anne-babalarıyla kurdukları sıcak ilişkiler yerini daha uzak bir iletişime bırakır. Bu dönemde ergenler, mahremiyet ihtiyacından dolayı yalnız kalmak isterler ve ebeveynleriyle geçirdikleri zaman kısıtlanır. Ailelerinden bağımsız hareket etme ve bireyselleşme çabalarının sonucu olarak aile ile iletişim sınırlanmaktadır. Anne-baba-çocuk ilişkisinin niteliği, zaman içinde ergenin benimseyeceği tutum ve davranışları belirlemektedir. Ergen bireyin anne-babasıyla olan iletişimini ve anne babasının tutumunu ne şekilde algılayıp yorumladığı önemlidir. Anne-babasıyla sıcak ve destekleyici iletişim kuran ergenler, bu dönemin değişikliklerine kolay uyum sağlayabilmekte, uzak iletişimde bulunup anne- babalarının tutumunu benimsemeyen ergenler ise uyum ve davranış problemleri gösterebilmektedir (Hines, 2016).

Anne-babalar, bu dönemde ergenlere göre ilişkilerini daha pozitif olarak yorumlarlar (Paikoff ve Brooks-Gun, 1991). Ergenlik döneminde anne-babaların üç tür bilgiye gereksinimleri vardır. Bu bilgiler şunlardır:

- Ergenlik döneminin gelişimsel değişiklikleri hakkında temel bilgiye sahip olmak, anne-babalara, çocuklarının davranışlarını daha iyi değerlendirme ve anlayabilme fırsatı verir.
- Ergenlik çağı sürecinde etkili ebeveynlik konusunda temel bilgileri edinmek, gençlerin değişen gereksinim ve özelliklerine kolay uyumunu sağlar.
- Ergenlik döneminde, ailenin ve çocuğun nasıl değiştiğini bilmek, döneme uyumu kolaylaştırır (Steinberg, 2001).

Ergenlik döneminde anne-babaların ergene karşı sergileyecekleri tutumlar, ergenin gelişimde önemli bir etkiye sahiptir. Gelecek kaygısı yaşayan ergeni, anne-babasının tutumları daha çok bunaltabilir (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013). Ergenin

başarılı bir kimlik kazanımı için, özgürlüğünü elde ettikçe anne-baba, kontrolcü ve baskıcı tutumunu azaltmalıdır (Williams, 2003). Her anne-baba, çocuğunun gelecekte nasıl bir insan olacağı hakkında düşünür. Anne-babanın ideallerinde, kendi benimsedikleri ahlak sistemine uygun ve benimsedikleri değerlere sahip çocuk yetiştirme isteği vardır. Ebeveynler bu doğrultuda, çocuk yetiştirirken farklı yöntemler izlemektedirler. Çocuklarını isteklerine göre bir çevrede, istedikleri bir okula gönderirler. Anne-babaların izledikleri bu farklı yöntemler, farklı çocuk yetiştirme tutumlarını ortaya çıkarmaktadır (Karabulut Demir, 2007).

Anne-babanın olumlu ve destekleyici tutumları çocuğun gelişimine katkı sağlarken, olumsuz ve kısıtlayıcı tutumları bazı ruhsal sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Anne-babanın çocuğu destekleyici, olumlu tutumları, zihinsel gelişim, ahlaki davranışlar, iç motivasyon, iç kontrol, yeterlilik ve akademik başarı gibi alanlarda çocuğa katkı sağlamaktadır. Anne-babanın olumsuz ve katı kontrol içeren tutumları çocukta negatif gelişimsel durumlara yol açmaktadır. Anne-babanın demokratik ve otoriter kontrol yaklaşımı ise çocukta olumlu etkiler oluşturmaktadır (Durak Batıgün ve Say, 2015; Aydoğdu ve Dilekmen, 2016).

Alanyazın incelendiğinde ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerinde sıklıkla uyguladıkları tutumlar çeşitli başlıklar altında gruplandırılmıştır (Sezer ve Oğuz, 2010). Bu tutumlardan en dikkat çekenleri; koruyucu/ istekçi anne baba tutumu, demokratik anne baba tutumu ve otoriter anne baba tutumu olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır (Sezer vd., 2013).

Koruyucu/ istekçi anne-baba tutumu, anne-babanın çocuğa gerekenden fazla kontrol ve özen göstermesi anlamına gelmektedir. Çocuklar anne ve babaları tarafından aşırı koruma ve denetim altındadırlar. Anne-baba, çocuğun yapabileceği pek çok şeyi yaptığı için, çocukların yaşayarak öğrenmelerine ket vurmuş olurlar. Çocuğa yapılan bu müdahaleler, çocuklarda güvensizliğe neden olmaktadır (Navaro, 1989). Her konuda gereğinden fazla müdahale edilen ve aşırı korunan çocuklar fazla bağımlı olurlar ve her şeylerini anneden isterler. Kendi başına karar verme davranışı göstermez ve girişim yeteneklerinden yoksun olurlar (Navaro, 1989). Koruma, çocukları sakatlar, çaresiz bırakır ve bağımlı yapar (Günalp, 2007). Bağımlılık,

çocuğun yaşamı boyunca sürebilmekte ve çocukta duygusal kırıklıklara sebep olabilmektedir (Taner Derman ve Başal, 2013). Çocuğun kendi kendini idare eden bir birey olması engellenmektedir. Çocuk, kendini gruba kabul ettirmek için toplumca kabul edilmeyen, isyankâr davranışlara başvurabilmektedir (Kaya, 1997).

Demokratik anne-baba tutumu, çocuğuna karşı içten sevgi ve saygı duyan, çocuğunun gereksinimlerine karşı ilgili olan, yaşına uygun olarak çocuğun kendi kararlarını kendisinin almasına ortam hazırlayan, yol göstermenin yanı sıra bireyselliği de destekleyen bir tutumdur (Düzgün, 2007; Şanlı ve Öztürk, 2015). Anne-babaların çocuklarına yönelik demokratik tutumları, çocukta özerkliğin gelişmesini sağlamaktadır. Çocuk duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade eder, bulunduğu ortamlarda kendini rahat hisseder. Özgüveni tam ve yerindedir. Sorumluluk duygusu gelişmiştir. Demokratik tutumla yetişen çocuklar, kendi yeterliliklerinin farkında olan ve kendini tanımasına fırsat verilmiş çocuklardır (Kesici, 2005). Çocuğa karşı samimi, koşulsuz sevgi gösteren bir tutum olan demokratik anne-baba tutumunda, sorunlar konuşularak ve üyelerin birbirlerine danışmalarıyla çözüme kavuşturulur (Çetinkale, 2006; Şengün, 2013). Demokratik anne-baba tutumu, çocuk ve ergenlerin sağlıklı kişilik geliştirmesini sağlamanın yanı sıra daha üst düzey ahlaki gelişimi de sağlamaktadır (Cesur ve Özkan Küyel, 2009; Altıntaş ve Öztabak, 2016). Demokratik anne-babalar, çocuklarına yol göstericidirler, yapılmaması gereken davranışları, gerekçe göstererek çocuklarına sunarlar. Çocuklarına sözel ya da fiziksel şiddet gibi saldırgan tavırlarla yaklaşmazlar (Bolattekin, 2014). Hoşgörü ve sevgi gösterme anne-babanın temel davranışlarından olduğu için daha az hata yapmakta ve daha başarılı anne-baba olmaktadır (Çetinkale, 2006; Şengün, 2013).

Otoriter anne-baba tutumu, ailede sevginin tam olarak gösterilmediği, genellikle reddedici temele dayanan bir anne-baba tutumudur. Bu tutuma sahip olan anne-babalar, çocuklarının davranışlarını eleştirerek, kontrolü sürekli olarak kendi ellerinde tutmaya çalışır ve belirli kalıplar içinde çocuğunu yetiştirmeye çabalarlar (Kahraman vd., 2014; Dokuyan, 2016). Ailenin otoriter tutuma sahip olması çocuğun özgüvenini yok etmekte ve kişiliğinin yok sayılmasına neden olmaktadır. Çocuk anne-babanın sıkı disiplini altındadır. Sürekli suçlayan, ceza uygulayan anne-babaların çocukları çekingenlik göstermekte ve diğer insanların etkisinde kalabilmektedir (Yavuzer, 2006)

Anne-babanın otoriter olması, çocuklarına koydukları kural ve amaçlara ulaşamaması durumunda cezalandırıcı davranışlar ortaya çıkabilmekte ve mükemmeliyetçilik geliştirmelerine sebep olabilmektedir (Baumrind, 1971; Kawamura vd., 2002). Ailedeki otoriter yaklaşım arttıkça genç bireyler, ebeveynlerini eleştirmeye başlamakta ve davranışlardan şüphe duymaktadır. Bu tutumla yetiştirilen gençler, sosyal konularda kendilerine daha az güvenip; suça, madde bağımlılığına ve depresyona yatkın olabilir (Kuzgun, 1972; Imprachim, 2016).

Ergenlik döneminde anne-babanın ergene yönelik tutumları, ergenin ahlaki davranışlarını ve olgunluk düzeyini etkilemektedir.

2.4. Ahlak ve Ahlaki Olgunluk

Ahlak; huy, karakter, hal ve hareket tarzı gibi anlamlar taşımaktadır. İnsanda yer etmiş bir karakter yapısını gösteren ahlak, bireylerin istemli hareketleriyle ilgilenen bir alanı ifade etmektedir. Ahlak “umumi bir hayat tarzını”, “davranış kuralları veya hayat tarzları üzerinde yapılan fikri bir araştırmayı” ve “bir grup davranış kuralını” ifade etmek üzere üç değişik şekilde kullanılmaktadır (Kılıç, 1992). İnsanın diğer canlılarla arasındaki bağlantıyı ve yaklaşımlarını anlamlandıran değerler sistemidir (Cevizci, 2002).

Felsefenin en esaslı ve önemli geçmişe sahip konularından birisi olan ahlak, aynı zamanda sosyoloji, psikoloji ve eğitim biliminin de konusu olmuştur. Birçok bilim dalının “ahlak” tanımında farklılıklar olduğu gibi benzer yanları da vardır. Sosyolojik açıdan ahlak; bir toplumun çoğu üyesinin inandığı, terbiye standartlarını sağlamada temel oluşturan kural ve davranış biçimleridir (Marshall, 2009). Felsefi açıdan ahlak; toplumun belirli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını belirleyip inceleyen bilimdir (Hançerlioğlu, 2003). Psikoloji bilimi açısından ise ahlak, toplum içinde kabul gören ve davranışın kabul edilebilir olup olmadığı yargısında kullanılan davranış standardıdır (Budak, 2009).

Ahlak kavramını tanımlayan bazı yazarlar, özellikle ahlak kurallarına vurgu yapmıştır. Ahlak, iyi ve kötü davranışlar bütünü olması yanında insanların uymakla mükellef oldukları davranış ve kurallar olarak da ele alınmaktadır. Bu kurallar bireyin

özgürlüğünün garantisidir. Bireyin özgürlüklerini sağlarken diğer bireylerin özgürlüklerine zarar vermemesi için sınırlandırılır. Bu noktada ortaya çıkan “bireysel ahlak”, bireyin özgür iradesi ve bilinçli olarak kurallara uyması, böyle bir bilincin oluşma sürecidir (Çiftçi, 2003).

Friedrich Nietzsche’ye göre, ahlakın olmadığı yerde bireysel ve toplumsal bozulma başlar, huzur ve güven ortamı kaybolur. Böylece ahlak, toplumu bu tür çöküntülerden kurtaran ve muhafaza eden bir araçtır. İnsanlar arası ilişkilerde, ortaya koyulan davranışın ahlaki değerlere uyup uymadığına bakılır. Bireyin ahlaki davranışlara uyması beklenir. Toplumun bir üyesi olabilmenin ilk şartı, o toplumda var olan ahlaki ilke ve kuralları kabul etmek ve buna uymaktır. Toplumdaki bireylerin benimseyip uymak zorunda oldukları davranış ilke ve kurallar bütünü olan ahlak, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemekte ve davranışların iyi-kötü ya da doğru-yanlış şeklinde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Toplumda kabul edilen, iyi-doğru şeklinde belirtilen davranışlar yapılması gerekenleri, kötü-yanlış şeklinde belirtilen davranışlar ise yapılmaması gerekenleri gösterir. İyi ahlakın gerçekleşmesi için önemli olan üç unsur vardır: İyiyi bilmek, iyiyi arzulamak ve iyiyi yapmak (Lickona, 1991). Ahlak, öznel özellikler taşımakla birlikte birey ve toplum üzerinde birleştiği nesnel nitelikler de taşımaktadır (Ural, 1998). Ahlaki nitelikler, bireylerin hayatlarının başından itibaren başlayan ve yaşamları boyunca süren sosyalleşme sürecinde, içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını öğrenip kabullenme ve içselleştirme çabaları neticesinde kazanılmaktadır. Her toplumda iyi-kötü, doğru-yanlış gibi değerlerin belirlenerek bu değerlere bağlı bireylerin duygu, düşünce, tutum, davranış ve yargı şekillerinin geliştirilmesi ahlak tarafından gerçekleştirilir (Şengün, 2008).

Ahlak tanımlarına bakıldığında, toplumlarda var olan “değer” kavramlarına ve “kurallara uyma” davranışlarına vurgu yapıldığı, bu değerlerin ve kuralların toplumu düzenleyip var olmasını sağlayan önemli birer etmen olduğu görülmektedir. Toplumda bulunan bireylerin özgür irade ve bilinciyle toplumun var olan kurallarına uymasının önemi de belirtilmektedir. Ahlaki olgunluk ise, ahlaki duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranış bakımından insanın yetkin olma durumunu ve bu duruma en gerekli, en zengin, en dolgun anlamı veren ahlaki niteliklerinin tamamını ifade eder. Bireyin

düşünce, duygu, tutum, yargı ve davranışlarındaki her türlü ahlak dışılığı ve sapmayı vicdanında hissetmesini sağlayan en üst kusursuzluk düzeyidir. Ahlaki açıdan olgun olarak nitelendirilen bir bireyin saygılı, sorumlu, adil, güvenilir, empati yeteneği gelişmiş, hareketlerini kontrol edebilen ve iyi bir insan olması, kanun ve kurallara uyan bir vatandaş olması beklenir (Lickona, 1991).

Ahlaki olgunluğa sahip kabul edilen bireyler istek, arzu ve davranışları açısından uyumlu bireylerdir. Ahlaki olgunluk, kişinin ahlaki değerleri özümsemesi, vicdanda yerleşip kökleşmesi ve yalnız kaldığında ahlaki değerlere aykırı davranmayı düşünmemesidir. Ahlakı bu şekilde içselleştirebilen kişiler, ahlak dışı hareket etmeyi insanlık onurunu yitirmek kadar tehlikeli görürler (Şengün, 2008).

Ahlaki olgunluk, bireyin içsel tutarlılığı ve sağduyu derinliğiyle de belirlenir. Ahlaki değerleri sadece duygu, düşünce, ahlaki yargı olarak özümsemek yeterli değildir. Ahlaken olgun kabul edilmek için adı geçen değerlerin eyleme dönüşmesi gerekmektedir (Fukuyama, 2011). Ahlaki olgunluk, bilişsel, sosyal, duygusal ve ilkesel gelişmelerle iç içe ve birbirinden ayrılmayan bağlılık göstermektedir. Ahlaki olgunluğu sağlayacak faktörler ahlak birimi ve benlik bilinci, bilişsel yetenekleri kullanma, başkalarına saygılı olma ve bir hedefe doğru amaç duygusu geliştirmektir. Ahlak birimi, herhangi bir şeye karar vererek, bu kararı uygulamaya geçirme yetisi anlamına gelmektedir. Başkalarının iyiliği için harekete geçebilecek bilinçte olma halidir. Bireyin kendini tanıyıp, başkalarını olumsuz bir şekilde etkileyecek davranışlardan kaçınması, ahlaki olgunluğun önemli bir unsurudur. Ahlaki olgunluk düzeyi yüksek olanlar, başkalarının yaşayış biçimleri ve dünya görüşleri açısından tehdit unsuru olmadan onlarla sağlıklı bir şekilde iletişim kurabilen insanlardır. Ahlaki olgunluğun son faktörü ise, hayatta hedefe ulaşmak için geliştirilen amaç duygusunun var olmasıdır (Mathieson, 2003).

İnsanların çoğu ahlaki olgunluk düzeyi bakımından, “geleneksel ahlak” yani ikinci ahlaki gelişim düzeyinde bulunurlar. İnsanların çok azı, en yüksek yani üçüncü ahlaki olgunluk düzeyi olan “gelenek ötesi” düzeydedirler (Kohlberg, 1975). Kohlberg, Kant'ın (1785) ahlak konusundaki görüşlerinden etkilenmiştir. Kant'a göre ahlaki olgunluk için, insanın yaptığı davranışları, dünyanın her yerinde ortak kabul

edilen ilkelere göre değerlendirmesi gerekir (Habermas, 1990). Ahlaki olgunluk, bireyin ahlaki davranışının ortaya çıkma sürecinde rol alan akli, duygusal ve davranış becerilerini, bir bütünlük içerisinde geliştirerek var olan ahlak anlayışına uygun tavır göstereceği bir süreçtir (Tekin, 2017).

Ahlaki olgunluk sadece ahlaki değerleri bilmekle sağlanmaz. Aynı zamanda bireyin, ahlaki değerleri günlük yaşamında da uygulaması sonucunda gerçekleşmektedir. Bu amaçla, ahlaki eğitime gereksinim duyulmaktadır. Ahlak eğitimi üç ana başlık altında işlenmektedir. Erdem merkezli ahlak eğitimine göre ahlaki olgunluk, erdemlerin gerektiği durumlarda bilinçli bir şekilde ve düşünmeden yapılacak derecede karakterde yer etmiş olması olarak anlaşılmıştır. Bütüncül ahlak eğitimi yaklaşımlarında ahlaki olgunluk, kişinin hem ahlaki yargı becerileri hem de erdemlerini kazanmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Ödev ahlakını merkeze alan ahlak eğitiminde ahlaki olgunluk, bireyin ahlaki yargı yetenekleriyle evrensel düzeyde kabul görececek bir muhakeme yaparak ortaya çıkan davranışı benimseyip buna uygun davranması olarak değerlendirilmiştir. Ortaya koyulan bu yaklaşımların tamamında ahlakın farklı boyutları göz önünde bulundurularak ahlaki becerilere ve bu becerilerin bütüncül bir şekilde kazanılmasına vurgu yapılmıştır (Tekin, 2017).

Ahlaki gelişim, diğer bireylerle etkileşim sonucunda gerçekleşmektedir. Ahlaki gelişim, kuramsal açıdan geniş kapsamlı incelenen bir konudur.

2.4.1. Psikanalitik Kuram ve Ahlak Gelişimi

Bir kavram olarak ele alındığında ahlak, ilk zamanlarda din ve felsefenin konusu olarak görülmüş, sonraki zamanlarda ise psikolojinin de çalışma alanına girmiştir. Freud ve Piaget gibi psikologların, ahlak gelişimine bilimsel yaklaşımları 20. yüzyıl başlarında başlamış; davranış ve sosyal öğrenme kuramcıları da ahlak gelişimi olgusuna yoğunlaşmışlardır (Çileli, 1986).

Davranışçı ve sosyal öğrenme kuramları, insanoğlunun doğuştan ne iyi ne de kötü olduğunu, gelişme süreci içinde şartlanma ve öğrenme sonucu istenilen yönde geliştirilebileceğini savunurken; psikanalitik kuram, insanoğlunun doğuştan kötü

olduğunu ve gelişme süresince yetişkin müdahalesine gerek duyduğunu; zihinsel gelişim kuramı ise insanın doğuştan iyi olduğunu ve yetişkin müdahalesine gerek olmadan ahlak gelişiminin, zihinsel gelişimin bir sonucu olduğunu savunmaktadır (Çileli, 1985).

Freud'un (1987) nevroz ve diğer akıl hastalıklarının tedavisi için geliştirdiği yöntem ve bu yöntemlerin uygulanması sonucu elde ettiği deneyimlerini ortaya koymasıyla psikanalitik kuram oluşmuştur. İlk psikolojik ahlak gelişim kuramcısı olan Freud, ahlak gelişiminin temel noktasını, akılcı davranıştan saparak daha katı ahlak kuralcılığına yönelen hastalarının davranışlarının nedenini araştırarak ortaya koymuştur (Çileli, 1986). Ahlak gelişimini, kişilik gelişimine paralel olarak duygusal-güdüsel bir süreç olarak ele alan Freud, kişilik gelişimini id, ego ve süperegö olmak üzere üç alt sisteme ayırmıştır. Ahlak gelişimini de bu üç alt sistemin arasındaki denge kavramı içerisinde incelemiştir.

İd (ilkel benlik), bireyin temel biyolojik dürtülerinden oluşan kişilik alt sistemidir. Kişiliğin çekirdeğini oluşturan en ilkel kısım olarak ruhsal yapının tümünü kapsar. Daha sonra ego (benlik) ve süperegö (üst benlik) idden ayrılarak farklı birimler olarak gelişir. Psikolojik gizil güçler olan iştah, istek ve ihtirasların temsilcisi olan id, kalıtım yoluyla gelen içgüdülerdir. Saldırganlık ve cinsel içgüdülerin de enerji kaynağı olan ve kuralsızlıkların hakim olduğu id, tamamen bilinçdışıdır ve dış gerçeklerden haberi yoktur. Sürekli olarak isteklerine doyum arar ve zevk ilkesine göre hareket eder, acıdan kaçınarak haz elde etmeye çalışır. Ego, kişinin çevresiyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan ve kişiliğin bilinçli, akılcı, mantıklı ve pratik ögesidir. Gerçeklik ilkesine göre çalışır ve dış dünyanın gerçeğini ide iletir. Ego, ruhsal yapının düzenleyicisi olup, id ve süperegönun gerçek dışı istekleriyle gerçek dünya arasındaki denge, uyum ve uzlaşmayı sağlamaya çalışır. Bireyin çevresiyle ilişkilerini yürüten ve doyum-engelleme dengesi ile gelişen yönetici kısımdır. Süperegö, çocuğun sosyal çevre ile etkileşimi sonucu sonradan gelişen ve doğuştan var olmayan kişilik alt sistemidir. Kişiliğin ahlaki yönünü temsil eden süperegö, suçluluk, utanç ve aşağılık duyguları aracılığıyla cinsel ve saldırgan dürtüleri kontrol eder. Toplum ve aile tarafından çocuğa aktarılan, ödül ve ceza uygulamaları ile pekiştirilen ahlaki değerleri, süperegö içselleştirerek, kişiliğin bir parçası haline getirir. Temel olarak bireyin vicdanı olan

süperego, yargılama ve cezalandırma yoluyla ruhsal yapıyı düzenleyerek, davranışların doğru-yanlışlığına ve ahlak kurallarına uygun olup olmadığına karar verir. Bireyin, toplumun onaylayacağı yönde davranmasını sağlar. İd ile çatışma halinde olan süperego, idin ahlak dışı isteklerini engelleyerek, egoyu ahlaki amaçlara yöneltmeye ve kusursuz olmaya çalışır. Kısaca süperego insan yaşamındaki bütün yüksek değerleri temsil eder ve gelişmişlik düzeyi, ahlaki olgunluğun ölçüsüdür (Freud, 1994, 1998, 2000, 2015).

Freud, ahlak gelişiminin ilk beş yıl içinde gerçekleştiğini ve süperegonun bu süreç içerisinde toplumsal değerleri ve yasakları öğrendiğini, daha sonrasında kuramsal açıdan önemli bir gelişmenin olmadığını ileri sürmüştür (Akt.: Özeri, 2004). Peck ve Havighurst gibi bazı araştırmacılar Freud'un kuramının fazla katı ve dar olduğunu öne sürerek ahlak gelişiminin altıncı yaştan itibaren de devam ettiğini ortaya koymuşlardır. Erikson ve Sullivan gibi kuramcılar, Freud'un biyolojik gelişim çerçevesinin dışına çıkarak ahlak gelişiminde sosyal etkenlere de dikkat çekmişlerdir. Günümüzde psikanalitik görüş, süperegonun ahlakı kontrol ettiği görüşüne ilgi duymayarak, egonun gücü üzerinde durmaktadır (Akt.: Kağıtçıbaşı, 2016).

2.4.2. Davranışçı Kuram ve Ahlak Gelişimi

Ahlak davranışını, öğrenilen davranışlar bütünü içinde ele alan davranışçı ve sosyal öğrenme kuramcıları, bu davranışların kazanılmasında önemli olan şartlanma, ceza-ödül, pekiştirme, model ve taklitte öğrenme üzerinde durmaktadırlar (Çileli, 1986). Watson tarafından kurulmuş olan davranışçı öğrenme kuramının, Pavlov, Guthrie, Thomdike, Skinner ve Hull gibi önemli temsilcileri bulunmaktadır. Davranışçı öğrenme kuramı, sadece gözlenen, somut, bilimsel yöntemlerle ölçülebilen, nesnel olarak değerlendirilebilen davranışları dikkate alır. Gözlemlenemeyen, somut olarak ölçülemeyen ve bilimsel yöntemlerle nesnel olarak değerlendirilemeyen güdü, his, duygu, düşünce gibi içsel yaşantıları ve bilişsel özellikleri reddeder. (Skinner, 1974, 1976)

Davranışlar, insan beyninde olan eylemlerle değil çevreden gelen uyarıcılarla onlara verilen tepki sonrasında oluşan klasik veya operant koşullanma sonucunda

oluşur (Skinner, 1969). Davranışçılara göre ahlak gelişimi, koşullanma ve çevrenin etkisiyle öğrenilir. Ahlak gelişiminin, ödül ve cezanın etkisiyle klasik ve operant koşullanma sonucunda oluştuğunu savunan Pavlov ve Skinner, iyi ve kötü davranışların, ödül ve ceza sonucunda şekillendiğini öne sürmüşlerdir. Cezalandırılan davranış kötü, ödüllendirilen davranış ise iyidir (Skinner, 1981).

2.4.3. Sosyal Öğrenme Kuramı ve Ahlak Gelişimi

Bilişsel süreçlerin önemini vurgulayan sosyal öğrenme kuramcıları, katı bir görüşe sahip olan davranışçı kuramcılardan ayrılırlar. Davranışların olası sonuçlarını önceden görüp davranışların buna göre değişebileceğini ve bunun nedeninin, durumların düşüncede simgesel olarak temsil edilmesinden kaynaklandığını öngörmektedirler. Davranışlar, genel olarak sonuçlara göre belirlenir. Kişinin düşüncelerinde simgesel olarak temsil edilen olası sonuçlar, davranışın gerçek sonuçları kadar kişiyi güdüleyebilmektedir. Sosyal öğrenme kuramı toplumun hangi tip etkileriyle ahlak normlarının ve değerlerinin öğrenildiğini, insanların nasıl sosyalleştiğini araştırır ve açıklamaya çalışır. Ahlaki bir davranışın edinilmesiyle değerlerin öğrenilmesi, aynı psikolojik süreçlere dayanan, aynı tip olaylardır. Birey, bir kimseyi model alır veya ödül-ceza yoluyla ahlak normlarını ve değerlerini öğrenir (Bandura, 2000, 2001).

Görerek veya gözlem yoluyla öğrenmenin önemini vurgulayan sosyal öğrenme kuramı, bireyin kendi tecrübesinden değil, başkalarının davranışlarını gözlemleyerek ve onları taklit ederek öğrendiğini savunmaktadır. Davranışların çoğu, diğer bireylerin davranışlarını izleyip bu davranışların sonuçlarını gözlemleyerek öğrenilir. Davranışın öğrenilmesinde ve pekiştirilmesinde önemli bir araç olarak ödül ya da ceza sistemi kullanılır. Ödüllendirilen davranışların görülme sıklığı artarken, cezalandırılan davranışların azalma gösterdiği belirtilir. Sosyal öğrenme kuramcıları, örnek ve modellerin acı, zevk ya da heyecan veren deneyimlerin sonucunda oluşan tepkilerin de gözlem yoluyla öğrenilebildiğini ifade etmektedirler (Wood ve Bandura, 1989; Bandura, 2000).

Çocuğun çevresini oluşturan ailesi, arkadaşları ve öğretmenleri, model alma açısından önemlidirler. Çocuk, davranışları çevresinde bulunan bireylerden

gözleyerek öğrenmektedir. Özdeşim kurduğu kişiler ahlak gelişiminde daha fazla etkilidir (Bandura ve McDonald, 1963). Çocukların ve gençlerin ahlak gelişimi, çevrelerindeki kişilerin ahlaki nitelikleri ile doğru orantılıdır. Çünkü çocuklar ve gençler, çevrelerindeki insanları model alarak onların ahlaki tutum ve davranışlarını benimserler. Çevrelerinde gördükleri örneklerin iyi ahlaki niteliklere sahip modeller olması, çocukların ahlaki gelişimini olumlu yönde etkiler (Şengün, 2008).

2.4.4. Bilişsel Gelişim Kuramı ve Ahlak Gelişimi

Bilişsel gelişim kuramına göre ahlak gelişimi, bilişsel gelişimle paralel seyreder. Kuram, bireyin kendi başına ahlaki hükümler verebilecek olgunluğa eriştiği süreç içindeki gelişimleri inceler. Piaget ve Kohlberg, ahlak gelişimini bilişsel gelişimle ilişkilendiren en önemli iki kuramcıdır. Kohlberg, geliştirdiği kuramın temelini, Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına dayandırdığını belirtmiştir (Çileli, 1986).

Piaget (1896-1980), çocukların düşünme ve akıl yürütme yeteneklerinin olgunlaştıkça nasıl farklı evrelerden geçtiği üzerine kuram geliştirmiştir (Ginsburg ve Opper, 1988). Piaget'e göre zihinsel gelişim, çevreyle kurulan ilişkilere bağlı olarak özümleme, uyum sağlama ve örgütlenme süreci sonucunda gelişir. Piaget, duyu-motor (0-2 yaş), işlem öncesi (2-7 yaş), somut işlemler (7-11 yaş) ve soyut işlemler dönemi (11 yaş ve üzeri) olmak üzere dört temel zihinsel gelişim dönemi belirlemiş, ergenlik dönemi sonrasında ise önemli bir zihinsel değişimin olmadığını ileri sürmüştür (Akt.: Crain, 2005).

Piaget, ahlak gelişimi ile zihinsel gelişimin paralel ortaya çıktığını ve zihinsel gelişim için geçerli olan kuralların ahlak gelişimi için de geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Çocukların ahlaki yargılarını belirlemede, onların oyunlarını gözlemlemiş, çeşitli yaşlardaki çocuklara anlattığı kısa öyküler ve oyunların akışını düzenleyen kurallarla ilgili sorular sormuş, çocukların verdikleri cevapları incelemiştir. Bu araştırmaların sonucunda Piaget, dış kurallara bağlı ahlak dönemi ve ahlaki özerklik dönemi olarak iki dönem halinde ahlaki gelişim kuramını kavramlaştırmıştır. Ahlaki yargının yaşa bağlı ve zihinsel gelişime paralel olarak, dışa bağımlı dönemden özerk

döneme doğru geliştiğini belirtmiştir (Piaget, 2004, 2005). Bu dönemler şu şekilde ele alınabilir:

- Dış kurallara bağlılık dönemi, 10 yaşa kadar devam eden, çocuğun 4-8 yaşlarını kapsayan bir ahlaki gelişim dönemidir. Çocuk bu dönemde çevresindeki diğer insanlara bağımlı olarak, yetişkinlerin ortaya koyduğu kurallara körü körüne uymaktadır. Bu dönem, ahlaki gerçekliğin görüldüğü ve kuralların çocuk için değişmez olduğu bir dönemdir. Çocuk, kuralları itaat duygusuyla kabul eder, kurallara karşı gelmenin sonucunda ise ceza vardır. Ahlak kurallarının anlamı bu dönemde çocuk tarafından tam olarak bilinmez. Çocuk, bir kurala uymamanın rahatsızlığını vicdanında hissetmez. Kural, çocuk için sadece bir görevdir. Yetişkinlerin kabul ettiği ve iyi dediği her şey çocuk için iyidir, kötü dedikleri ve onaylamadıkları davranışlar ise kötüdür. Çocukta bu dönemde nesnel gerçeklik kavramı görülmektedir. Bir davranış kişinin niyetine göre değil, ortaya çıkan fiziksel zarara göre değerlendirilmektedir. Dönemin sonuna doğru itaat ve cezaya dayalı ahlak, kendini bağımsız ahlaka bırakmaktadır.
- Ahlaki özerklik dönemi, 8-12 yaşlar arasını kapsamına rağmen, 11-12 yaşlar arasındaki soyut işlem dönemi çocuklarında daha çok görülmektedir. Bu dönemde çocuk, sosyal çevrenin de etkisiyle daha özerk bir ahlak anlayışı içindedir. Bu dönemin en önemli özelliği çocukta vicdan, empati, irade, adalet duygusunun gelişmeye başlamasıyla çocuğun kendi iradesiyle hareket etme yeteneğini kazanmasıdır. Çocuk, artık kuralları içselleştirmektedir. Kurallar, değişmez özelliğini kaybedip durumdan duruma değişebilir hale gelmiştir. Çocuk, davranışların ortaya çıkardığı fiziksel zarardan çok, davranışların ardında yatan niyetlere odaklanmaya başlamıştır. Ahlaki yargıda, karşıdaki insanın içinde bulunduğu durum ve davranıştaki niyet hesaba katılmaktadır. Ahlakın özerkleştiği bu dönemde çocukta karşılıklılık ilkesi görülmektedir. Ahlak artık yetişkin otoritesine bağlı pasif ahlak olmaktan çıkmış ve yerini karşılıklı saygıya bırakmıştır. İlişkiler, güvene dayalıdır. İnsanlarla bir arada bulunabilmek için yalan söylememek, hırsızlık yapmamak ve ahlak kurallarına uymak gerekmektedir (Piaget, 2015).

2.4.5. Lawrence Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı

Zihinsel gelişim ile birlikte ahlak gelişimini de inceleyen Lawrence Kohlberg (1927-1987), 1958'de yazdığı doktora tezinde zihinsel ahlaki gelişim kuramının ana hatlarını belirlemiştir. Kohlberg'in kuramının temeli, Piaget'nin ahlak gelişimi kuramına dayanmaktadır ve Kohlberg, Piaget'nin (1972) bu alandaki görüşlerini geliştirmiş ve düzenlemiştir (Akt.: Şengün, 2008).

Piaget'nin iki dönemde oluşan ahlaki gelişim modelinin yetersiz olduğunu düşünen Kohlberg, kendi kuramını ortaya koymuştur (Nalbant, 2017). Ahlaki yargının birey ve toplumsal yaşam üzerindeki fonksiyonlarına odaklanan Kohlberg, Türkiye, İngiltere, Malezya, Tayvan ve Meksika'da kırsal kesim ve kentlerdeki araştırmalarıyla, toplum ve kültürlerdeki ahlaki yargıların şekillenişini gözlemlemiştir. Kohlberg araştırmaları sonrasında bireylerin farklı durumlarda nasıl davrandığından ziyade bireyi, ahlaki ikilem karşısında verdiği tepkilere göre değerlendirmiştir. Kişileri gelişimsel döneme yerleştirirken, verilen tepkinin altında yatan gerekçeyi ölçüt olarak değerlendirmiştir (Öztürk ve Akbaba, 2008).

Kohlberg, ahlaki gelişimin düzey ve dönemlerini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır;

- Gelenek öncesi düzey, çocuğun doğru ve yanlış yargıları, yakınında bulunan büyükleri veya anne-baba gibi otorite kaynaklarına dayanır. Bu dönem Piaget'nin "ahlaki gerçeklik" döneminin özelliklerini göstermektedir. Çocuğun doğru-yanlış kavramını yargılaması içsel değil, dışsaldır. Bunun nedeni ise bakış açılarının dış etkenlere bağlı olmasından kaynaklanır. Çocuğun davranışlarının yanlış ya da doğru oluşunu belirleyen etmenler, bu eylemlerin sonuçlarıdır (Güngör, 2004). İtaat ve ceza eğilimi evresi, Piaget'nin ahlaki gelişim kuramının dış kurallara bağlılık dönemi özelliklerinin görüldüğü dönemdir. Bu dönemde nesnel gerçeklik kavramı görülmektedir. Bir davranış kişinin niyetine göre değil, ortaya çıkan sonuçlara göre değerlendirilmektedir. Yetişkinler tarafından ödüllendirilen davranışlar iyi, cezalandırılan ve kabul edilmeyen davranışlar ise kötüdür. Doğruluğunu bilip inandığı için değil, sonucunda ceza olduğu için kurallara uyulur. Kurallara mutlak bir itaat söz konusudur. Saf çıkarıcı eğilim evresinde, doğru kabul edilen davranış kişinin kendi gereksinimlerinin dışında ara sıra başkalarının da gereksinimlerini karşılayan davranıştır. Ahlaki değerlerin göreceli

olduğunun bilincine varılmıştır. Bu dönemde pragmatik düşünce hakimdir. Sevgi, bağlılık ve adalet anlayışı pek geçerli değildir. Ahlaki değerlerin göreceli olduğu bilinci değişmiş ve her şey karşılıklıdır (Şengün, 2008).

- Geleneksel düzeyde kişi, kendi ihtiyaçlarından çok, içinde bulunduğu grubun ihtiyaçlarını ön plana almaktadır. Bu evrenin en önemli özelliği, bulunduğu grubun ilke ve yargılarına öncelik tanımaktır. Kişinin aile, grup ve ulusa ait beklentileri her şeyden önceliklidir. Sonuçları düşünülmeden beklentiler kabul edilir, sadakat ve sosyal düzen çok önemlidir. Kişinin kendi ihtiyaçları bazen grubun ihtiyaçlarından sonra gelir (Senemoğlu, 2011). Bu düzeyde kişinin benmerkezciliğinin yerini empatik düşünce alır, kişi başkalarının duygu ve düşüncelerini dikkate almaya başlar (Erden ve Akman, 2003). Toplumun beklentileri de göz önünde bulundurulmaktadır (Arı, 2003). İyi çocuk eğilimi evresinde benmerkezcilik anlayışı azalmaya başlar. Davranışlar cezadan kaçınma veya kendi çıkarları için değil, başkalarının mutluluk ve menfaatlerini gözetmek içindir. Birey, başkalarının onayını almak için kurallara uyar (Çetin Balcı, 2009). Kişi, empatik düşünerek karşıdakinin duygularını anlamaya çalışır, başkalarının düşüncelerine önem verir ve aynısını bekler. Çevresindeki insanların beklentilerine göre hareket ederek, onların gözünden bakmaya çalışır (Şişman, 2002). Yasa ve düzen eğilimi evresinde kişi, toplumun düzenini korumayı ve refahını sağlamayı kendine ödev edinir. Birey, otoriteye ve sosyal düzene uygun olarak görevini yerine getirmektedir. Aile, akraba ve akran gruplarının yerini toplum alır. Kişi kendisinin dışında bir sosyal sistemin var olduğunun farkındadır. Bu sisteme ait kurallara uyarak toplumun düzen ve refaha varacağına inanır. Davranışın tamamen toplumsal sistemin yasal kurallarına ve normlara esas olması gerektiğine inanılır (Selçuk, 2005).
- Gelenek sonrası düzey, kişinin otoriteden ve çevresinden bağımsız olarak tahminde bulunduğu ve evrensel ahlak ilkelerini dikkate alarak kendine özgü değer sistemi oluşturduğu düzeydir (Senemoğlu, 2011). Kişi karar verme sürecinde, toplumsal anlaşma ve evrensel ahlak ilkelerini yol gösterici olarak görmektedir (Erdem ve Akman, 2003). Bu düzeye ergenlik veya yetişkinlik dönemlerinde ulaşılabilirdiği gibi, hiç varılmama durumu da görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2016). Kişi bu düzeyde benmerkezci düşünmeyi bırakıp empatik düşünerek dünyaya diğer insanların gözüyle de bakmaya başlar (Yavuzer, 2006).

Kanun ve yasaya uygunluk eğilimi evresinde kişinin davranışları, toplum yararını gözetip toplum tarafından kabul edilmiş ilkelere dayanmaktadır. Kişilerin fikirlerinin ve değerlerinin farklı olduğu anlaşıldığından, görüş birliğine varma yöntemleri önemsenmektedir. Doğru ve yanlış kavramı kişisel bir mesele olarak kabul edilmektedir. Toplumun yasal görüşü kabul edilerek, topluma daha fazla yarar sağlayabilmek için yasaların değişebileceğine inanılmaktadır (Çinemre, 2012). Evrensel ahlak ilkeleri eğilimi evresi, Kohlberg'in ahlak gelişim kuramında varılabilecek en üst düzeydir. Kişi, yazılı kural ve kanunlardan bağımsız bir şekilde kendi özerk ahlak ilkeleri doğrultusunda davranmaktadır. Bireyin özerk ahlakı, insana saygı, eşitlik gibi soyut, ileri ve evrensel ilkeleri ölçü almaktadır. Bireyin benimsediği çoğu ahlak ilkeleri, demokratik olarak koyulan yasalarla paralellik göstermektedir. Ancak bireyin kendi vicdan sistemine uygun davranması daha çok ön plandadır ve kendi vicdanına uymayan durumlar, yasalarla çelişerek, aksi davranışlar gösterebilir (Erden ve Akman, 2003).

Ahlaki yargı gelişim evreleri, sistematik ve hiyerarşik bir sıra izlemektedir ve her evre kendinden bir öncekinin sentezi niteliğindedir. Bir sonraki evreye geçmeden önce içinde bulunulan evre başarılmalı ve özümsemelidir. Evrelerde geriye dönüş görülmemektedir. Ahlaki gelişim kuramı ile bireylerin ahlaki yargılamalarının nasıl geliştiğini ortaya koymayı amaçlayan Kohlberg, bu evrelerin sıralamasında bireylerin ahlaki değerlerine ilişkin bir dereceleme olmadığını belirtmektedir (Şengün, 2008).

2.3.6. Carol Gilligan'ın Ahlaki Gelişim Kuramı

Carol Gilligan (1982–1988), Kohlberg'in “ahlak gelişimi ve Erikson'un “kişilik gelişimi” kuramlarının, ergen kızlarla, ergen erkeklerin farkının ne olduğunu tam olarak tanımlamadığını iddia etmektedir. Gilligan'a göre, Kohlberg ve Erikson'un görüşleri ailevi otorite ve sosyal geleneklere vurgu yapmaktadır (Akt.: Gölcük, 2010).

Kohlberg'in araştırması kadınları kapsamadığı halde, kadınları içine alan genellemeler içermektedir. Kohlberg örneğinde kadınlar, erkeklere göre üçüncü evrenin ardından daha düşük düzeyde bulunmaya eğilimlidirler. Gilligan, bu durumun kadının yetersizliğinden kaynaklanmadığını, toplumun kadından beklentilerinin bu

duruma neden olduğunu öne sürmüştür. Üçüncü evrenin özelliği olan yardım etme, iyilik yapma gibi davranışlar çoğu toplumda, kadınlardan beklenen özelliklerdir. Kızlar bu beklentiyi karşılama ve onay görme çabası içinde oldukları için bu evreyi aşamamış gibi görünmektedirler (Akt.: Nalbant, 2017).

Kadınların ahlak gelişiminin erkeklerin ahlak gelişiminden farklı olduğunu savunan Gilligan, kadınların sosyal ilişkilerde karşıdaki bireylerin duygularına karşı daha duyarlı ve hassas olduklarını söylemektedir. Ahlaki yargılamalarda, kadınlarla erkeklerin arasında niteliksel farklılıkların olduğunu ve söz konusu farklılıklarda iki model olduğunu belirtmiştir. Birinci model; sorumluluk, koruma ve bakım üzerine odaklanan “bakım ahlakı”dır. İkinci model ise adalet, eşitlik ve bireysel haklar gibi etik ilkelerin temeli olan “adalet ahlakı”dır (Şengün, 2008). Gilligan, bu ahlaki yargıların hem erkekler hem de kadınlar tarafından kullanılabilirdiğini fakat adalet ahlakının ağırlıklı olarak erkeklere, bakım ahlakının da kadınlara özgü olduğunu belirtmektedir. Kadınlar, karşılaştığı ahlaki konularda karar verirken bakım ve korunma durumlarını göz önünde bulundurarak onları incitmekten sakınmaya, erkeklerden daha çok eğilimlidirler. Erkekler ise bu tür durumlarda adalet ve eşitlik gibi ilkeleri göz önünde bulundurarak, başkalarının ihtiyaçlarını göz ardı etmeye, kadınlardan daha fazla eğilimlidir (Akt.: Çam vd., 2012).

Gilligan, erkek ve kız ergenlerin genç yetişkin olgunluğuna eriştiklerinde, Kohlberg’in gelenek sonrası dönem olarak ele aldığı ahlak gelişiminin daha da ötesinde, olgun olarak görevlerini yerine getirebileceklerini savunmaktadır. Ahlak gelişiminde önemli olan şey, sonraki gelişim düzeyine ulaşmak değil ahlak sevgisini kazanmaktır (Senemoğlu, 2011). Carol Gilligan, bireyin ahlak gelişiminin aşağıda verilen üç evreden geçerek tamamlandığını ileri sürmektedir:

- Birinci evre (Bireysel olarak hayatta kalma uyumu): Bireyin kendi ihtiyaçlarına ve çıkarlarına odaklandığı evredir. Birey kendisi için uygulanabilecek en iyi olana odaklanır.
- İkinci Evre (Kendini ifade etme olarak iyilik): Bireyin kendisini feda ederek başkalarının isteklerini önemseydiği evredir.
- Üçüncü Evre (Şiddetsizlik ahlaklılığı): Bireyin kendi çıkarlarıyla başkalarının çıkarları arasındaki dengeyi oluşturabildiği evredir. Bir insanı incitmek,

şiddetsizlik ahlakı evresinde ahlak dışı olarak kabul edilmektedir. Bu ahlakın en karmaşık formudur (Gölcük, 2010). Kişinin ahlak anlayışı, sosyal çevresiyle etkileşim halindedir (Doğan ve Tosun, 2003).

2.3.7. John Dewey'in Ahlaki Gelişim Kuramı

Zihinsel gelişim çerçevesinde, ahlaki yargı gelişimine ilk eğilen kuramcı olan John Dewey (1859-1952), William James ve Charles Sanders Peirce'nin görüşlerinin bir sentezini yaparak pragmatizmi, mantıksal ve ahlaki bir analiz teorisi olarak geliştirmiştir (Power, 1982). İnsan zihnini, doğanın bir parçası, bir bölümü gibi düşünen Dewey, bilginin, dünyanın dönüşü, bir çocuğun doğuşu ve herhangi bir doğal etkinlik olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Dewey'e göre, insanın bilgi edinme eylemi, düşünmeye başladığı anda değil, yoğun ve derin bir biçimde düşünmeye başladığı anda başlar (Akt.: Ünver, 2009).

Gelişimsel ve sosyal psikoloji temeline dayanan, alternatif bir değer yargısı biçimi öneren Dewey, kişilerin, kültürlerin ve toplulukların baskın şekillendirme biçimlerine uyum sağlama ve ilerlemenin yollarını araştırmaktadır (Akt.: Özcan, 2012). Ahlaki yargı gelişiminde üç dönem öne sürmüştür. Bunlar:

- Gelenek öncesi düzey: Kişinin, biyolojik ve sosyal dürtülerle güdülen ahlaki davranışları içerdiği evre,
- Geleneksel düzey: Kişinin içinde bulunduğu gruba özgü değerleri benimsediği evre,
- Özerk düzey: Kişinin, davranışlarını kendi kararlarıyla ortaya koyduğu, içerisinde yer aldığı grubun özelliklerini sorgulayarak içselleştirdiği evredir.

Ahlak eğitiminin temelinde zihinsel eğitim olmasının gerekliliğini ileri süren Dewey, ahlak eğitiminin de genel eğitim süreci gibi, temelde çocuğun değerlere ilişkin aktif kararlar alarak akıl yürütmesi gerektiğine inanmıştır. Ahlak gelişimi, gelişimin kökenlerinin öğrenilip algılanmasıyla gerçekleşir (Akbaba, 2003). Davranışı etkileyen ve geliştiren onu daha iyi bir konuma getiren her fikrin "ahlaki" fikir içine girdiğini savunan Dewey, bu fikirlerin zamanla karakterin bir yönü haline geldiğini belirtmiştir (Dewey, 1976).

Ergenlik dönemi bedensel ve bilişsel gelişimin hızlı olduğu, sosyal-duygusal açıdan çalkantılı, cinsel ve ahlaki yönden olgunlaşma gösteren bir dönemdir. Ergen bireyin beden farkındalığının arttığı ve her türden gelişim alanının hızlı değişim gösterdiği bu dönemde ergenin, ebeveynleriyle olan ilişkisi önem taşımaktadır. Düşünme ve çıkarım yetisinin ilerlemesiyle anne-baba davranışlarını inceleyen ergen, olumlu kimlik oluşturabilmek için aileye kendini ait hissetmelidir. Aile, ergen bireyin bütün gelişim basamaklarını başarıyla geçmesini sağlayan ve bireyin davranış kazanımında rolü olan bir kurumdur. Aile kurumu, ergenin ahlaki davranışlarını yönlendirip ahlaki açıdan olgunlaşmasını sağlamaktadır. Ahlaki olgunluk, ergenin kendilik ve aile aidiyetinden, ebeveynlerin ise ergene karşı sergiledikleri olumlu-olumsuz tutumlardan etkilenmektedir.

Ergenlik dönemi özellikleri açısından aile ilişkileri devam eden, bununla birlikte akran ilişkilerinin de baskın olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, bedensel değişimler yanında ahlaki gelişim de önem kazanmaktadır. Ahlaki değer yargılarının olumsuz yönde değiştiği öne sürülen günümüzde, ergenlerde aile ilişkileri yanında aidiyet duygusunun ahlaki olgunlukla ilgisinin olup olmadığını incelemenin alana katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın tipi, araştırmanın yeri ve tarihi, evren ve örneklem, araştırmada kullanılacak veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi, araştırmanın etik yönü, araştırmanın sınırlılıklarıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Tipi

Nicel olarak tasarlanan bu araştırma, betimsel tarama modelinde yapılandırılmıştır. Ergenlerin aile aidiyeti ve ebeveyn ilişkileriyle ahlaki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığı, eğer fark var ise bu farkın nereden kaynaklandığı çeşitli demografik değişkenlere göre ele alınmıştır. Tarama modelleri, bir durumu var olduğu şekliyle tasvir etmeyi amaç edinen araştırmalara uygundur (Hevedanlı, 2009).

3.2. Araştırmanın Yeri ve Tarihi

Bu araştırma, Ankara İli Etimesgut ilçesinde, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında gerçekleştirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Ankara İli Etimesgut ilçesinde, 2018-2019 öğretim yılında ortaöğretime devam eden 15-18 yaş grubu ergenler oluşturmaktadır. Etimesgut İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı toplam 12 ortaöğretim kurumundan, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi, İmam-Hatip Lisesi ve Fen Lisesi olmak üzere dört farklı okul türünden birer okul belirlenmiştir. Fen Lisesi bir tane olduğu için örnekleme dahil edilmiş, diğer okullar rastlantısal olarak belirlenmiştir. Gerekli izinler alındıktan sonra, okullardaki Lise 1, 2, 3, ve 4. sınıf olmak üzere her bir sınıf düzeyinden birer sınıfta, gönüllü katılım sağlayan ergenler çalışmaya dahil edilmiştir. Anadolu Lisesi'nden 141, İmam-

Hatip Lisesi'nden 137, Meslek Lisesi'nden 142 ve Fen Lisesi'nden 140 olmak üzere 313 kız ve 247 erkek toplam 560 ergen örnekleme oluşturmuştur.

Tablo 2'de örnekleme de yer alan ergenlerin bazı kişisel bilgileri ve Tablo 3'te ergenlerin ailelerine ait bazı bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 2. Ergenlerin Bazı Kişisel Bilgeleri

Yaşı	N	%
15 yaş ve altı	197	35,2
16 yaş	145	25,9
17 yaş ve üzeri	218	38,9
Sınıfı		
9. Sınıf	139	24,8
10. Sınıf	143	25,5
11. Sınıf	139	24,8
12. Sınıf	139	24,8
Okul Başarı Algısı		
Çok iyi	100	17,9
İyi	234	41,8
Orta/zayıf	226	40,4

Tablo 2'ye göre, örneklem grubundaki ergenlerin %35,2'si 15 yaşında, %25,9'u 16 yaşında, %38,9'u 17 yaş ve daha üzeri yaşta; %24,8'i 9.sınıf, %25,5'i 10 sınıf, %24,8'i 11.sınıf ve %24,8'i 12.sınıf; %17,9'unun okul başarı algısı çok iyi, %41,8'inin iyi, %40,4'ünün orta veya zayıftır.

Tablo 3. Ergenlerin Ailesine Ait Bilgilerin Yüzde ve Frekansları

Anne Tutumu Algısı	N	%	Baba Tutumu Algısı	N	%
Demokratik	346	61,8	Demokratik	329	58,8
Otoriter	77	13,8	Otoriter	113	20,2
Aşırı koruyucu	137	24,5	Aşırı koruyucu	118	21,1
Anne Öğrenim			Baba Öğrenim		
İlkokul	163	29,1	İlkokul	81	14,5
Ortaokul	129	23,0	Ortaokul	115	20,5
Lise	184	32,9	Lise	199	35,5
Üniversite	84	15,0	Üniversite	165	29,5
Anne Meslek			Baba Meslek		
Memur/memur emeklisi	62	11,1	Memur/memur emeklisi	184	32,9
İşçi	35	6,3	İşçi	179	32,0
Profesyonel	32	5,7	Profesyonel	115	20,5
İşsiz veya ev hanımı	431	77,0	Serbest	82	14,6

Tablo 3'e göre, ergenlerin %61,8'i annelerini ve %58,8'i babalarını demokratik tutuma sahip olarak betimlemişlerdir. Annelerin %13,8'i ve babaların %20,2'si otoriter, annelerin %24,5'i ve babaların %21,1'i aşırı koruyucu olarak nitelendirilmiştir. Ergenlerin annelerinin %29,1'i ilkokul mezunu, %23'ü ortaokul mezunu, %32,9'u lise mezunu ve %15'i üniversite mezunu; babalarının %14,5'i ilkokul mezunu, %20,5'i ortaokul mezunu, %35,5'i lise mezunu ve %29,5' üniversite mezunudur. Ergenlerin annelerinin %11,1'i memur/memur emeklisi, %6,3'ü işçi, %5,7'si avukat ve doktor gibi profesyonel bir mesleğe sahip ve %77'si işsiz veya ev hanımıdır. Babalarının %32,9'u memur/memur emeklisi, %32'si işçi, %20,5'i profesyonel meslek ve %14,6'sı serbest meslek sahibidir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada ergen ve ailesine ilişkin bazı bilgileri toplayabilmek amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, ergenlerin aile aidiyetlerinin belirlenmesinde “Aile Aidiyeti Ölçeği”, ebeveyn-ergen ilişkilerinin belirlenmesinde “Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği” ve ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin belirlenmesinde “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” kullanılmıştır.

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen bu formda, örneklem grubundaki ergenlerin cinsiyeti, yaşı, devam ettiği lise türü, sınıfı, okuldaki başarı durumu algısı, anne-baba tutumu algısı, anne-baba öğrenim düzeyi ve mesleğine yönelik bilgilerini edinmek üzere sorular yer almıştır (Ek 1). Kişisel bilgilerden okul başarı durumu ve anne-baba tutumu gibi bilgileri, ergenden kendi algısına göre belirtmesi istenmiştir.

3.4.2. Ahlaki Olgunluk Ölçeği

Şengün ve Kaya (2007) tarafından geliştirilen ölçek, 66 maddeden oluşmaktadır. Beşli likert tipindeki ölçek, bireylerin ahlaki olgunluk düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmasında, 14-18 yaş arası 830 öğrenciden veri toplanmıştır. Geçerlik çalışmasında uzman görüşlerinin ardından yapı geçerliği için faktör analizi yapılmıştır. Tek faktörlü bir yapıya sahip ölçeğin madde-toplam puan korelasyon katsayıları $p < 0,01$ düzeyinde önemli görülmüştür. Ölçeğin ölçüt geçerliğine, Değerlerin Belirlenmesi Testi (DIT) ile bakılmıştır. DIT'in gelenek ötesi düzey puanı (P) ile Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanları arasındaki korelasyon katsayısı 0,21 ($p < 0,05$) düzeyinde önemli bulunmuştur. Ölçeğin, test-tekrar test güvenirlik katsayısı 0,88, test-yarı test güvenirlik katsayısı 0,89, Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı ise 0,93 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, Ahlaki Olgunluk Ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu kanısına varılmıştır (Ek 2). Bu çalışmada ise, örneklem grubunun farklı olması nedeniyle Cronbach Alpha güvenirlik katsayısına bakılmış ve 0,94 olarak bulunmuştur.

3.4.3. Aile Aidiyeti Ölçeği

Mavili ve arkadaşları (2015) tarafından, bireylerin ailelerine duydukları aidiyetlerini belirlemeye yönelik geliştirilmiştir. Toplam 17 maddeden oluşan beşli likert tipi ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmaları 1579 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Yapılan faktör analizi ve varimaks döndürme sonucunda ölçeğin toplam varyansın %60'ını açıklayan Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti olmak üzere iki faktörlü bir yapı gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa/iç tutarlılık katsayısı

0,94 olarak hesaplanmıştır. Aile Aidiyeti Ölçeği (AAÖ) olarak adlandırılan ölçeğin, başta aile danışmanlığı olmak üzere ailelere yönelik tüm hizmet alanlarında kullanılabilecek, geçerli ve güvenilir bir araç olduğu belirlenmiştir (Ek 3). Bu çalışmada ise, örneklem grubunun farklı olması nedeniyle güvenilirlik katsayısına bakılmış ve ölçeğin tümü için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,87 olarak bulunmuştur.

3.4.4. Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği

Wissink, Dekovicve Meijer (2006) tarafından geliştirilmiş, Batıgün ve Say (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan ölçekle, bireyin anne ve babasıyla ilişkileri ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 17-25 yaş arasında 402 (243 kadın ve 159 erkek) üniversite öğrencisiyle yapılmıştır. Yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi, Doğrulayıcı Faktör Analizi ve çeşitli geçerlik analizleri sonucunda Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu belirlenmiştir. Ölçek Açıklama, Olumlu Duygu ve Olumsuz Duygu alt boyutlarından oluşmaktadır. Açıklama boyutu, ergenin anne-babasına olan açıklığı anlamına gelmektedir. Olumlu Duygu alt boyutu, ergen ve ebeveyni arasındaki yakınlığı ve ilişkiyel doyumunu ifade etmektedir. Olumsuz Duygu alt boyutu ise, ergen ve ebeveyni arasındaki çatışma ve uzaklığın seviyesini belirtmektedir. Ölçeğin kısa olması, anne ve babaya ilişkin ayrı ayrı değerlendirme yapabilme olanağı sağlaması, puanlama ve yorumlama kolaylığı gibi özellikleri nedeniyle gelişim psikolojisi ve klinik psikoloji alanındaki çalışmalarda kullanılabilecek, geçerli, güvenilir ve pratik bir ölçek olarak değerlendirilmiştir (Ek 4). Bu çalışmada, örneklem grubunun farklı olması nedeniyle güvenilirlik katsayısına bakılmış ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı anne için 0,75, baba için 0,74 olarak bulunmuştur.

3.5. Verilerin Toplanması

Veri toplama araçları, okul rehber öğretmenleri iş birliğiyle ergenlerin derslerini aksatmayacak bir zaman diliminde sınıf ortamında ergenlere uygulanmıştır. Yapılan çalışmanın amacı açıklanmış ve gönüllülük esasına dayanarak katılım sağlanmıştır.

Tüm ölçekler tek oturumda 30 dakika içinde uygulanmıştır. Ölçeklerin tümünü eksiksiz olarak tamamlayan ergenlerin verileri değerlendirmeye alınmıştır.

3.6. Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler

Verilerin analizinde, normallik dağılımları incelenmiş ve verilerin normallik dağılımını karşıladığı görüldüğünden parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Ergenlerin cinsiyeti ve annenin çalışıp çalışmama durumuna ilişkin analizler t-Testi, üç ve üzeri değişkenlerde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testinden yararlanılmıştır. Değişkenler arası fark anlamlı çıktığında, farkın kaynağının belirlenmesinde Scheffe Testi kullanılmıştır. İki ölçüm seti arasındaki ilişkinin incelenmesinde Pearson Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

3.7. Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmada etik ilke ve kurallara uyularak verileri toplamadan önce ölçek sahipleri ile mail yoluyla iletişime geçilip ölçeklerin araştırmada kullanılabilmesi için gerekli izinler alınmıştır (Ek 5, Ek 6 ve Ek 7). Verilerin toplanmasından önce Karabük Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Ek 8) ve Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır (Ek 9).

3.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma 2018-2019 öğretim yılında Ankara İli Etimesgut İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ortaöğretim kurumlarına devam eden 15-18 yaş grubu ergenleri kapsamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular, örneklem grubuna uygulanacak veri toplama araçlarının ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

Araştırmada, ergenlerin anne-baba tutumları ve okul başarı durumları yalnızca onların algısına göre değerlendirilmiştir. Anne-baba tutumlarının tanımlanarak ne anlama geldiği açıklanmamış veya standart bir ölçme aracı kullanılmamıştır. Okul başarısı ise not ortalamalarına göre belirlenmemiştir. Bu durum araştırmanın sınırlılığı olarak ele alınabilir.

4. BULGULAR

Bu bölümde, örneklem grubunun kişisel bilgileri ve ailelerine ilişkin bazı değişkenlere göre ölçek puanlarına ait bulgulara, ölçekler arası ilişkileri gösterir bulgular alt problemlerde verildiği sıralamayla ele alınarak yorumlanmıştır.

Tablo 4’te, ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanlarının cinsiyete göre t-Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Cinsiyetine Göre t-Testi Sonuçları

		Cinsiyet	N	Ort.	ss	t	p
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Erkek	247	17,83	3,42	0,173	0,863
		Kız	313	17,78	3,63		
	Kendilik Aidiyeti	Erkek	247	49,83	8,62	0,136	0,892
		Kız	313	49,73	8,05		
Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Erkek	247	19,65	5,85	-5,127	0,000*
		Kız	313	22,15	5,62		
	Anne-Olumlu Duygu	Erkek	247	20,65	6,71	-0,763	0,446
		Kız	313	21,07	6,49		
	Anne-Olumsuz Duygu	Erkek	247	12,19	5,52	-2,335	0,020*
		Kız	313	13,37	6,27		
	Baba-Açıklama	Erkek	247	17,76	6,04	0,144	0,885
		Kız	313	17,69	6,15		
	Baba-Olumlu Duygu	Erkek	247	19,59	6,49	4,884	0,000*
		Kız	313	16,18	6,18		
	Baba-Olumsuz Duygu	Erkek	247	11,80	5,68	-0,953	0,341
		Kız	313	12,28	6,06		
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Erkek	247	257,62	34,92	-4,969	0,000*	
	Kız	313	270,97	28,63			

*p<0,05

Tablo 4’e göre, ergenlerin cinsiyeti ile Aile Aidiyeti Ölçeği puan ortalamaları arasındaki fark anlamsızdır (p>0,05). Buna göre, ergenlerin aile aidiyetlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği Anne-Açıklama, Anne-Olumsuz Duygu ve Baba-Olumlu Duygu puan ortalamalarında cinsiyete göre anlamlı farklılık vardır ($p<0,05$). Erkek ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği Anne-Açıklama puan ortalamaları ($\bar{x}=19,65$) ile Anne-Olumsuz Duygu puan ortalamaları ($\bar{x}=12,19$), kız ergenlerin aynı puanlarından daha düşük iken Baba-Olumlu Duygu puan ortalamaları ($\bar{x}=19,59$) kız ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Buna göre, kız ergenlerin annelerine yönelik açıklığı ve olumsuz ebeveyn ilişkilerinin, erkeklere göre daha fazla, erkeklerin ise babalarıyla olumlu ebeveyn ilişkilerinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarında ergenlerin cinsiyetine göre anlamlı farklılık vardır ($p<0,05$). Kız ergenlerin Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamaları ($\bar{x}=270,97$), erkek ergenlerin puanından ($\bar{x}=257,62$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Buna göre, kız ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyinin, erkek ergenlerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 5'te, ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarının yaşa göre ANOVA Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 5. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Yaşına Göre ANOVA Sonuçları

	Yaş	N	Ort.	Ss	F	p	
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	15 yaş	197	17,81	3,37	0,256	0,774
		16 yaş	145	17,64	3,58		
		17 yaş ve üzeri	173	17,91	3,66		
	Kendilik Aidiyeti	15 yaş	197	49,70	8,97	0,031	0,969
		16 yaş	145	49,71	7,97		
		17 yaş ve üzeri	173	49,88	7,91		
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	15 yaş	197	20,60	6,01	1,091	0,337
		16 yaş	145	21,04	5,62		
		17 yaş ve üzeri	173	21,45	5,84		
	Anne-Olumlu Duygu	15 yaş	197	21,05	7,23	0,266	0,767
		16 yaş	145	20,55	6,03		
		17 yaş ve üzeri	173	20,97	6,34		
	Anne-Olumsuz Duygu	15 yaş	197	12,52	5,49	0,448	0,639
		16 yaş	145	13,00	6,00		
		17 yaş ve üzeri	173	13,04	6,34		
	Baba-Açıklama	15 yaş	197	18,03	6,87	0,971	0,379
		16 yaş	145	17,41	6,06		
		17 yaş ve üzeri	173	17,83	5,89		
Baba-Olumlu Duygu	15 yaş	197	18,31	6,87	1,188	0,308	
	16 yaş	145	17,41	6,06			
	17 yaş ve üzeri	173	18,41	6,30			
Baba-Olumsuz Duygu	15 yaş	197	11,96	5,65	0,224	0,800	
	16 yaş	145	11,90	5,76			
	17 yaş ve üzeri	173	12,27	6,21			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	15 yaş	197	266,85	32,34	1,749	0,175	
	16 yaş	145	260,80	33,18			
	17 yaş ve üzeri	173	266,34	31,41			

Tablo 5'e göre, ergenlerin yaşı ile Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalaması arasındaki fark anlamsızdır ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişkileri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin, yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Tablo 6'da ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarının okul türüne göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 6. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Okul Türüne Göre ANOVA Sonuçları

	Okul Türü	N	Ort.	Ss	F	p	
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Anadolu Lisesi	141	18,02	3,57	9,264	0,000*
		İmam-Hatip Lisesi	137	17,69	3,58		
		Meslek Lisesi	142	16,69	3,45		
		Fen Lisesi	140	18,83	3,25		
	Kendilik Aidiyeti	Anadolu Lisesi	141	50,58	7,40	8,648	0,000*
		İmam-Hatip Lisesi	137	49,64	8,60		
		Meslek Lisesi	142	47,08	8,97		
		Fen Lisesi	140	51,83	7,45		
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Anadolu Lisesi	141	21,12	5,53	1,419	0,236
		İmam-Hatip Lisesi	137	21,13	5,73		
		Meslek Lisesi	142	20,26	6,31		
		Fen Lisesi	140	21,68	5,76		
	Anne-Olumlu Duygu	Anadolu Lisesi	141	21,17	5,89	1,982	0,116
		İmam-Hatip Lisesi	137	20,41	6,51		
		Meslek Lisesi	142	20,11	6,73		
		Fen Lisesi	140	21,85	7,08		
	Anne-Olumsuz Duygu	Anadolu Lisesi	141	11,78	5,51	2,437	0,064
		İmam-Hatip Lisesi	137	13,11	5,99		
		Meslek Lisesi	142	13,64	6,55		
		Fen Lisesi	140	12,85	5,70		
	Baba-Açıklama	Anadolu Lisesi	141	18,37	5,69	2,214	0,086
		İmam-Hatip Lisesi	137	18,17	6,53		
		Meslek Lisesi	142	16,66	5,88		
		Fen Lisesi	140	17,69	6,19		
Baba-Olumlu Duygu	Anadolu Lisesi	141	18,46	5,91	1,787	0,149	
	İmam-Hatip Lisesi	137	18,37	6,62			
	Meslek Lisesi	142	17,04	6,27			
	Fen Lisesi	140	18,60	6,92			
Baba-Olumsuz Duygu	Anadolu Lisesi	141	11,60	5,31	1,562	0,198	
	İmam-Hatip Lisesi	137	11,66	6,10			
	Meslek Lisesi	142	12,95	6,18			
	Fen Lisesi	140	12,05	5,91			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Anadolu Lisesi	141	257,74	33,76	9,478	0,000*	
	İmam-Hatip Lisesi	137	274,16	30,13			
	Meslek Lisesi	142	258,66	28,83			
	Fen Lisesi	140	270,17	33,15			

*p<0,05

Tablo 6'ya göre, ergenlerin devam ettiği okul türü ile Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt puan ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır ($p<0,05$). Anadolu Lisesi'ne devam eden ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt ölçek puanları ($\bar{x}=18,02$, $\bar{x}=50,58$), Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt ölçek puanlarından ($\bar{x}=16,69$, $\bar{x}=47,08$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Fen Lisesi'ne devam eden ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt ölçek puanları ($\bar{x}=18,83$, $\bar{x}=51,83$), Meslek Lisesi'ne devam eden

ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt ölçek puanlarından ($\bar{x}=16,69$, $\bar{x}=47,08$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Buna göre, Anadolu ve Fen Lisesi'ne devam eden ergenlerin aile aidiyeti düzeyinin, Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği puan ortalamaları ile devam ettikleri okul türü arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin ebeveyn ilişkilerinin, okul türü değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Ergenlerin devam ettiği okul türü ile Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır ($p<0,05$). İmam-Hatip Lisesi'ne devam eden ergenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puan ortalamaları ($\bar{x}=274,16$), Anadolu ve Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlerin puanlarından ($\bar{x}=257,74$, $\bar{x}=258,66$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Fen Lisesi'ne devam eden ergenlerin ahlaki olgunluk ölçeği puan ortalamaları ($\bar{x}=270,17$), Anadolu ve Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlerin puanlarından ($\bar{x}=257,74$, $\bar{x}=258,66$) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Buna göre, İmam-Hatip ve Fen Lisesi'ne devam eden ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyinin, Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 7'de ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarının okul başarı algısına göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 7. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Okul Başarı Algısına Göre ANOVA Sonuçları

		Okul Başarısı	N	Ort.	Ss	F	p
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Çok iyi	100	18,47	3,37	3,061	0,048*
		İyi	234	17,88	3,69		
		Orta/zayıf	204	17,43	3,42		
	Kendilik Aidiyeti	Çok iyi	100	51,11	8,12	5,661	0,004*
		İyi	234	50,56	7,29		
		Orta/zayıf	204	48,37	9,14		
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Çok iyi	100	22,16	6,00	4,494	0,012*
		İyi	234	21,38	5,68		
		Orta/zayıf	204	20,22	6,02		
	Anne-Olumlu Duygu	Çok iyi	100	22,24	6,00	3,778	0,023*
		İyi	234	21,06	6,02		
		Orta/zayıf	204	20,11	7,28		
	Anne-Olumsuz Duygu	Çok iyi	100	12,82	6,15	0,167	0,846
		İyi	234	12,70	5,81		
		Orta/zayıf	204	13,02	6,09		
	Baba-Açıklama	Çok iyi	100	18,99	5,87	4,272	0,014*
		İyi	234	17,94	6,14		
		Orta/zayıf	204	16,92	6,08		
Baba-Olumlu Duygu	Çok iyi	100	19,73	5,81	3,918	0,020*	
	İyi	234	17,90	5,98			
	Orta/zayıf	204	17,63	7,07			
Baba-Olumsuz Duygu	Çok iyi	100	11,68	5,65	0,995	0,370	
	İyi	234	11,83	5,86			
	Orta/zayıf	204	12,49	6,03			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Çok iyi	100	267,87	26,92	1,773	0,171	
	İyi	234	266,87	30,92			
	Orta/zayıf	204	262,00	30,92			

*p<0,05

Tablo 7'ye göre, ergenlerin okul başarı algısı ile Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt boyut puan ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05). Okul başarısını çok iyi olarak algılayan ergenlerin, Aile Aidiyeti alt boyut puan ortalamaları ($\bar{x}$ =18,47), okul başarısını iyi ($\bar{x}$ =17,18) ve orta/zayıf ($\bar{x}$ =17,43) olarak algılayan ergenlerden anlamlı düzeyde daha yüksektir. Okul başarısını çok iyi ve iyi olarak algılayan ergenlerin, Kendilik Aidiyeti alt boyut puan ortalamaları ($\bar{x}$ =51,11, $\bar{x}$ =50,56), okul başarısını orta/zayıf ($\bar{x}$ =48,37) olarak algılayan ergenlerden anlamlı düzeyde daha yüksektir. Buna göre, okul başarısını çok iyi olarak algılayan ergenlerin aile aidiyeti düzeylerinin, başarı durumunu iyi ve orta/zayıf olarak algılayanlara göre, okul başarısını çok iyi ve iyi olarak algılayan ergenlerin kendilik aidiyeti düzeylerinin, başarı durumunu orta/zayıf olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği Anne-Açıklama, Anne-Olumlu Duygu ve Baba-Açıklama, Baba-Olumlu Duygu alt boyut puanları okul başarı algısına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Okul başarısını çok iyi olarak algılayan ergenlerin, Anne-Açıklama alt boyut puan ortalamaları ($\bar{x}=22,16$), orta veya zayıf olarak algılayan ergenlere göre ($\bar{x}=20,22$) anlamlı düzeyde yüksektir. Okul başarısını çok iyi olarak algılayan ergenlerin, Anne-Olumlu Duygu alt boyut puan ortalamaları ($\bar{x}=22,24$), orta veya zayıf olarak algılayan ergenlere göre ($\bar{x}=20,11$) anlamlı düzeyde yüksektir.

Okul başarısını çok iyi olarak algılayan ergenlerin Baba-Açıklama ve Baba-Olumlu Duygu alt boyut puan ortalamaları ($\bar{x}=18,99$, $\bar{x}=19,73$), başarısını orta veya zayıf olarak algılayan ergenlere ($\bar{x}=16,92$, $\bar{x}=17,63$) göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarında ergenlerin okul başarı algısına göre anlamlı farklılık yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin okul başarı algısı değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Tablo 8’de ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarının anne öğrenim durumuna, Tablo 9’da baba öğrenim durumuna göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 8. Ölçek Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	Anne Öğrenim	N	Ort.	Ss	F	p	
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	İlkokul mezunu	163	17,35	3,45	1,50	0,213
		Ortaokul mezunu	129	17,78	3,07		
		Lise mezunu	184	18,07	3,77		
		Üniversite mezunu	84	18,14	3,80		
	Kendilik Aidiyeti	İlkokul mezunu	163	49,69	7,28	0,22	0,879
		Ortaokul mezunu	129	50,20	7,02		
		Lise mezunu	184	49,46	9,50		
		Üniversite mezunu	84	50,00	9,20		
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	İlkokul mezunu	163	21,11	6,02	0,32	0,809
		Ortaokul mezunu	129	20,63	5,59		
		Lise mezunu	184	21,28	6,01		
		Üniversite mezunu	84	21,04	5,59		
	Anne-Olumlu Duygu	İlkokul mezunu	163	20,64	6,11	0,18	0,905
		Ortaokul mezunu	129	21,21	7,60		
		Lise mezunu	184	20,92	6,53		
		Üniversite mezunu	84	20,79	5,99		
	Anne-Olumsuz Duygu	İlkokul mezunu	163	13,57	6,25	1,32	0,267
		Ortaokul mezunu	129	12,46	5,76		
		Lise mezunu	184	12,77	6,10		
		Üniversite mezunu	84	12,20	5,40		
	Baba-Açıklama	İlkokul mezunu	163	16,90	6,09	2,04	0,107
		Ortaokul mezunu	129	17,72	5,67		
		Lise mezunu	184	18,51	6,34		
		Üniversite mezunu	84	17,58	6,13		
Baba-Olumlu Duygu	İlkokul mezunu	163	17,30	6,17	1,75	0,156	
	Ortaokul mezunu	129	18,68	6,06			
	Lise mezunu	184	18,65	6,84			
	Üniversite mezunu	84	17,69	6,58			
Baba-Olumsuz Duygu	İlkokul mezunu	163	12,48	6,60	0,79	0,498	
	Ortaokul mezunu	129	11,49	5,50			
	Lise mezunu	184	11,95	5,71			
	Üniversite mezunu	84	12,41	5,43			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	İlkokul mezunu	163	268,69	28,57	1,18	0,315	
	Ortaokul mezunu	129	265,50	30,07			
	Lise mezunu	184	262,86	36,11			
	Üniversite mezunu	84	262,30	33,10			

Tablo 8'e göre, ergenlerin anne öğrenim durumu ile Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişkileri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin anne öğrenim değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Tablo 9. Ölçek Puanlarının Baba Öğrenim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	Baba Öğrenim	N	Ort.	Ss	F	p	
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	İlkokul mezunu	81	17,83	2,99	0,66	0,574
		Ortaokul mezunu	115	17,51	3,76		
		Lise mezunu	199	17,72	3,50		
		Üniversite mezunu	165	18,09	3,67		
	Kendilik Aidiyeti	İlkokul mezunu	81	50,72	6,29	1,58	0,192
		Ortaokul mezunu	115	49,06	8,45		
		Lise mezunu	199	49,12	8,46		
		Üniversite mezunu	165	50,60	8,79		
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	İlkokul mezunu	81	21,62	5,93	1,78	0,150
		Ortaokul mezunu	115	19,99	6,18		
		Lise mezunu	199	21,10	5,96		
		Üniversite mezunu	165	21,44	5,37		
	Anne-Olumlu Duygu	İlkokul mezunu	81	21,37	5,74	1,03	0,376
		Ortaokul mezunu	115	19,98	6,44		
		Lise mezunu	199	21,22	7,41		
		Üniversite mezunu	165	20,89	5,99		
Anne-Olumsuz Duygu	İlkokul mezunu	81	12,96	6,01	0,32	0,807	
	Ortaokul mezunu	115	13,05	5,97			
	Lise mezunu	199	13,01	6,27			
	Üniversite mezunu	165	12,46	5,63			
Baba-Açıklama	İlkokul mezunu	81	17,74	6,20	1,72	0,161	
	Ortaokul mezunu	115	16,66	6,05			
	Lise mezunu	199	17,82	6,33			
	Üniversite mezunu	165	18,32	5,76			
Baba-Olumlu Duygu	İlkokul mezunu	81	18,34	6,00	0,94	0,420	
	Ortaokul mezunu	115	17,24	6,31			
	Lise mezunu	199	18,23	6,79			
	Üniversite mezunu	165	18,49	6,33			
Baba-Olumsuz Duygu	İlkokul mezunu	81	11,48	5,67	0,84	0,469	
	Ortaokul mezunu	115	12,39	6,11			
	Lise mezunu	199	11,77	5,75			
	Üniversite mezunu	165	12,50	6,03			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	İlkokul mezunu	81	268,92	29,23	0,47	0,697	
	Ortaokul mezunu	115	263,61	31,40			
	Lise mezunu	199	264,66	36,23			
	Üniversite mezunu	165	264,73	29,12			

Tablo 9'a göre, ergenlerin baba öğrenim durumu ile Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişkileri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin baba öğrenim değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Tablo 10’da ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarının anne çalışma durumuna göre t-Testi sonuçları, Tablo 11’de baba mesleğine göre ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 10. Ölçek Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre t-Testi Sonuçları

		Anne Meslek	N	Ort.	Ss	t	p
Aile Aidiyeti	Aile Aidiyeti	Çalışıyor	129	10,06	3,73	0,976	0,355
		Çalışmıyor	431	17,73	3,47		
	Kendilik Aidiyeti	Çalışıyor	129	49,62	8,97	-0,250	0,803
		Çalışmıyor	431	49,82	8,10		
Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Çalışıyor	129	21,03	5,76	-0,029	0,977
		Çalışmıyor	431	21,05	5,88		
	Anne-Olumlu Duygu	Çalışıyor	129	21,41	6,13	1,021	0,308
		Çalışmıyor	431	20,73	6,72		
	Anne-Olumsuz Duygu	Çalışıyor	129	12,59	5,69	-0,552	0,581
		Çalışmıyor	431	12,92	6,06		
	Baba-Açıklama	Çalışıyor	129	17,93	6,06	0,455	0,649
		Çalışmıyor	431	17,65	6,12		
	Baba-Olumlu Duygu	Çalışıyor	129	18,02	6,60	-0,197	0,844
		Çalışmıyor	431	18,15	6,41		
	Baba-Olumsuz Duygu	Çalışıyor	129	12,55	5,84	1,047	0,295
		Çalışmıyor	431	11,93	5,91		
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Çalışıyor	129	165,46	30,80	0,152	0,880	
	Çalışmıyor	431	264,97	32,64			

Tablo 10’a göre, ergenlerin anne çalışma durumu ile Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişkileri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin anne mesleğine göre farklılık göstermediği söylenebilir.

Tablo 11. Ölçek Puanlarının Ergenlerin Baba Mesleğine Göre ANOVA Sonuçları

	Baba Meslek	N	Ort.	Ss	F	p	
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Memur	184	17,87	3,69	0,98	0,400
		İşçi	179	17,86	3,68		
		Profesyonel	115	13,03	3,25		
		Serbest	82	17,20	3,24		
	Kendilik Aidiyeti	Memur	184	49,65	8,57	1,42	0,235
		İşçi	179	50,31	7,82		
		Profesyonel	115	50,28	8,09		
		Serbest	82	48,18	8,90		
Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Memur	184	20,86	5,60	1,73	0,128
		İşçi	179	21,79	5,43		
		Profesyonel	115	20,82	6,14		
		Serbest	82	20,15	6,70		
	Anne-Olumlu Duygu	Memur	184	20,77	6,03	0,71	0,544
		İşçi	179	21,45	7,28		
		Profesyonel	115	20,52	6,39		
		Serbest	82	20,42	6,49		
	Anne-Olumsuz Duygu	Memur	184	12,40	6,13	0,54	0,654
		İşçi	179	13,01	5,79		
		Profesyonel	115	13,05	6,20		
		Serbest	82	13,23	5,73		
	Baba-Açıklama	Memur	184	17,55	6,24	0,84	0,468
		İşçi	179	17,57	5,73		
		Profesyonel	115	18,51	6,27		
		Serbest	82	17,30	6,34		
Baba-Olumlu Duygu	Memur	184	18,14	7,04	0,34	0,792	
	İşçi	179	17,80	6,05			
	Profesyonel	115	18,59	6,16			
	Serbest	82	18,10	6,38			
Baba-Olumsuz Duygu	Memur	184	12,28	6,18	0,24	0,868	
	İşçi	179	12,16	5,99			
	Profesyonel	115	11,74	5,71			
	Serbest	82	11,86	5,34			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Memur	184	265,97	27,94	0,62	0,597	
	İşçi	179	266,33	32,85			
	Profesyonel	115	264,80	32,15			
	Serbest	82	260,76	39,49			

Tablo 11 incelendiğinde, ergenlerin baba mesleği ile Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Buna göre, ergenlerin aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişkileri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin baba mesleği değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği söylenebilir.

Tablo 12’de ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği, Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarının anne tutum algılarına göre, Tablo 13’te baba tutum algılarına ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 12. Ölçek Puanlarının Anne Tutum Algılarına Göre ANOVA Sonuçları

		Anne Tutum Algısı	N	Ort.	Ss	F	p
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Demokratik	346	18,41	3,30	17,45	0,000*
		Otoriter	77	16,01	4,14	Anlamlı fark: 1-2, 1-3,	
		Aşırı koruyucu	137	17,28	3,34	2-3	
	Kendilik Aidiyeti	Demokratik	346	51,30	7,43	17,03	0,000*
		Otoriter	77	46,28	10,11	Anlamlı fark: 1-2, 1-3	
		Aşırı koruyucu	137	47,90	8,34		
Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Demokratik	346	21,52	5,57	5,27	0,005*
		Otoriter	77	19,15	5,48	Anlamlı fark: 1-2, 1-3,	
		Aşırı koruyucu	137	20,92	6,52	2-3	
	Anne-Olumlu Duygu	Demokratik	346	22,01	6,35	18,83	0,000*
		Otoriter	77	17,25	6,48	Anlamlı fark: 1-2, 1-3,	
		Aşırı koruyucu	137	20,09	6,42	2-3	
	Anne-Olumsuz Duygu	Demokratik	346	11,34	4,87	35,28	0,000*
		Otoriter	77	16,58	6,85	Anlamlı fark: 1-2, 1-3,	
		Aşırı koruyucu	137	14,54	6,63	2-3	
	Baba-Açıklama	Demokratik	345	18,22	5,95	3,98	0,019*
		Otoriter	77	17,64	5,85	Anlamlı fark: 1-3	
		Aşırı koruyucu	137	16,49	6,48		
Baba-Olumlu Duygu	Demokratik	346	18,78	6,34	4,83	0,008*	
	Otoriter	77	17,12	6,45	Anlamlı fark: 1-3		
	Aşırı koruyucu	137	17,00	5,54			
Baba-Olumsuz Duygu	Demokratik	346	11,41	5,39	5,82	0,003*	
	Otoriter	77	12,88	6,73	Anlamlı fark: 1-3		
	Aşırı koruyucu	137	13,27	6,39			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Demokratik	346	269,92	32,25	10,90	0,000*	
	Otoriter	77	254,81	33,52	Anlamlı fark: 1-2, 1-3		
	Aşırı koruyucu	137	258,57	29,11			

*p<0,05

Tablo 12’ye göre, ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt boyut puanları ortalamaları, anne tutumu algısına göre anlamlı farklılık göstermektedir (p<0,05). Annelerini demokratik olarak algılayan ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti puan ortalamaları ($\bar{x}_{aile}=18,41$, $\bar{x}_{kendilik}=51,30$), annelerini otoriter ($\bar{x}_{aile}=16,01$, $\bar{x}_{kendilik}=46,28$) ve aşırı koruyucu ($\bar{x}_{aile}=17,28$, $\bar{x}_{kendilik}=47,90$) olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Annelerini aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti alt boyut puan ortalaması ($\bar{x}_{aile}=17,28$), annelerini otoriter olarak algılayan ergenlerin aile aidiyeti

puan ortalamasından ($\bar{x}_{aile}= 16,01$) daha yüksektir. Buna göre, annelerini demokratik olarak algılayan ergenlerin aile aidiyetinin, annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu ve annelerini aşırı koruyucu olarak ergenlerin aile aidiyetinin, otoriter algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Ölçeği bütün alt puan ortalamaları anne tutumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Anne-Açıklama puan ortalamaları ($\bar{x}_{demokratik}=21,52$, $\bar{x}_{otoriter}=19,15$, $\bar{x}_{aşırı koruyucu}=20,92$), Anne-Olumlu Duygu puan ortalamaları ($\bar{x}_{demokratik}=22,01$, $\bar{x}_{otoriter}=17,25$, $\bar{x}_{aşırı koruyucu}=20,09$), ailelerini demokratik olarak algılayan ergenlerde, annelerini otoriter ($\bar{x}=19,15$) ve koruyucu ($\bar{x}=20,92$) olarak algılayan ergenlere göre daha yüksektir. Annelerini otoriter olarak algılayan ergenlerde Anne-Açıklama puan ortalamaları ($\bar{x}_{otoriter}= 19,15$) ve Anne-Olumlu Duygu puan ortalamaları ($\bar{x}_{otoriter}= 17,25$), annelerini aşırı-koruyucu olarak algılayan ergenlerin Anne-Açıklama ($\bar{x}_{aşırı koruyucu}=20,92$) ve Anne-Olumlu Duygu puan ortalamalarından ($\bar{x}_{aşırı koruyucu}=20,09$) daha düşüktür. Annelerini otoriter olarak algılayan ergenlerde Anne-Olumsuz Duygu ortalamaları ise ($\bar{x}=16,58$), annelerini demokratik ($\bar{x}= 11,34$) ve aşırı koruyucu ($\bar{x}=14,54$) olarak algılayan ergenlere göre daha yüksektir. Buna göre, annelerini demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu, annelerini otoriter olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha düşük olduğu söylenebilir.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarında ergenlerin anne tutumlarını algılayışlarına göre anlamlı farklılık vardır ($p<0,05$). Annelerini demokratik tutumda algılayan ergenlerin puan ortalamaları ($\bar{x}=269,92$), annelerini otoriter ve aşırı koruyucu algılayan ergenlerin puan ortalamalarından ($\bar{x}=254,81$, $\bar{x}=258,57$) yüksek bulunmuştur. Buna göre, annelerini demokratik algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin, annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinden yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 13. Ölçek Puanlarının Baba Tutum Algılarına Göre ANOVA Sonuçları

		Baba Tutum Algısı	N	Ort.	Ss	F	p
Aile Aidiyeti Ölçeği	Aile Aidiyeti	Demokratik	329	18,50	3,10	20,00	0,000*
		Otoriter	113	16,19	3,76	Anlamlı fark: 1-2, 1-3, 2-3	
		Aşırı koruyucu	118	17,42	3,91		
	Kendilik Aidiyeti	Demokratik	329	51,07	7,20	18,00	0,000*
		Otoriter	113	45,80	10,89	Anlamlı fark: 1-2, 2-3	
		Aşırı koruyucu	118	49,98	7,09		
Ebeveyn-Erken İlişki Niteliği Ölçeği	Anne-Açıklama	Demokratik	329	21,14	5,55	0,75	0,472
		Otoriter	113	20,46	6,03		
		Aşırı koruyucu	118	21,34	6,46		
	Anne-Olumlu Duygu	Demokratik	329	21,51	5,81	3,63	0,027*
		Otoriter	113	19,83	8,32		
		Aşırı koruyucu	118	20,17	6,61		
	Anne-Olumsuz Duygu	Demokratik	329	12,21	5,79	4,68	0,010*
		Otoriter	113	13,56	6,03		
		Aşırı koruyucu	118	13,94	6,24		
	Baba-Açıklama	Demokratik	329	18,72	6,05	13,59	0,000*
		Otoriter	113	15,43	5,48		
		Aşırı koruyucu	118	17,11	6,18		
Baba-Olumlu Duygu	Demokratik	328	19,75	6,26	32,27	0,000*	
	Otoriter	113	14,64	5,59			
	Aşırı koruyucu	118	16,89	6,19			
Baba-Olumsuz Duygu	Demokratik	329	10,74	4,74	26,14	0,000*	
	Otoriter	113	15,05	7,14			
	Aşırı koruyucu	118	12,92	6,33			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Demokratik	329	268,85	31,66	7,19	0,001*	
	Otoriter	113	255,84	30,46			
	Aşırı koruyucu	118	263,41	33,85			

*p<0,05

Tablo 13'e göre, ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt boyut puanları ortalamaları, baba tutumu algısına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti puan ortalamaları ($\bar{x}_{aile}=18,50$, $\bar{x}_{kendilik}=51,07$), annelerini otoriter ($\bar{x}_{aile}=16,19$, $\bar{x}_{kendilik}=45,80$) ve aşırı koruyucu ($\bar{x}_{aile}=17,42$, $\bar{x}_{kendilik}=49,88$) olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Babalarını aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti alt boyut puan ortalaması ($\bar{x}_{aile}=17,42$), babalarını otoriter olarak algılayan ergenlerin aile aidiyeti puan ortalamasından ($\bar{x}_{aile}=16,19$) daha yüksektir. Buna göre, babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin aile aidiyetinin, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu ve babalarını aşırı koruyucu olarak

ergenlerin aile aidiyetinin, otoriter algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği bütün alt puan ortalamaları, baba tutum algısına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Baba-Açıklama puan ortalamaları ve ($\bar{x}_{\text{demokratik}}=18,72$, $\bar{x}_{\text{otoriter}}=15,43$, $\bar{x}_{\text{aşırı koruyucu}}=17,11$) Baba-Olumlu Duygu puan ortalamaları ($\bar{x}_{\text{demokratik}}=19,75$, $\bar{x}_{\text{otoriter}}=14,64$, $\bar{x}_{\text{aşırı koruyucu}}=16,89$), babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerde, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksektir. Babalarını aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin Baba-Olumlu Duygu puan ortalamaları ($\bar{x}_{\text{aşırı koruyucu}}=16,89$), babalarını otoriter olarak algılayan ergenlerin puan ortalamalarından ($\bar{x}_{\text{otoriter}}=14,64$) daha yüksektir. Babalarını otoriter olarak algılayan ergenlerde Baba-Olumsuz Duygu ortalamaları ($\bar{x}=15,05$), babalarını demokratik ($\bar{x}=10,74$) ve aşırı koruyucu ($\bar{x}=12,92$) olarak algılayan ergenlere göre daha yüksektir. Buna göre, babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişkisi niteliğinin, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu, babalarını aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişkisi niteliğinin, babalarını otoriter olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarında ergenlerin baba tutumlarını algılayışlarına göre anlamlı farklılık vardır ($p < 0,05$). Babalarını demokratik tutumda algılayan ergenlerin puan ortalamaları ($\bar{x}=268,85$), babalarını aşırı koruyucu algılayan ergenlerin puan ortalamalarından ($\bar{x}=263,41$) yüksek bulunmuştur. Buna göre, babalarını demokratik algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin, babalarını aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinden yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 14'te, ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği ve Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği puanları arasındaki korelasyon sonuçları verilmiştir.

Tablo 14. Ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği ve Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği Puanları Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Aile Aidiyeti Ölçeği	Anne-Ergen İlişkisi Ölçeği			
		Açıklama	Olumlu Duygu	Olumsuz Duygu
Aile Aidiyeti	r	0,251	0,364	-0,354
	p	0,000*	0,000*	0,000*
Kendilik Aidiyeti	r	0,360	0,499	-0,357
	p	0,000*	0,000*	0,000*
Baba-Ergen İlişkisi Ölçeği				
Aile Aidiyeti	r	0,324	0,398	-0,347
	p	0,000*	0,000*	0,000*
Kendilik Aidiyeti	r	0,350	0,458	-0,333
	p	0,000*	0,000*	0,000*

Tablo 14'e göre, Ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt boyut puanlarıyla Ebeveyn Ergen İlişkisi Ölçeği hem anne hem de babalar için Açıklama ve Olumlu Duygu alt boyut puanları arasında pozitif yönlü, Olumsuz Duygu alt boyut puanları arasında ise negatif yönlü bir ilişki vardır ($p < 0,05$). Buna göre, ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti puanları arttıkça ebeveynleriyle ilişkilerindeki Açıklama ve Olumlu Duygu puanları da artmakta, buna karşın Olumsuz Duygu puanları azalmaktadır.

Tablo 15'te ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanları arasındaki korelasyon sonuçları verilmiştir.

Tablo 15. Ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanları Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Aile Aidiyeti Ölçeği	Ahlaki Olgunluk Ölçeği	
Aile Aidiyeti	r	0,279
	p	0,000*
Kendilik Aidiyeti	r	0,378
	p	0,000*

Tablo 15'e göre, Ergenlerin Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt boyut puanlarıyla Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanları arasında pozitif yönlü

bir ilişki vardır ($p<0,05$). Buna göre, ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti puanları arttıkça Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanları da artmaktadır.

Tablo 16’da ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanları arasındaki korelasyon sonuçları verilmiştir.

Tablo 16. Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanları Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği		Ahlaki Olgunluk Ölçeği
Anne-Açıklama	r	0,284**
	p	0,000*
Anne-Olumlu Duygu	r	0,216**
	p	0,000*
Anne-Olumsuz Duygu	r	-0,261**
	p	0,000*
Baba-Açıklama	r	0,214**
	p	0,000*
Baba-Olumlu Duygu	r	0,211**
	p	0,000*
Baba-Olumsuz Duygu	r	-0,250**
	p	0,000*

Tablo 16’ya göre, ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği Anne-Açıklama ve Anne-Olumlu Duygu puanlarıyla Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$, $r=0,284$, $r=0,216$). Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği Baba-Açıklama ve Baba-Olumlu Duygu puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$, $r=0,214$, $r=0,211$). Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği Anne-Olumsuz Duygu ve Baba-Olumsuz Duygu puanlarıyla Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanları arasında ise negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$, $r=-0,261$, $r=-0,250$). Buna göre, ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişkisi Ölçeği Anne-Baba Açıklama ve Olumlu Duygu puanları arttıkça Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanlarının da arttığı, ergenlerin Anne-Baba Olumsuz Duygu puanları arttıkça Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanlarının azaldığı söylenebilir.

5. TARTIŞMA

Çalışmada ergenlerin aile aidiyetlerinin cinsiyetleriyle ilişkili olmadığı saptanmıştır. Araştırma bulgularıyla benzer bir bulgu olarak Kaya (2017) tarafından yapılan çalışmada anne-babaya bağlılığın cinsiyetle ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Sümer ve Anafarta Şendağ (2009) tarafından yürütülen bir çalışmada, yaş ortalamaları 11 olan çocukların anne-babalarına bağlanma düzeylerine bakılmış, cinsiyet faktörünün çocukların bağlanma düzeyleriyle ilişkili olmadığı bulunmuştur. Sözügeçer (2011) tarafından yapılan çalışmada bağlanma ve ebeveyn red-kabul düzeylerine bakılmış, cinsiyetin, çocukların bağlanma düzeyi ile ilişkili olmadığı bulunmuştur. Sumbas ve Sezer (2017) yaptıkları çalışmada anne-babaya aitliği incelemiş, öğrencilerin cinsiyetlerine göre anne-babalarına güvenli bağlanmaları arasında anlamlı bir fark olmadığını bulmuştur. Işinsu (2003) tarafından yapılan çalışmada cinsiyetin anne-babaya bağlanmayı etkileyen bir değişken olduğu belirlenmiştir. Karakuş (2012), Leondari ve Kiosseglou (2000), Josselson (1998), Kaplan ve Klein (1985), Bartholomew ve Horowitz (1991) ile Blatt ve Blass (1990)'ın bağlanma ve yalnızlığa ilişkin olarak yaptıkları çalışmalarda kız ve erkekler arasında farklılıkların olduğu, güvenli bağlanma ilişkisinin erkeklerde kızlara oranla daha fazla olduğu belirlenmiştir. Sümer ve Güngör (1999) tarafından yapılan bir çalışmada kızların erkeklerden daha fazla korkulu bağlanma geliştirdiği belirlenmiştir. Ebeveyne bağlanmanın incelendiği Doğan (2016)'nın çalışmasında kızların, erkeklere göre anne-babalarına bağlılık hislerinin daha fazla olduğu, anneye bağlanma açısından bakıldığında, kız öğrencilerin puan ortalamalarının, erkek öğrencilerin aldıkları puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun, araştırmanın bulgularıyla farklılık gösterdiği görülmektedir.

Kız ergenlerin annelerine yönelik açıklığı ve olumsuz ebeveyn ilişkilerinin erkeklere göre daha fazla, erkeklerin ise babalarıyla olumlu ebeveyn ilişkilerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Aksoy, Kahraman ve Kılıç (2008) tarafından yapılan çalışmada cinsiyet değişkeninin ebeveyn-ergen ilişkisinde anlamlı bir farklılık gösterdiği belirtilmiştir. Anneler, erkek çocuklarına kıyasla kız çocuklarını daha çok

izlemekte, kız çocuklarına daha kontrolcü, kısıtlayıcı ve koruyucu davranmaktadırlar. Bu durum, ergenlik dönemindeki kızların ebeveynleriyle olumsuz ilişki kurmasına neden olabilmektedir. Sartor ve Youniss (2002) yaptıkları çalışmada, 10 ve 12. sınıftaki kızların erkeklere göre algıladıkları ebeveyn desteğinin daha fazla olduğu belirlenmiş, kız çocukları ile ebeveynler arasında daha fazla bağ olduğuna işaret edilmiştir. Bu bulgunun, araştırmanın bulgularıyla farklılık gösterdiği görülmektedir. Gözcü Yavaş (2012)'in, yaptığı bir çalışmada ergenlik dönemindeki kızların, ergenlik dönemindeki erkeklere oranla anne-babalarıyla daha iletişim halinde oldukları belirtilmiştir. Öngen (2004) tarafından yapılan bir çalışmada, ergen kızların, ergen erkeklere oranla annelerinden daha fazla sevgi gördükleri, ergen erkeklerin babaları tarafından özgürlüklerinin daha az kısıtlandığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, ergen kızların, erkek egemen aile yapısı içerisinde, babalarıyla iletişimlerinin sınırlı olduğunu, genelde annelerine karşı açıklıklarının yüksek olduğunu ve anne-baba iletişimlerinin ergen erkeklere oranla, aile yapısından kaynaklı olarak olumsuz olabileceğini düşündürmüştür. Sonuçlara bakıldığında ebeveyn-kız ergen ve ebeveyn-erkek ergen ilişki niteliğinin, farklı faktörlerden de etkilenmiş olabileceği söylenebilir.

Ergenlik dönemindeki kızların ahlaki olgunluk düzeyinin ergenlik dönemindeki erkeklerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulgularıyla benzer olarak Acuner (2004), Kaya ve Aydın (2011), Özcan (2006), Rest (1979), Süslü (2006), Şengün (2008), Thoma (1984), Kaya (1993), Çiftçi (2001), Saylak (2001) ve Bayraktaroğlu (2016) tarafından yapılan çalışmalarda cinsiyet ile ahlaki gelişim düzeyleri arasında önemli bir farklılığın olduğu ve kızların ahlaki olgunluk düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Çekin (2013) tarafından yapılan çalışmada, cinsiyet değişkeni, öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeylerinde anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Yeşilkayalı (2014) tarafından yapılan araştırma sonucunda ise ilköğretime devam eden erkek öğrencilerin ahlaki olgunluk puanlarının, kızlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun, araştırmanın bulgularıyla farklılık gösterdiği görülmektedir. Sonuçlara bakıldığında kadınların erkeklere göre daha duyarlı, yardımsever, empatik ve sorumlu olması, kadın ve erkek rollerinin kültürde değişmesiyle açıklanmaktadır (Atkinson, Atkinson ve Hilgard 1995; Kulaksızoğlu, 2005).

Çalışmada, ergenlerin aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişkileri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin yaş değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği belirlenmiştir. Çeşitli araştırmalarda ahlaki olgunluğun yaş değişkeni ile anlamlı farklılığının olmadığı belirtilmiştir (Acuner, 2004; Bayraktaroğlu, 2016; Donenberg ve Hoffman, 1988; Şengün, 2008; Temel, 1991;). Bu bulgular, araştırma sonucu elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Akyıldız (2017) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin anne-babalarına bağlanmalarının yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirtilmiştir. Erözkan (2011) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin yaşa göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Güneş (2017), aileyle aidiyetini ele aldığı kitabında, yaşla birlikte aileyle olan aidiyetin yerini sosyal ve soyut aidiyetin aldığını belirtmiştir. Özen ve Aktan (2010) yaptıkları çalışmada, ergenlik dönemindeki kızların yaşı arttıkça ebeveyne güvenli bağlandığını belirtmiştir. Aksoy, Kahraman ve Kılıç (2008) ve Dokuyan (2016) tarafından yapılan çalışmada yaş değişkenine göre ergen-ebeveyn ilişkisi açısından anlamlı bir farklılık olmadığı belirtilmiştir. Bu bulgular da araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Meslek Lisesi öğrencilerinin aile aidiyet düzeylerinin, diğer liselere devam eden ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu, ebeveyn ilişkilerinin okul türü değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği belirlenmiştir. Ünüvar (2007)'ın yaptığı bir çalışmada, lise öğrencilerince algılanan anne-baba tutumunun, devam edilen okul türü açısından anlamlı ölçüde farklılaştığı belirtilmiştir. Ergenin, ebeveyniyle olan iletişimi ve ebeveynin ergene olan yaklaşımı, ergenin akademik başarısını doğrudan etkilemektedir.

İmam-Hatip ve Fen Lisesi'ne devam eden ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyinin, Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Acuner (2004), Saylağ (2001) ve Şengün'ün (2008) yapmış oldukları araştırmaları sonucunda lise türü ile öğrencilerin ahlaki gelişimleri arasında önemli bir farklılık olduğu belirtilmiştir. Bu durum araştırmada elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Şengün (2008)'in yaptığı çalışmada, imam hatip lisesi öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin diğer liselere devam eden öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayhan (2004)'ün çalışmasında, ahlaki olgunluk düzeylerinin belirlenmesinde din eğitimi faktörü önemlidir. Atkinson (1995)'in çalışmasında

ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyleri zekaları ile doğru orantılıdır. Olgunlaşan bilişsel yetiler, iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış öğreterek ahlaki davranışları oluşturmaktadır. Bu sebeple, imam hatip ve fen lisesine devam eden ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin, diğer liselere devam eden ergenlerden daha yüksek olduğu söylenebilir. Yolalan (2013), ergenlerde bağlanma stillerini incelediği çalışmasında, okul türü değişkenine göre bağlanma stillerinin farklılaştığını belirtmiştir. Çalışmaya göre genel lise ve Anadolu lisesine devam eden ergenler, meslek lisesi ve imam hatip lisesi öğrencilerine göre daha güvenli bağlanma göstermektedirler.

Çalışmada, okul başarı durumunu orta ve zayıf olarak algılayan ergenlerin, kendilik aidiyet düzeylerinin, başarı durumlarını çok iyi ve iyi olarak algılayan ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Keskin (2007) tarafından yapılan çalışmada, ergenlerin algıladıkları başarı düzeyi azaldıkça saplantılı aidiyet olasılığının arttığı belirlenmiştir. Aviezer (2002) tarafından yapılan çalışmada, güvenli bağlanma geliştirmiş olan ergenlerin, öğretmenlerine göre başarılı olarak tanımlandığı; başarısız olarak tanımlanan öğrencilerin ise saplantılı aidiyete sahip oldukları belirlenmiştir.

Çalışmada, başarı durumlarını orta ve zayıf olarak algılayan ergenlerin, ebeveyn-ergen ilişki düzeylerinin, başarı durumlarını çok iyi ve iyi olarak değerlendiren ergenlere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Gökçedağ (2001) tarafından yapılan çalışmada, otoriter anne-baba tutumuna sahip ergenlerin akademik başarılarının düşük olduğu, demokratik anne-baba tutumuna sahip ergenlerin akademik başarılarının ise yüksek olduğu bulunmuştur. Steinberg, Elmen ve Mounts (1989) tarafından yapılan araştırmada, aile yapısı ve anne-baba tutumlarının okul başarısını etkilediği bulunmuştur. Bu bulgular, araştırma sonucunda elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamalarının, ergenlerin algıladıkları okul başarı durumlarına göre anlamlı farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Kaya (2007), Özcan (2006), Şengün (2008) Bayraktaroğlu (2016) tarafından yapılan araştırmada ergenlerin okul başarı durumları ile ahlaki olgunlukları arasında önemli bir farklılık olduğu bulunmuştur. Bu çalışmadaki bulgular diğer araştırmacıların bulgularıyla farklılık

göstermekteyken, Acuner (2004) ve Kaya (1993) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Çalışmada, ergenlerin aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişkileri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin anne ve babalarının öğrenim değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği belirlenmiştir. Kaya (2017)'nin yaptığı çalışmada ergenlerin aile aidiyetinin, anne ve babalarının öğrenim değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği belirtilmiştir. Çalışma bulgularıyla benzer olarak Kaya (1993), Acuner (2004) ve Bayraktaroğlu (2016) tarafından yapılan araştırmalarda anne ve babalarının öğrenim düzeyleri ile ahlaki olgunlukları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Saylağ (2001) ve Şengün (2008) tarafından yapılan araştırmada ise anne ve baba öğrenim değişkenlerinin, ahlaki olgunluk düzeyleri ile anlamlı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Akbağ (1994) tarafından yapılan çalışmada, anne-baba tutumlarının, anne-babanın eğitim durumundan etkilendiği, anne-babanın eğitim düzeyi arttıkça, tutarlı disiplin ve iletişimin de artmakta olduğu, eğitim düzeyi azaldıkça fiziksel ve duygusal cezalandırmanın arttığı bulunmuştur.

Çalışmada, ergenlerin aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişkileri ve ahlaki olgunluk düzeylerinin anne ve babalarının mesleği değişkeninden anlamlı düzeyde etkilenmediği belirlenmiştir. Şengün (2008) tarafından yapılan araştırmada, ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyi ile anne mesleği arasında önemli farklılığın olduğu, annesi çiftçi olan ergenlerin ahlaki olgunluk puanı en yüksek; annesi serbest meslek sahibi olan ergenlerin puanı ise en düşük bulunmuştur. Baba mesleği değişkeninin ahlaki olgunluk ile anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirtilmiştir. Şengün (2015) tarafından yapılan çalışmada, anne mesleğinin lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkilediği, babaların mesleğinin, ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyleri üzerinde etkisi olmadığı bulunmuştur. Keskin (2007) tarafından yapılan çalışmada anne ve babaların mesleği değişkeni ile ergenlerin aile aidiyeti arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirtilmiştir.

Çalışmada, annelerini demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Düzgün (2010)'ün yaptığı çalışmada otoriter anne-baba

tutumunun, ergenlerde anne-babaya karşı düşmanca tavır alınmasına neden olduğunu bildirmiştir. Araştırma sonucunda elde ettiğimiz bulgularla paralellik göstermektedir.

Çalışmada, annelerini demokratik algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin, annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinden yüksek olduğu; babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Seçer, Sarı ve Olcay (2006)'ın ve Şengün (2008)'ün yapmış oldukları araştırmalarda anne ve babalarını demokratik algılayan ergenlerin, anne ve babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerden ahlaki olgunluk düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular araştırmada bulunan sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Kaya (1993) ve Bayraktaroğlu (2016) tarafından yapılan araştırma sonucunda, anne-baba tutumu ile öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyleri arasında önemli bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmada, babalarını demokratik algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinden yüksek olduğu belirlenmiştir. Şengün (2008)'ün yaptığı araştırma sonucunda babalarını demokratik algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyleri, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinden yüksek bulunmuştur. Bu çalışma sonucunda ortaya çıkan sonuçla benzerlik göstermektedir. Diğer çalışmalar ve literatür taramaları göz önüne alındığında babalarını demokratik algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışmada, ergenlerin aile aidiyetlerinin aile gelir durumu ile ilişkili olmadığı, babayla ilgili hem olumlu hem de olumsuz duyguların gelir düzeyi yüksek olan ailelerde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Akyıldız (2017) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin anne-babalarına güvenli bağlanmalarının aile gelir durumu ile anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirtilmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Çalışmada, ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti puanları arttıkça ebeveynleriyle ilişkilerindeki Açıklama ve Olumlu Duygu puanlarının da arttığı, buna karşın Olumsuz Duygu puanlarının azaldığı belirlenmiştir. Keskin (2007) tarafından yapılan çalışmada, ergenlerin güvenli bağlanma ve aitlik duygularının karşılanması, ebeveynlerinin tutumu ve ergen-ebeveyn iletişimini olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Aileye olan bağlılık ve aidiyet hissi arttıkça, ergenin ebeveynine olan açıklığı ve olumlu duygu puanı da artmaktadır.

Çalışmada, ergenlerin Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti puanları arttıkça Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanlarının da arttığı belirlenmiştir.

Çalışmada, Ergenlerin Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği Anne-Baba-Açıklama ve Anne-Baba-Olumlu Duygu puanları arttıkça Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanlarının da arttığı, Anne-Olumsuz Duygu ve Baba-Olumsuz Duygu puanları arttıkça, Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanlarının azaldığı belirlenmiştir. Demir Çelebi ve Sezgin (2015) tarafından yapılan çalışmada, anne-babanın hayatta olma durumlarının ahlaki olgunluk düzeyini etkilemediği ve anne-babayla herhangi bir iletişim içerisinde olmayan ergenin, ahlaki olgunluk düzeyinde herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde, çalışmadan elde edilen sonuçlar ve bu doğrultuda geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

6.1. Sonuçlar

Araştırma sonucunda; ergenlerin aile aidiyetlerinin cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır.

Araştırmada, ergenlerin aile aidiyetinin anne ve babalarının öğrenim değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Araştırmada, ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerinin yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Ergenlerin cinsiyet değişkeni ile ebeveyn-ergen ilişki niteliği arasında anlamlı fark olduğu; Kız ergenlerin annelerine yönelik açıklığı ve olumsuz ebeveyn ilişkilerinin erkeklere göre daha fazla, erkeklerin ise babalarıyla olumlu ebeveyn ilişkilerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Araştırmada, ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerinin anne-baba öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Ergenlerin aile tutumu değişkeni ile ebeveyn-ergen ilişki niteliği arasında anlamlı fark olduğu; Annelerini demokratik olarak algılayan ergenlerin ebeveyn-ergen ilişki niteliğinin, annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlere göre daha yüksek olduğu, babayla ilgili hem olumlu hem de olumsuz duyguların gelir düzeyi yüksek olan ailelerde daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada, ergenlerin ahlaki olgunluklarının, yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Ergenlerin cinsiyet değişkeniyle ahlaki olgunlukları arasında anlamlı fark olduğu, kız ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyinin erkek ergenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada, ergenlerin ahlaki olgunluklarının, anne-baba öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Ergenlerin algılanan anne ve baba tutumu değişkeniyle ahlaki olgunlukları arasında anlamlı fark olduğu, annelerini demokratik algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin, annelerini otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinden yüksek olduğu; babalarını demokratik algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinin, babalarını otoriter ve aşırı koruyucu olarak algılayan ergenlerin ahlaki olgunluk düzeylerinden yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda; ergenlerin okul başarı algısı ile Aile Aidiyeti Ölçeği Aile Aidiyeti ve Kendilik Aidiyeti alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu; Meslek Lisesi öğrencilerinin aile aidiyet düzeylerinin, diğer liselere devam eden ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu ve okul başarı durumunu orta ve zayıf olarak algılayan ergenlerin, kendilik aidiyet düzeylerinin, başarı durumlarını çok iyi ve iyi olarak algılayan ergenlerden daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin algıladıkları okul başarı durumu ve aile gelir durumu değişkenlerine göre ebeveyn-ergen ilişki niteliği arasında anlamlı fark olduğu; başarı durumlarını orta ve zayıf olarak algılayan ergenlerin, ebeveyn-ergen ilişki düzeylerinin, başarı durumlarını çok iyi ve iyi olarak değerlendiren ergenlere göre daha düşük olduğu, babayla ilgili hem olumlu hem de olumsuz duyguların gelir düzeyi yüksek olan ailelerde daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin okul türü değişkeniyle ahlaki olgunlukları arasında anlamlı fark olduğu, İmam-Hatip ve Fen Lisesi'ne devam eden ergenlerin ahlaki olgunluk düzeyinin Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi'ne devam eden ergenlerden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada ergenlerin aile aidiyetleriyle ahlaki olgunluk düzeyleri ve ahlaki olgunluk düzeyleriyle ebeveyn-ergen ilişki niteliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin aile aidiyetleri, kendilik aidiyetleri ve ebeveynleriyle olan olumlu ilişkileri arttıkça ahlaki olgunluk düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir. Ahlaki

olgunluk düzeyinin, ergenlerin aile aidiyetleri ve ebeveynleriyle ilişkileriyle bağlantılı olduğu görülmüştür. Ergenin ebeveynlerine karşı açıklığı ve olumlu duyguları arttıkça, ergen kendisini ailesine ait hissetmektedir. Anne-baba ile kurulan sağlam ilişkiler, ergenin bütün gelişim alanlarını olumlu yönde etkilemekte, ahlaki açıdan belirli bir olgunluğa ulaşmasını sağlamaktadır.

6.2. Öneriler

Çalışmadan elde edilen bulgular ve alan yazın bilgileri sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- Ergenlik dönemi fiziksel, sosyal, cinsel, bilişsel ve ahlaki açıdan tüm gelişim alanlarında gelişim ve değişimi içerisinde barındıran bir dönemdir. Birey bu döneme gelinceye kadar kalıtımla getirdiği kişiliğinin yanı sıra, çevre faktöründen de ciddi anlamda etkilenmektedir. Ergenin en yakın çevresi, gelişim basamaklarının her birinde yanında olup, onun ihtiyaçlarını karşılayan ve gelişimsel kilometre taşlarını oluşturan ailesidir. Ergenlik döneminin özelliklerini, gerekli tutum ve yaklaşımları bilen ve ergenin bu dönemi sağlıklı tamamlamasını sağlayan anne-baba, ergenin kişilik gelişimine katkıda bulunmaktadır. Temeli ailede atılan aitlik hissi, bireyi tüm yaşamı boyunca etkilemektedir. Olumlu ve sağlıklı bir bağlanma duygusu ile pekişen bu aitlik hissi, ergenlik döneminde de ergen ve ebeveyn ilişkisinin kuvvetli olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, bağlanma konusu intrauterin dönemden itibaren, gelişim uzmanı kişilerce, Halk Sağlığı ve Aile Sağlığı Merkezleri'nde takibi sağlanması gereken bir konu olabilir. Aitlik hissi, anne karnı dönemde oluşmaktadır. Annenin bebeğiyle olan iletişimi, doğum öncesi dönemde başlamaktadır. Bu dönem ve beraberindeki dönemlerin birikimi, ergenlik döneminde ergenin aitlik hissini oluşturmaktadır.
- Anne-baba olmak, içerikte sevgi, sabır, sorumluluk, anlayış, isteyen bir olgudur. İçsel özelliğinin yanı sıra enerji ve beceri gerektiren bir iştir. Her beceri gerektiren işte olduğu gibi anne-baba olmak konusunda da eğitimlerin verilmesi, iyi anne-baba olmayı ve doğacak neslin, olumlu yönde gelişim göstermesini sağlayabilmektedir. Çocukları ergenlik döneminde olan bir anne-

babanın o dönemin özelliğini bilip, ona göre tutum sergilemeleri ve çocuklarıyla sağlıklı iletişim halinde olmaları, ergenin aidiyet duygusunu kuvvetlendirerek; bütün gelişim alanlarında ilerlemesini sağlamaktadır. Bu sebeple, anne-baba olmayı düşünen tüm bireylere, “anne-baba eğitimi” verilmelidir. Ebeveynlerin çocuklarına yaklaşımları ve onlarla kaliteli zamanlar geçirmeleri önemlidir. Bu eğitimlerde, davranış problemleri, kaliteli zaman, anne-baba tutumları, ergenlik dönem özellikleri gibi konular ele alınabilir.

- Gelişim dönemlerinin sağlıklı atlatılması çok önemlidir. Bir gelişim basamağında yaşanan sıkıntı, diğer basamakları da olumsuz etkileyebilmektedir. Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de tüm gelişim alanları birbiriyle ilişkili olmakta ve fiziksel, sosyal, duygusal alanda yaşanan bir sorun ahlak gelişimini de etkilemektedir. Ahlak gelişiminin etkilenmesi sonucunda ise, ahlaki yargı yeteneği, ahlaki muhakeme ve ahlaki olgunluk düzeyi düşüş göstermektedir. Ergenlerin tüm gelişim alanlarının desteklenmesi için insani değerler eğitimi, drama, spor, psikodrama gibi yöntemler çocukluk çağından itibaren eğitim müfredatlarında yer alabilir. Yürütülecek bu çalışmalarda aile katılımına yer verilebilir. Ailenin bu eğitimin içerisinde yer alması, ergenin aitlik hissi için de önem arz etmektedir.
- Ahlaki açıdan olgun bir ergen birey yetiştirmek için, anne-babalar büyük bir özveri ile ergeni takip etmeli, akran grubunu bilmeli ve çocuklarına hoşgörülü yaklaşmalıdır. Çocuklarına müstehcen konularda, saptırmalı cevaplar vermemeli ve bu konularda hassas davranmalıdırlar. Ergenlik aynı zamanda sosyal öğrenmeye açık, rol modelci bir dönemdir. Anne-baba kendi davranışlarıyla çocuklarına örnek oluşturmalıdırlar. Bu konularda kendilerini geliştirmeli, kitap okumalı ve seminerlere gitmelidirler. Belediyeler her ay, çok önemli ve temel bir konu olan ahlak konusunda seminerler ve konferanslar düzenleyebilirler.
- Kız ergenlerin annelerine yönelik açıklığı ve erkek ergenlerin babalarıyla olan olumlu ebeveyn ilişkileri, baba-kız ergen, anne-erkek ergen iletişimlerinin daha sağlam olması gerektiğini göstermektedir. Baba katılımı uygulamaya konulmuş fakat sıklaştırılmamış bir uygulamadır. Özellikle kız ergenin tüm

gelişim alanlarında kilit rol oynayan baba faktörünün, cinsiyet değişkeninden etkilenmemesi için baba katılımları artırılmalıdır.

- Ergenler ve ebeveynleriyle ilişkileri kapsamında bu çalışmada ilişki, sadece ergenler tarafından alınmıştır. İlişkinin çeşitli açılardan değerlendirilebilmesi için anne-babalardan da ilişki niteliği bilgisi alınabilir.
- Ergenler, aile aidiyetleri ve ebeveynleriyle ilişkileri konusunda nicel veri toplamanın yanı sıra nitel çalışmış olmak da çalışmanın zenginleşmesini sağlayabilir.
- Ergenin okul başarısı anne-babaya da sorulabilir. Akademik not ortalamasıyla, ergen ve anne-baba başarı algısı karşılaştırılabilir.
- Ergenlik döneminde aile aidiyeti, ebeveyn-ergen ilişki niteliği ve ahlaki olgunluk üzerindeki etkileri, Türkiye'nin farklı bölgelerinde de çalışılabilir.
- Araştırmada, ortaöğretim düzeyindeki ergenlerle çalışılmıştır. Benzer olarak farklı yaş grubundan ergenlerle boylamsal bir çalışma yapılarak karşılaştırma şeklinde bir çalışma yapılabilir.

7. KAYNAKLAR

- Acuner, H.Y. (2004). 14–18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi ve Ahlak Eğitimi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, (Danışman: Doç. Dr. Mevlüt Kaya).
- Ağdemir, S. (1991). Aile ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(1).
- Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Akbağ, M. (1994). Liseli Ergenlerin Anne Baba Tutumlarının Algılamaları ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Doç. Dr. Nurder Erturan).
- Akın, A., Raba, S., Rada, S., Yılmaz, S. ve Rada M. (2016). Genel aidiyet ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(7), 271-277.
- Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik dönemi özellikleri ve genç anne-baba iletişimi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 27(123), 62-63.
- Aksoy, A. B., Kahraman, Ö. G. ve Kılıç, Ş. (2008). Ergenlerin algıladıkları ebeveyn izleme ve destek davranışları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (15), 1-14.
- Akyıldız, Z. (2017). Liseli Ergenlerde Bağlanma Düzeyleri ile Duygusal Zekâ Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Eylem Özten).
- Alpaslan, M. M., Ulubey, Ö. ve Yıldırım, K. (2018). Öğretmen adaylarının algıladıkları destek, aidiyet duygusu ve öğretmen öz-yeterlik ilişkisinin incelenmesi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 242-257.
- Alptekin, D. (2011). Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya (Danışman: Prof. Dr. Abdullah Koçak).
- Altıntaş, S. ve Öztapak, M. (2016). Ortaokul öğrencilerinin problemleri internet kullanımları ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 7(13), 109-128.
- Arabacı, N. ve Ömeroğlu, E. (2016). Anne-baba-çocuk iletişimi değerlendirme aracının geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 1-19.
- Ardahan, M. (2006). Sosyal destek ve hemşirelik. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9 (2), 68-75.

- Arslan E. ve Teze, S. (2016). *Bağlanma Kuramı İçinde Eğitim ve Psikolojiden Yansımalar*. Ed: N. Sargın, S. Avşaroğlu ve A. Ünal, 71-90. Konya: Çizgi.
- Arslan, E. (2008). Bağlanma Stilleri Açısından Ergenlerde Ericson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya (Danışman: Prof. Dr. Ramazan Arı).
- Atkinson, R. L, Atkinson, R.C. ve Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye Giriş*. Çeviren: Atakay K., İstanbul: Sosyal.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 36-63.
- Aviezer, O. Sagi, A. ve van Ijzendoorn, M. (2002). Balancing the family and the collective in raising children: Why communal sleeping in kibbutzim was predestined to end, *Fam Process*, 41(3), 435-54.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2).
- Bacanlı, H. (2004). *Gelişim ve Öğrenme*. 10. Baskı, Ankara: Nobel.
- Bandura, A. ve Frederick J. M. (1963). The influence of social reinforcement and the behavior of models in shaping children's moral judgments. *Journal of Abnormal & Social Psychology*. 67. 274-281.
- Bandura, A. (1965). Influence of models' reinforcement contingencies on the acquisition of imitative responses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1(6), 589-595.
- Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist*. 44. (9). 1175-118
- Bandura A. (2000). *Self-Efficacy: The Exercise Of Control*. W. H. Freeman and Company, New York.
- Bandura, Albert (2001). Social cognitive theory: an agentic perspective. *Annual Review of Psychology*. 52, 1-26
- Baran, M. ve Yılmaz A. (2011). Göçebelikten yerleşik hayata geçişte, beritan aşireti konutlarında aidiyet duygusu, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(4), 1645-1656.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
- Başal, H. A., Bağçeli Kahraman, P., Taner Derman, M., Kahraman, Ö. ve Sümer, H. (2014). Otoriter ve demokratik tutuma sahip ebeveynleri olan 5-6 yaş çocuklarının evcilik oyunlarında üstlendikleri roller, *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 384-409.

- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority, *Developmental Psychology Monograph*, 4(1), 1-103.
- Bowlby, E. J. M. (2008). *Loss-Sadness and Depression: Attachment and Loss*. Random House.
- Bayar, F. (2008). Çocuk Eğitim Evleri ve Ankara Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Kalmakta Olan Ergenlerin Ahlaki Yargı Düzeylerinin İncelenmesi. G. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara (Danışman: Doç. Dr. Ayşe B. Aksoy).
- Bayhan, P. ve Artan, İ. (2005). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Bayraktaroğlu, E. (2016). Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyleri İle Mizah Tarzları Ve Şiddet Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. (Danışman: Prof. Dr. Abide Güngör Aytar).
- Begde, Z. (2015). Öğretmen ve Ebeveyn Tutumlarının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Problem Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi. Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük, (Danışman: Doç. Dr. Arzu Özyürek).
- Blatt, S. J. ve Blas, R. B. (1990). Attachment and separateness: A dialectical model of the products and processes of development throughout the life cycle. *The Analytical Study of the Child*, 44, 107-127.
- Bolattekin, A. (2014). Anne-Babanın Bağlanma Stilleri, Anne-Baba Tutumları ve Çocuklarındaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İ.A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. İtir Tari).
- Cerit, K. (2009). Hemşirelerin İş Doyumlarını Belirleyen Faktörler: Örgüt İklimi, Sosyodemografik ve Çalışma Özellikleri. D.E.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şeyda Seren).
- Cesur, S. ve Özkan Küyel, N. (2009). Ebeveyn tutumları ve gençlerin ahlaki muhakeme ve ahlaki yönelimleri arasındaki ilişkiler, *Psikoloji Çalışmaları*, 29, 65-91.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma.
- Choenarom, C., Williams, R.A. ve Hagerty, B. M. (2005). The role of sense of belonging and social support on stress and depression in individuals with depression, *Archives of Psychiatric Nursing*, 19(1), 18-29.
- Cihangir Çankaya, Z. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: Öz-Belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23-31.

- Connell, J. P. ve Thompson, R. (1986). Emotion and Social Interaction in the Strange Situation, *Wiley on behalf of the Society for Research in Child Development*, 57(3), 733-744.
- Corman, L. ve Portakal H. (2000). *Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi*. 2. Baskı, Çeviren: Portakal H. İstanbul: Cem.
- Çam, Z., Seydioğulları, S., Çavdar, D. ve Çok, F. (2012). Ahlak gelişimine yeni ve kuramsal yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 12 (2), 1211-1225.
- Çapulcuoğlu, U. ve Gündüz, B. (2013). Öğrenci tükenmişliğini yordamada stresle başa çıkma, sınav kaygısı, akademik yetkinlik ve anne-baba tutumları, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 202-211.
- Çekin, A. (2013). Öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(3), 1035-1048.
- Çetinkale, E. (2006). 11. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odakları, Problem Çözme Ve Algılanan Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin Cinsiyet Ve Akademik Alan Değişkenleri Açısından İncelenmesi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, (Danışman: Prof. Dr. Ramazan Arı).
- Çetin Balcı, E. (2009). İlköğretim 5. sınıf Sosyal Silgiler dersi adil olma değerinin öğretiminde, çoklu zekâ kuramının uygulanması. A.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Necmettin Karakaya).
- Çiftçi, N. (2001). Almanya ve Türkiye'deki Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Karşılaştırılması. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul. (Danışman: Prof. Dr. Muhsin Hesapçioğlu).
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in bilişsel ahlaki gelişim teorisi: ahlak ve demokrasi eğitimi. *Değerler Eğitim Dergisi*. 1(1), 43-47.
- Çileli M. (1985). *Ergenlikte Ahlak Gelişimi. Ergenlik Psikolojisi*. Derleyen: Bekir Onur Ankara: Hacettepe Taş.
- Çileli, M. (1986). *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*. 1. Baskı, Ankara: V.
- Çinemre, S. (2012). Ahlak Eğitimi Bağlamında Kohlberg'in Ahlak Gelişim Teorisi ve Sorunları. OMÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Köylü).
- Dalkılıç, M. (2006). Lise Öğrencilerinin Ana-Baba ve Ergen İlişkilerinde Algıladıkları Problem Çözme ve İletişim Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ilgın Başaran).
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, *Adölesan sağlığı II. Sempozyum dizisi*. 63, 19-21.

- Demir Çelebi, Ç. ve Sezgin, O. (2015). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşları ile ahlaki olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 99-146.
- Demirbaş, M. ve Yağbasan, R. (2005). Sosyal öğrenme teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin bilimsel tutumlarının kalıcılığına olan etkisinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 363-382.
- Dokuyan, M. (2016). 12.Sınıf öğrencilerinde algılanan anne-baba tutumları ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2),1-21.
- Doğan, R. ve Tosun C. (2003). İlköğretim 4. ve 5. sınıflar için din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6-16.
- Doğan, T. (2016). Ergenlerde ana-babaya bağlanma: Türkiye profili. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 8(4), 406-419.
- Doğan, U. ve Karakuş, Y. (2016). Lise öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanımının yordayıcısı olarak çok boyutlu yalnızlık, *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 57-71.
- Dolgin, K. G. (2014). *Ergenlik Psikolojisi: Gelişim, İlişkiler ve Kültür*. Çeviren: Özen D. İstanbul: Kaknüs.
- Donenberg, G. R. ve Hoffman, L.W. (1988). Gender differences in moral development. *Sex Roles*,18 (11-12), 701-717.
- Durak Batıgün, A. ve Say, G. (2015). Ebeveyn-ergen ilişki niteliği ölçeğinin üniversite öğrencileri için psikometrik özellikleri, *Klinik Psikiyatri*, 18, 49-58.
- Duru, E. (2015). Genel aidiyet ölçeğinin psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (44), 37-47.
- Düzgün, Ş. (2010). Öğrencilerin psikolojik belirtileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1-2).
- Erden, M. ve Akman, Y. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Arkadaş.
- Erikson, E. H. (1994). *Identity: Youth and Crisis*. WW Norton & Company.
- Eroğlu Akın, R. S. (2011). Ergenlerde Bağlanma Stilleri, İnternet Sosyal İletişim Ağlarının Kullanımı ve İletişim Becerileri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara (Danışman: Prof. Dr. Galip Yüksel).
- Erözkan, A. (2010). Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yalnızlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 155-172.
- Erözkan, A. (2011). Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve karar stratejileri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 60-74.

- Eryılmaz, A. (2009). Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 975-989.
- Ersanlı, K. ve Koçyiğit, M. (2013). Ait olma ölçeğinin psikometrik özellikleri, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(12), 751-764.
- Freud, S. (1989). *Cinsiyet Üzerine*. 5. Baskı, Çeviren: Öneş A.A., İstanbul: Say.
- Freud, S. (1987). The origin and development of psycho-analysis: first and second lectures. *The American Journal of Psychology*. 100. (3-4). Special Centennial Issue, 472-488.
- Freud, S. (1994). *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*. Çeviren: Budak S., Ankara:Öteki.
- Freud, S. (1998). *Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları*. Çeviren: Kapkın E., Kapkın A. İstanbul: Payel.
- Freud, S. (2000). *Psikanaliz Üzerine*. Çeviren: Önes A. A. İstanbul: Say.
- Freud S. (2015). *Psikanalitik Kurama Giriş*. Haz: Yıldız Akvardar vd. İstanbul: Bağlam.
- Fukuyama, F. (2011). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. 6. Baskı, Çev.: Dicleli Z. İstanbul: Profil.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2010). Çocuk ve Ergen Gelişimi. 7.Baskı. Çev. Ed.: Onur, B., Ankara: İmge.
- Galbo, J. (1984). Adolescent perceptions of significant adults. *A review of literature. Adolescence XIX (76)*, 951-970.
- Goodall, J. (1986). Social rejection, exclusion, and shunning among the Gombe chimpanzees. *Ethology and Sociobiology*, 7(3-4), 227-236.
- Geçtan, E. (2004). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis.
- Boore, G. C. D. (2006). *Personality Theories*. S.U. Press USA.
- Gözcü Yavaş, C. Ö. (2012) Ergen Gözüyle Ergen Ana-baba İlişkileri. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu).
- Gözcü Yavaş, C. Ö. (2012). Orta ve geç ergenlik dönemindeki ergenlerde tutum ve davranış farklılıkları, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 113-138.
- Gölcük, S. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Düzeyi ile Ahlaki Gelişim Arasındaki İlişkiler. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof. Dr. Recep Yaparel).
- Gökçedağ, S. (2001). Lise Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Kaygı Düzeyi Üzerine Ana Baba Tutumlarının Etkilerinin Belirlenip Karşılaştırılması. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, (Danışman: Prof. Dr. Rengin Akboy).
- Günalp, A. (2007). Farklı Anne-Baba Tutumlarının Okul Öncesi Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir Kabadayı).
- Güneş, A. (2017). *Aile ile Bağlanma, Aidiyet*. 6. Baskı, Ed.: Ayman A.T. İstanbul: Timaş.

- Güngör, A. (2004). *Ahlaki Gelişim*. Editör: Ulusoy A. Ankara: Arı.
- Habermas, J. (1990). *Moral Consciousness and Communicative Action*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Harlak, H. (2007). Ergen ve ruhsal sorunları durum saptama çalışması II. A.M.Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, Proje Bitirme Raporu.
- Hançerlioğlu, O. (2003). *Ruhbilim Sözlüğü*. 3. Baskı, İstanbul: Remzi.
- Hines, A. (2016). Divorce-related transitions, adolescent development, and the role of the parent-child, *Journal of Marriage and Family*, 59(2), 375-388.
- Hill, D.L. (2006). Sense of belonging as connectedness, American Indian worldview, and mental health. *Archives of Psychiatric Nursing*, 20(5), 210-216.
- Imprachim, C. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Gençlik Döneminde Yaşadıkları Aile Sorunları ile Depresif Belirtiler Arasındaki İlişkide Mükemmeliyetçiliğin Aracı Rolünün İncelenmesi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Elif Barışkın).
- İşinsu, M. (2003). İkili İlişki Biçimi ve Süresi ile Bağlanma Stilleri Arasındaki Bağlantılar. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Selim Hovardaoğlu).
- Josselson, R. (1988). The embedded self: In J. Adelson (Ed.), *Handbook Of Adolescent Psychology* 188-210. Wiley. New York.
- Jung, C. G. (2001). *Anılar, Düşler Düşünceler*. Çev.: Kantemir İ. İstanbul: Can.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2016). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*. 3. Baskı, İstanbul: Evrim.
- Kaplan, A. G., ve Klein, R. (1985). The relational self in late adolescent women. Works in progress. *Stone Center Working Papers Series*, Wellesley, MA
- Karabulut Demir, E. (2007). Ebeveyn Tutum Ölçeği. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gül Şendil).
- Karakuş, Ö. (2012). Ergenlerde bağlanma stilleri ve yalnızlık arasındaki ilişki. *Journal of Society & Social Work*, 23(2), 33-46.
- Karaman, N. (2013). Investigation of motives for adolescent risk taking in terms of egocentrism, peer pressure, sex and gender. *Elementary Education Online*, 12(2), 445-460.
- Kavak, S. (2007). Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi ve 0-8 Yaş Arası Engelli Çocuğu Olan Annelerin Yakınlarından Aldığı Desteği Algılamaları. M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Doç. Dr. Yıldız Güven).
- Kaya, M. (1993). Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun. (Danışman: Prof.Dr. Muharrem Kepçeoğlu).

- Kaya, M. (2007). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarındaki ahlaki konuların ahlak eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 23-50.
- Kaya, M. (1997). Anne baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 193-204.
- Kaya, M. ve Aydın, C. (2011). Üniversite öğrencilerinin dini inanç ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, 15-40.
- Kaya, Ş. (2017). Ergenlerde Ana-Babaya Bağlanma Örüntüsünün Benlik Saygısı ve Yalnızlık ile İlişkisi. F. S. M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. İsmet Kırpınar).
- Kawamura, K., Frost, R. ve Harmatz, M. (2002). The relationship of perceived parenting styles to perfectionism, *Personality and Individual Differences*, 32(2), 317-327.
- Kesici, Ş. (2005). Ortaöğretim öğrencilerinin anne-baba tutumlarının ve rehberlik ihtiyaçlarının mesleki karar verme zorluklarını yordaması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 329-337.
- Keskin G. (2007). Ergenlerin Ruhsal Durumları ve Ebeveyn Tutumları ile Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. E. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir (Danışman: Doç. Dr. Olcay Çam).
- Keskin, G. ve Çam, O. (2009). Ergenlik ve bağlanma süreci: Ruh sağlığı açısından literatürün gözden geçirilmesi, *New/Yeni Symposium Journal*, 47(2), 52-58.
- Kılıç, R. (2012) *Ahlakın Dini Temeli*. 7. Baskı, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kocayörük, E. (2010). Ergen gelişiminde aile işlevleri ve aile katılımı, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (33), 37-45.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 231-256.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive developmental approach to socialization. Ed. by D. A. Goslin. *Handbook of Socialization Theory and Research*, p347-480. Rand McNally, Chicago.
- Kohlberg, L. (1975). Moral education for a society in moral transition. *Educational Leadership*. 33 (1), 46-54.
- Köse, Z. (2013). 13-14 Yaş Grubu Ergenlerin Bilgisayar Oyunlarını Oynama Alışkanlıklarının ve Sosyalleşme Durumlarının Araştırılması. A.K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, (Danışman: Doç. Dr. Hüseyin Koçak).
- Köknel, Ö. (2005). *İnsanı Anlamak*. 8.Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar.

- Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(12), 191-207.
- Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Kuşat, A. (2003). Bir değerler sistemi olarak kimlik duygusu ve Atatürk, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 45-61.
- Kürek, E. (2012). Cinsel Kimlik Gelişiminde Din Eğitiminin Rolü. O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Köylü).
- Leondari, A. ve Kiosseoglou, G. (2000). The relationship of parental attachment and psychological separation to the psychological functioning of young adults. *Journal of Social Psychology*. 140, 451-466.
- Lickona, T. (1991). *Education for Character: How Our Schools Can Teach Respect And Responsibility*. Bantam Books, New York.
- Lindberg, E.N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10.
- Lepore, S. J., Evans, G. W. ve Schneider, M. L. (1991). Dynamic role of social support in the link between chronic stress and psychological distress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (6), 899-909.
- Marshall, G. (2009). *Sosyolji Sözlüğü*. 3. Baskı, Çev.: Akınhay O., Kömürcü D. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Maslow, A. H. (2013). *Toward a psychology of being*. Simon and Schuster.
- Mathieson, K. (2003). Elements of moral maturity, *Journal of College and Character*, 4(5).
- Mavili, A., Kesen, N. F. ve Daşbaş, S. (2014). Aile aidiyeti ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 29-42.
- Morsünbül, Ü. ve Çok F. (2011). Bağlanma ve ilişkili değişkenler, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 553-570.
- Nalbant, H. (2017) Evlilik Uyumunun Yordayıcılarından Ahlaki Olgunluk Ve Değerler. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Gülşah Başol).
- Navaro, L. (1989). Aşırı koruyuculuğun çocuk eğitimine etkileri. 6. *Ya-pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*. İstanbul: Ya-Pa.
- Orhan, F. (2014). Ergenlerin Dini Kimlik Kazanmalarına Sosyal Öğrenmenin Etkisi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara (Danışman: Doç. Dr. İhsan Çapcıoğlu).
- Öngen D. (2004). Özerklik kazanma sürecinde ergen-anne ile ergen-baba ilişkileri arasındaki farklılıklar. *Eğitimi ve Bilim*, 29 (131), 3-13.

- Önge, n D. (1993). Ergenlikte zihinsel gelişim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26(1), 289-301.
- Özcan Demir, N., Görgün Baran, A. ve Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar: Ankara örnekleme. *Bilig Dergisi*, 32, 83-108.
- Özcan, R. (2006). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarındaki Ahlaki Davranışların Gerçekleşme Düzeylerini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin İncelenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Samsun, (Danışman: Prof. Dr. Mevlüt Kaya).
- Özen, D. ve Aktan, T. (2010). Bağlanma ve zorbalık sisteminde yer alma: Başa çıkma stratejilerinin aracı rolü, *Turkish Journal of Psychology*, 25(65), 101-113.
- Özeri, Z. N. (2004). *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi.
- Paikoff, R. ve Brooks-Gun, J. (1991). Do parent-child relationships change during puberty?, *Psychological Bulletin*, 110(1), 47-66.
- Pekşen Süslü, D. (2002). Çalışan ve Öğrenci Ergenlerde Kimlik Duygusu Kazanımının Araştırılması. A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara (Danışman: Doç. Dr. Figen Çok).
- Power, E.J. (1982). *Philosophy of Education*, Prentice Hall, USA.
- Piaget, J. (1970). Piaget' s theory. In P. H. Mussen (Ed.), *Carmichael's Manuel of Child Psychology*. New York: Wiley.
- Piaget, J. (1972). Intellectual evolution from adolescence to adulthood. *Human Development*, 15(1), 1-12.
- Piaget, J. (2015). *Çocuğun Ahlaki Yargısı*. Çev.: Dündar İ. İstanbul: Pinhan.
- Rest, J. R. (1979). *Development in Judging Moral Issues*, University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Sarıçam, H., Çelik, İ., Arıcı, N. ve Kaya, M. M. (2014). Ergenlerde insani değerler ve ahlaki olgunluk arasındaki ilişkinin incelenmesi, *International Journal of Human Sciences*, 11(1), 1325-1342.
- Sartor, C. E. ve Youniss, J. (2002). The relationship between positive parental involvement and identity achievement during adolescence. *Adolescence*, 37(146), 221-235.
- Saylağ, Ş. (2001). Liselerin Birinci Sınıfında Öğrenim Gören Çocukların Ahlaki Değerleri Algılamaya Düzeylerinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara. (Danışman: Doç. Dr. Mesude Atay).
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. 22. Baskı, Ankara: Pegem Akademi
- Selçuk Z. (2005). *Gelişim ve Öğrenme*, 12. Baskı, Ankara: Nobel.

- Set, T., Dağdeviren, N. ve Aktürk, Z. (2006). Ergenlerde cinsellik. *Trakya Üniversitesi Genel Tıp Dergisi*, 16(3), 137-141.
- Seymenler, S. ve Siyez, D. M. (2016). Lise öğrencilerinde kariyer denetim odağını yordayıcı değişkenler olarak toplumsal cinsiyet ve ebeveyn bağlanma, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 286-296.
- Sezer, A., Kolaç, N. ve Erol, S. (2013). Bir ilköğretim okulu 4, 5, ve 6. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne baba tutumları ve bazı değişkenler ile ilişkisi, *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 184-190.
- Shapiro, P. G. (1994). Çocukluk ve İlk gençlik Depresyonu. Çev.: Kesim M., İstanbul: Papirüs.
- Siyez, D. M. ve Aysan, F. (2007). Ergenlerde görülen problem davranışların psiko-sosyal risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından yordanması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fak. Dergisi*, Xx, 145-171
- Siyez, D. M. (2016). *Ergenlerde Problem Davranışlar*. 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Skinner, B. F. (1969). *Contingencies of Reinforcement*. Englewood Cliffs. Prentice-Hall, New Jersey.
- Skinner, B. F. (1974). *About Behaviorism*. Knopf. New York.
- Skinner, B. F. (1976). *A Case History in Scientific Method. Psychological Research: The Inside Story*. Ed.: Michael H. Siegel. 23-45. New York.
- Skinner, B. F. (1981). Pavlov's influence on psychology in America. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*. 17(2), 242-245.
- Sluckin, W. (1973). *Imprinting and Early Learning*. New York: Routledge.
- Sözüğeçer, Z. (2011). Çocuklardaki davranış problemlerinin, bağlanma stilleri, aile işlevleri ve anne kabul algıları açısından incelenmesi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Doç. Dr. Gül Şendil).
- Steinberg, L., Elmen, J. D. ve Mounts, N. S. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescents. *Child development*, 1424-1436.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect, *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1-19.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. Ankara: İmge.
- Sumbas, E. ve Sezer Ö. (2017). Ortaokul Öğrencilerinde Anne-Babaya Bağlanmanın İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1): 288-310.
- Sümer, N. ve Anafarta Şendağ, M. (2009). Orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanma, benlik algısı ve kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24 (63), 86-101.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.

- Süslü, H. (2006). Din ve ahlak ilişkisine sosyolojik bir yaklaşım: İncesu örneği. Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, Kayseri, (Danışman: Doç. Dr. Celaleddin Çelik).
- Şahin, Y. (2013). Çatışma kuramları ve kimlik temelli çatışmalar; teorik bir giriş. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(1), 33-52.
- Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2015). Anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4), 240-246.
- Şengün, M. (2008). Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Samsun, (Danışman: Prof. Dr. Mevlüt Kaya).
- Şengün, M. (2013). Anne-baba tutumuna göre lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (23), 203-215.
- Şengün, M. (2015). Anne-babanın mesleğine ve ekonomik düzeyine göre gençlerde ahlaki olgunluk, *Erzurum İlahiyat Dergisi*, 2 (44), 213-225.
- Şişman, M. (2002). *Örgütler ve Kültürler*. Ankara: Pegem-A.
- Tamar, M. (2005). *Gençlikte Değişim ve Süreklilik*. İzmir: Çelikkol.
- Taner Derman, M. ve Başal, H. A. (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki, *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 115-144.
- Tekgül, N., Akçan Parlaz, E., Karademirci, E. ve Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci, *The Journal of Turkish Family Physician*, 3 (4), 10-16.
- Tekin, İ. (2017). Ahlaki olgunluk kavramı üzerine kuramsal bir çözümleme. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6 (5), 2275-2298.
- Temel, Z. F. (1991). Yetiştirme yurdunda ve ailesinin yanında Kalan 14-18 Yaş grubundaki gençlerin cinsiyet rolü kimlikleri ile moral gelişimlerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara. (Danışman: Prof. Dr. Duyan Mağden).
- Thoma, S. J. (1986). Estimating gender differences in the comprehension and preference of moral issues. *Developmental Review*, 6, 165-180.
- Tuzcuoğlu, N. (1995). Psikanaliz kuramı ve özellikleri. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 275-285.
- Turiel, E., Edwards, C. P. ve Kohlberg, L (1978). Moral development in Turkish children adolescents and young adults. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 9 (1),75-86.
- Ural, Ş. (1998). Epistemolojik Açından Değerler ve Ahlak. *Doğu-Batı*, 4, 41.

- Ünalın, T. (1987). Türkiye’de çekirdek aileler. *Nüfus Bilim Dergisi*, 9, 51-62.
- Ünıvar, A. (2007). Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumları ile Kendine Saygı Düzeylerinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Izgar).
- Ünver, D. (2009). John Dewey’in Eğitim Felsefesi, http://www.aktuelpsikoloji.com/haber.php?haber_id=4940, (19.01.2019).
- Walker, L. ve Hennig, K. (1999). Parenting style and the development of moral reasoning, *Journal of Moral Education*, 28 (3), 359-373.
- Williams, A. (2003). Adolescents’ relationships with parents, *Journal of Language and Social Psychology*, 22 (1), 58-65.
- Wissink, I.B., Dekovic, M. ve Meijer, A. M. (2006). Parenting behavior, quality of the parent-adolescent relationship, and adolescent functioning in four ethnic groups. *The Journal of Early Adolescence*, 26 (2),133-159.
- Yalçın, K. ve Karakaş, S. (2008). Çocuklarda bilgi işlemedeki üst işlemlerin yaşa bağlı değişimi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19 (3), 257-265.
- Yavuzer, H. (2006). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna... Çocuk Psikolojisi*. 29. Baskı, İstanbul: Remzi.
- Yazgan, A. M. (2017). Kişilerarası İletişimin Aile İçi İlişki Algısına Etkisi: Alan Araştırması Üzerinden Analiz. M.Ü. İletişim Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul, (Danışman: Doç. Dr. Ebru Özgen).
- Yeşilkayalı, E. (2014). Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk ve hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, (Danışman: Doç. Dr. Vesile Yıldız Demirtaş).
- Yolalan, H. (2013). Ergenlerde Depresyon ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Engin Deniz).
- Yörükoğlu, A. (1994). *Çocuk Ruh Sağlığı*. 19. Baskı. İstanbul: Özgür.
- Yörükoğlu, A. (1987). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. 4. Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası.

8. EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu (Örnek Maddeler)

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Açıklama:

Sevgili öğrenciler,
Bu form, bilimsel bir araştırmaya veri toplamak amacıyla düzenlenmiştir. Cevaplarınız, sadece bu bilimsel araştırma için kullanılacak, başka bir kişi ya da kurumun bilgisine kesinlikle açık tutulmayacaktır. Ankete isim ve numara gibi tanıtıcı bilgiler yazmanıza gerek yoktur.

Araştırmanın verimli olabilmesi, samimi ve güvenilir cevaplarınıza bağlıdır. Bu yüzden, lütfen anket sorularını dikkatlice okuyarak, soru ile ilgili verilen cevap seçeneklerinden durumunuza en uygun olan seçeneğin önündeki parantezin içine (X) işareti koyunuz. Her soru için sadece bir tane (X) işareti kullanınız.

Lütfen, her soruyu cevaplandırınız. Eğer, durumunuza tam olarak uygun düşen bir seçenek yoksa, durumunuza en yakın olan cevabı işaretleyiniz.

Anketin doldurulmasında gösterdiğiniz ilgi ve yardımdan dolayı teşekkür eder, derslerinizde başarılar dilerim.

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

Gizem Güler BAŞAR
KBÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz? ( ) 1. Erkek
( ) 2. Kız

2. Yaşınız? 1 ( ) 15 yaş ve altı
2 ( ) 16 yaş
3 ( ) 17 yaş
4 ( ) 18 yaş ve üzeri

3. Lisenizin türü?

( ) 1. Genel Lise veya Anadolu Lisesi
( ) 2. İmam-Hatip Meslek Lisesi (Anadolu İmam-Hatip Lisesi dâhil)
( ) 3. Diğer Meslek Liseleri (Anadolu/Ticaret/Endüstri Meslek Lisesi vb.)
( ) 4. Fen Lisesi

4. Sınıfınız? 1 ( ) 9. Sınıf 2 ( ) 10. Sınıf 3 ( ) 11. Sınıf 4 ( ) 12. Sınıf

5. Okuldaki başarı durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

( ) 1. Pekiyi ( ) 2. İyi ( ) 3. Orta ( ) 4. Zayıf

EK 2. Ahlaki Olgunluk Ölçeği (Örnek Maddeler)

AHLAKİ OLGUNLUK ÖLÇEĞİ

Ölçeğin Maddeleri	Evet,				Hayır, Hiçbir zaman
	Her zaman	Çoğu zaman	Ara sıra	Çok nadir	
1. İnsanları severim.	( )	( )	( )	( )	( )
2. Kötü davrandığımda vicdanım rahatsız olur.	( )	( )	( )	( )	( )
3. Çevremdeki insanlar bana güvenirlir.	( )	( )	( )	( )	( )
4. Bana yapılan kötülüğün intikamını alırım.	( )	( )	( )	( )	( )
5. Yardıma muhtaç insanlara yardım ederim.	( )	( )	( )	( )	( )
6. Başkalarının mutlu olması için çaba gösteririm.	( )	( )	( )	( )	( )
7. Başkalarıyla sık sık kavga ederim.	( )	( )	( )	( )	( )
8. Başkalarının bana yaptığı iyilikleri önemserim.	( )	( )	( )	( )	( )
9. Hatalı davrandığım zaman özür dilerim.	( )	( )	( )	( )	( )

EK 3. Aile Aidiyeti Ölçeği (Örnek Maddeler)

AİLE AİDİYETİ ÖLÇEĞİ

Açıklama: Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyarak düşüncelerinizi (X) işareti ile belirtiniz. İfadelerin doğrusu veya yanlışı yoktur. Bu nedenle ifadeyi okuduğunuzda aklınıza gelen ilk cevap sizin tutumunuzu en iyi yansıtan olacaktır. Lütfen bir ifadeyi okuduktan sonra aklınıza ilk gelen seçeneği işaretleyiniz. İşaretsiz ifade bırakmayınız. Size verilen kağıt üzerine adınızı yazmayınız, kimliğinizi belirtecek herhangi bir işaret koymayınız.

Sorular							Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen
1.	Aileme güçlü bir şekilde bağlılık hissediyorum.										
2.	Ailemde hayır deme hakkımız hep korunur.										
3.	Ailemin önemli bir parçasıyım.										
4.	Ailemin beni desteklediğini hissediyorum.										
5.	Ailemde birçok kişi benim için bazı zevklerinden vazgeçmez.										
6.	Ailemde kendimi değerli hissediyorum.										
7.	Ailemin bana güvendiğini hiç hissetmedim.										
8.	Ailemin bana saygı gösterdiğini hep görmüşümdür.										
9.	Ailemde kararları birlikte almayız.										

EK 4. Ebeveyn-Ergen İlişkisi Niteliği Ölçeği (Örnek Maddeler)

EBEVEYN-ERGEN İLİŞKİSİ NİTELİĞİ (EİN)

1 = Hiç ya da çok az

2 = Biraz

3 = Çok

4 = Oldukça çok

5 = En çok

- 1) Annenize.....Babanıza.....arkadaşlarınızın kimler olduğundan ne kadar bahsedersiniz?
- 2) Annenize.....Babanıza.....paramızı nasıl harcadığımızdan ne kadar bahsedersiniz?
- 3) Annenize.....Babanıza.....okuldan sonra nerede olduğunuzdan ne kadar bahsedersiniz?
- 4) Annenize.....Babanıza.....kapıdan çıktığımızda nereye gittiğinizden ne kadar bahsedersiniz?
- 5) Annenize.....Babanıza.....boş zamanlarınızda neler yaptığımızdan ne kadar bahsedersiniz?
- 6) Annenize.....Babanıza.....okulda aldığınız notlardan ne kadar bahsedersiniz?
- 7) Annenizle.....Babanızla.....olan ilişkinizden ne kadar memnunsunuz?
- 8) Annenizle.....Babanızla.....olan ilişkiniz ne kadar iyi?

EK 5. Ahlaki Olgunluk Ölçeği Kullanım İzni

Ahlaki Olgunluk Ölçeği Gelen Kutusu x x 🖨 🔗

 gizem başar <basargizemguler@gmail.com> 31 Oca 2017 Sal 01:24 ☆ 🔗 ⋮
Alıcı: mkaya ▾

Sayın Hocam merhabalar.
Ben Gizem Güler BAŞAR. Ankara'da Çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmenliği yapıyor ,aynı zamanda Karabük Üniversitesi'nde Çocuk gelişimi ve eğitimi bölümünde yüksek lisansımı sürdürüyorum. Kız ergenlerde insani değerler ve ahlaki olgunluk arasındaki ilişkiyi incelemek istiyorum. Bu nedenle, ahlaki olgunluk ölçeğinize ihtiyacım var. İziniz olduğu takdirde, bu konuya yoğunlaşmayı düşünüyorum. İyi çalışmalar.

Saygılarımla.

 Mevlüt Kaya,İlahiyat Fakültesi, <mkaya@omu.edu.tr> 31 Oca 2017 Sal 10:48 ☆ 🔗 ⋮
Alıcı: ben ▾

Sayın Gizem Başar,
Bilimsel çalışmalarınızda, tarafımızdan geliştirilen "Ahlaki Olgunluk Ölçeği"ni kaynak göstererek kullanabilirsiniz. Başarılar dilerim. Prof.Dr.Mevlüt KAYA

EK 6. Aile Aidiyeti Ölçeği Kullanım İzni

Aile Aidiyeti Ölçeği Gelen Kutusu x

gizem başar <basargizemguler@gmail.com>
Alıcı: serapdasbas

25 Şub 2017 Cmt 20:33 ☆ ↶ ⋮

Sayın Hocam merhabalar.
Ben Gizem Güler BAŞAR Ankara Satı Kadın Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde Çocuk Gelişimi ve Eğitimi öğretmenliği yapıyor, aynı zamanda Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümünde yüksek lisans eğitimi sürdürüyorum. Tez çalışmamda ergenlerin ahlaki olgunluğu üzerinde çalışmak istiyorum ve aile aidiyeti ile ahlaki olgunlukları arasındaki ilişkiyi merak ediyorum. Sayın Nur Feyzal KESEN hocama ve Aliye MAVİLİ hocama ulaşamadım. İzininiz olursa Aile Aidiyeti ölçeğinizden yararlanmak istiyorum. İyi çalışmalar.

Saygılarımla.

Serap DASBAS <serapdasbas@eelcuk.edu.tr>
Alıcı: ben

26 Şub 2017 Paz 11:06 ☆ ↶ ⋮

Merhabalar Gizem Hanım,
Ölçeğinizi kullanmak istediğiniz için teşekkür ederim. Tabii ki kullanabilirsiniz. Değerlendirme süreci ile ilgili tüm ayrıntılar makalede var. Ben size ekte ölçeğin uygulanacak formunun bir örneğini gönderiyorum.
Yalnız sizden bir isteğim olacak. Tezinizi bitirdikten sonra ya da tezimizden bir makale yayımladığınızda beni bundan haberdar ederseniz çok sevinirim.
Çalışmalarınızda başarılar dilerim.

EK 7. Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği Ölçeği Kullanım İzni

Ebeveyn-ergen ilişki niteliği ölçeği Gelen Kutusu x

gizem başar <basargizemguler@gmail.com>
Alıcı: batigun

25 Şub 2017 Cmt 21:00 ☆ ↶ ⋮

Sayın Hocam merhabalar.
Ben Gizem Güler BAŞAR Ankara Satı Kadın Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde Çocuk Gelişimi ve Eğitimi öğretmenliği yapıyor, aynı zamanda Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümünde yüksek lisans eğitimi sürdürüyorum. Tez çalışmamda ergenlerin ahlaki olgunluğu üzerinde çalışmak istiyorum ve Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği ve Ahlaki Olgunluk arasındaki ilişkiyi merak ediyorum. İzininiz olursa Ebeveyn-Ergen İlişki Niteliği ölçeğine ulaşmak ve yararlanmak istiyorum. İyi çalışmalar.

Saygılarımla.

aysegul durak <ayseguldurak@yahoo.com>
Alıcı: ben

28 Şub 2017 Sal 11:27 ☆ ↶ ⋮

Ölçek ekte. İyi çalışmalar...

EK 8. Etik Kurul İzni

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

BAŞVURU BİLGİLERİ	ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	"Ergenlerin Aile Aidiyeti ve Ebeveyn İlişkileri İte Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi"			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACI UNVANI/ADI/SOYADI	Doç. Dr. Arzu ÖZYÜREK			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ UZMANLIK ALANI	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ BULUNDUĞU MERKEZ	Karabük Üniversitesi			
	DESTEKLEYİCİ	Üniversites			
	ARAŞTIRMAYA KATILAN MERKEZLER	TEK MERKEZ ☒	ÇOK MERKEZLİ ☐	ULUSAL ☒	ULUSLARARASI ☐

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

Değerlendirilen Belgeler	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili
	ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ/PLANI			Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU			Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
Karar Bilgileri	Karar No: 10/2	Tarih: 01.11.2017		
	Yukarıda bilgileri verilen Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup etik ve bilimsel yönden uygun olduğuna "oybirliği" ile karar verilmiştir.			

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

BAŞKAN / ADI / SOYADI	Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
-----------------------	--------------------------

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile İlişki		Katılım *		İmza
Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL	Anatomi	Karabük Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Prof. Dr. Didem ADAHAN	Aile Hekimi	Karabük Üniversitesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☐	H ☒	
Doç. Dr. Seyit Ali KAYIŞ	Tıp Bilişimi ve Biyoistatistik	Karabük Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARA	Tıbbi Biyokimya	Karabük Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Yrd. Doç. Dr. Yusuf ERSAN	Histoloji ve Embriyoloji	Karabük Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Yrd. Doç. Dr. Gülhan ÜNAL KOCAMAN	Periodontoloji	Karabük Üniversitesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Yrd. Doç. Dr. Nazan KARAHAN	Ebelik	Karabük Üniversitesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☐	H ☒	
Avukat Hüseyin ŞAHİN	Avukat	Karabük Üniversitesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☒	

* :Toplantıda Bulunmadı

EK 9. Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.20803195
Konu : Araştırma İzni

01.11.2018

ETİMESGUT KAYMAKAMLIĞINA
(İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2017/25 nolu Genelgesi.
b) Karabük Üniversitesi'nin 16/10/2018 tarihli ve E.6367 sayılı yazısı.

Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Gizem Güler BAŞAR'ın yürütmekte olduğu "**Ergenlerin Aile Aidiyeti ve Ebeveyn İlişkileri ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**" konulu tez çalışması kapsamında uygulama talebi Araştırma Komisyonumuzca incelenmiş olup ilçenize bağlı ekli listede adı geçen okullarda uygulamanın yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Uygulama formunun (10 sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak, araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, ilçe milli eğitim müdürlüklerinin sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde, okul ve kurum yöneticileri de uygun gördüğü takdirde gönüllülük esasına göre yazımız ekinde gönderilen mühürlü uygulama araçlarının uygulanmasına izin verilmesini rica ederim.

Turan AKPINAR
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

EKLER:
Uygulama formu (10 sayfa)
Okul Listesi (1 sayfa)

Adres: Atparslan Türkeş cad. Emniyet Mah.4/A
Yenimahalle/ANKARA
Elektronik Ağ: ankara.meb.gov.tr
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Bilgi için: A.ARDA
Tel: 0 (312) 212 36 00
Faks: 0 (312) 221 02 16

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden d40e-0b90-3c57-90e5-3e3a kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
ETİMESGUT KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 29378010-605.01-E.20935337
Konu: Araştırma İzni

05.11.2018

İLGİLİ OKUL MÜDÜRLÜKLERİNE

- İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2017/25 nolu Genelgesi.
b) Karabük Üniversitesi'nin 16/10/2018 tarihli ve E.6367 sayılı yazısı.
c) Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 01/11/2018 tarih 20803195 sayılı yazı.

Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Gizem Güler BAŞAR'ın yürütmekte olduğu "Ergenlerin Aile Aidiyeti ve Ebeveyn İlişkileri ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulama talebi Araştırma Komisyonumuzca incelenmiş olup ilçemize bağlı ekli listede adı geçen okullarda uygulamanın yapılması Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Uygulama formunun (10 sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak, araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde, okul ve kurum yöneticileri de uygun gördüğü takdirde gönüllülük esasına göre yazımız ekinde gönderilen mühürlü uygulama araçlarının uygulanmasına izin verilmesini rica ederim.

Engin EREL
Müdür a.
Şube Müdürü

Ek:İlgi Yazı (c) ve eki

İstasyon Mh. Akasya Cad. 5/A 06790 Etimesgut/ANKARA
Elektronik Ağ:<http://etimesgut.meb.gov.tr/>
e-posta: etimesgut06@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Bilgehan BALOĞLU- Memur
Tel: (0 312) 245 16 02
Faks: (0 312) 244 59 90

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 5ea3-2ec3-3df1-83ed-b5d1 kodu ile teyit edilebilir.

9. ÖZGEÇMİŞ

Gizem Güler Başar, 1992’de Ankara’da doğdu. İlköğretim ve ortaöğretim eğitimini Ankara’da tamamladı. Lisans eğitimini 2014 yılında Ahi Evran Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü’nde tamamlayarak 2015 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Halen Ankara/ Etimesgut, Satı Kadın Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Öğretmeni olarak çalışmaktadır.